

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

AUGUST 1999

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC:
Academician **DAN BERINDEI**,
Academician **VIRGIL CÂNDEA**,
DINU C. GIURESCU,
membru corespondent
al Academiei Române

Director – redactor-șef
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Secretar general de redacție:
Dorin Matei

Redactori:
Florentina Dolghin (responsabil de
număr),
Ioan Lăcustă,
Marian Ștefan

Secretar de redacție
și macheta artistică:
Theodor Lianos

Economic-financiar:
Doina Pascu

Corectura: Georgeta Apreotesei,
Constanța Avram

Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre

Consilieri:
Ioana Ursu, Radu Ion Popescu

București, Piața Valter Mărăcineanu,
nr. 1-3, sau prin Intrarea Dr.
Alexandru Marcovici (fostă Victor
Eftimiu), etaj III, camerele 281
(redactori), 283 (secretariat), 285
(corectura), 287 (difuzare), Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală
1-702, Cod 70711, Telefon: 315.09.91;
Fax: 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A.
București, director general Dumitru
Constantinescu; director comercial
M. Vlădeanu; director M. Soare

1-4 Lacrimile – a căror posibilă istorie o puteți
întâlni în paginile acestui număr – nu erau o rușine
pentru cavalerii medievali, chiar dacă, peste timp,
epigrama lor – sugerată și de aceste armuri din
Palatul Regal din Madrid – este asociată cu
duritatea. Dimpotrivă, lacrimile făceau parte din-
tr-un complex cod al simbolurilor, în care și
războiul, observă Johan Huizinga, „este un joc
nobil al onoarei”, cu totul diferit „de modul
modern, într-un tot dezumanizat de a purta
războiul”

2 Alexandria reprezintă punctul terminus al
civilizației egiptene antice. La celălalt capăt se află
epoca marilor piramide, a faraonilor din dinastia
a IV-a. Piramide concepute spre a strivi pe privitor
prin măreția lor, respectiv a veșnicului lor locatar
în viața de apoi, faraonul. Tot din vremea dinastiei
a IV-a ne-au rămas și astfel de mărturii, atât de
umane, precum acest cuplu unit în viață și în
etermitate: Iahb și soția sa, Khuaut, din Gizeh

3 O imagine simbolică pentru sud-estul
european: o paftă de argint cu cap de vultur și cu
pietre încastrate după moda germanică, din
preajma anului 600, descoperită în Transilvania,
la Fundătura (pe valea Someșului Mic). Piesa are
analogii și spre răsărit, în Crimeea, și spre apus,
în Ungaria

UN GÂND PE LUNĂ

*Perioada comunistă a „admirabilei lipse de
răspundere” – cum o numea ironic cineva – a trecut,
poporul fiind acum obligat să plătească foarte scump
la fiecare opțiune. Pentru a reduce acest preț, e
necesar ca fiecare să se privatizeze pe sine, să câștige
măcar o urmă de înțelegere a interesului personal, a
ceea ce vrea el. Dar acesta e un proces îndelungat,
care ține nu o singură zi.*

Mihail Rîklin, filosof rus

Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună

SUMAR

august

1999

ET IN BALCANIA
EGO

4 Precarul echilibrului
E. CONDURACHI

5 Deceniul libertății
aiuritoare

*Viziune corosivă asupra
lumii postcomuniste*
ST. FISCHER-GALAȚI

11 Al VIII-lea Con-
gres AIESEE

*Interviu cu academi-
cianul*

R. THEODORESCU

PRIVIND
LA BEZNĂ

15 Cu Thales din
Milet, Columb și Miron
Costin despre eclipse

M. STAVINSCHI,
V. MIOC

ACUM 60 DE ANI

19 Cu ochii larg
închiși către abis
*Uvertură diplomatică
eșuată la opera răz-
boiului*

20 Supraviețuitorii
din Shanghai
M. STĂNESCU

25 Îngrijorate vre-
muri

*Amintiri despre anii
1939-1941*

C. BĂLĂCEANU-
STOLNICI

VOCI ÎN TIPARE
CADUCE

29 23 August 1944
sub puncte – puncte
F. GUIDA

EVENIMENT

32 Istoriografii în
dialog

P. OTU

88 Armata ameri-
cană în vizită la Muzeul
Militar Român
H.V. ȘERBĂNESCU

94 Dincoace de gratii
Sighet – 1999

D. BALAN

DRUMURILE
SE FAC PĂȘIND

33 Cehul îndrăgostit
de noi

Jan Urban Jarnik

G. ȘTREMPEL

38 Din Crimeea,
peste mare...

*Țarul Nicolae II îl vizi-
tează pe Carol I*

AL. SOCEC

40 Anastasia și Sergo
Beria în lojă la Bolșoi

42 Un cowboy la poa-
lele Carpaților
Buffalo Bill
A.-S. IONESCU

46 Ghidul senti-
mental al contesei de
Balasy

47 Statuia pierdută
Ștefan cel Mare în Italia
D. LĂZĂRESCU

CRONICI
PARALELE LA
SECOLUL XX

49 Previzibil – im-
previzibil
C. POPIȘTEANU

CUVÂNTUL, CEL
LĂSAT PENTRU
A ASCUNDE
GÂNDUL

54 Aceeași teamă:
granițele
M. CHIRIȚOIU

59 Spionul răspopit
Oleg Kalugin
C. POPIȘTEANU,
D. MATEI

62 Un Hrușciiov la
licitație
M. NANU

64 Limbajul lacri-
milor în Evul Mediu
M.D. TÂRNĂ

67 Familia Cozadini
M.D. STURDZA

ENIGME
ALE ISTORIEI

72 Cum sfârșit-a
Alexandru Suțu?
M. STROIA

ORAȘE
MIȘCÂNDU-SE
ÎN TIMP

76 Weimarul sau
1 100 ani pentru 365 zile
F. DOLGHIN

82 Birmingham, una
dintre cele trei capitale
ale Angliei
M. CONRAD

86 Minunile lumii
Farul din Alexandria

RUBRICI

53 Fundațiile Inter-
naționale Constantin
Brâncuși

75 Două secole în
câteva rânduri
F.P. KAHLENBERG

90 În București,
acum 50 ani
I. LĂCUSTĂ

71; 89; 95
Cărți sosite la redacție;
Rebus; Dialog

RUDA SĂRACĂ A EUROPEI

Academician EMIL CONDURACHI

Inutil să ne păcălim: popoarele sud-estului european și civilizația lor rămân în continuare – cu foarte rare excepții – dacă nu ignorate, cel puțin prost cunoscute. Între Occidentul mândru de catedralele sale și Orientul misterios, al cărui vâl s-a deșirat brusc, sud-estul european a fost considerat în cea mai mare parte a timpului și până de curând sub aspectul său „balcanic”, termen peiorativ, izvorât din dispreț și neliniște. Un pasaj din sugubeața *Géographie cordiale de l'Europe* a lui Georges Duhamel dovedește cu câtă

tenacitate se menține în spiritul celei mai mari părți a occidentalilor o asemenea viziune, în egală măsură greșită și injustă: „O, Peninsula Balcanică, supliciu al ideologiilor, capcană a diplomaților, purgatoriu al Occidentului, rezervor de catastrofe, Asia noastră din Europa...”

Nedrept și fals, termenul are totuși nevoie de o explicație. De fapt, aparențele erau contra popoarelor din sud-est. În această parte a Europei, numită altădată „butoiul cu pulbere”, au izbucnit războaie sângeroase și tragedii nu mai puțin sfâșietoare. Această capcană a diplomaților – Balcanii – se trezeau. Nașterea conștiinței popoarelor sale, prea multă vreme strivite de forța unui stat despotice, lupta lor pentru libertate, războaiele crude care au expus vicilele politici marilor puteri și au lăsat aceste țări în sărăcie lucie le-au obligat să ridice capul chiar în momentul în care Occidentul nu se mai gândea decât la propriile sale probleme și la propria sa liniște. Fără îndoială că nu mai este vina sârbilor, a grecilor și a românilor că s-au revoltat în 1804 și în 1821, chiar în momentul în care Sfânta Alianță considera că a eliminat pentru totdeauna efectele negative ale Revoluției franceze și consecințele războaielor napoleoniene. Și nu este nici vina „iacobinilor” români dacă au provocat revoluția de la 1848

și, în final, au smuls marilor puteri dreptul de a se uni – în 1859 – într-un singur stat. Nu este vina sârbilor și a bulgarilor dacă au tulburat – în 1875/1876 – somnul „omului bolnav” care era pe atunci Imperiul otoman. Și, în sfârșit, nu este vina albanezilor dacă abia în 1912 și-au câștigat independența politică, pe când celelalte state balcanice se străduiau să își organizeze frontierele naționale, obținute într-o manieră atât de penibilă. Totuși, opinia publică uita, sau se prefăcea că uita, că, dacă acest „butoi” balcanic era gata să explodeze, fitilul se găsea în alte mâini, care, de altfel, nu au

eزizat să îl aprindă.

Antagonismul marilor puteri, din ce în ce mai zorite să acapareze sau să păstreze cele mai bune bucăți rezultate din împărțirea lumii, a fost cel care a amenințat acest echilibru precar... Totuși, opinia publică europeană, al cărei ecou se face Duhamel, a acuzat Serbia că a aprins, în 1914, la Sarajevo, marele pârjol ce avea nu numai să lase Europa sleită, dar și să pregătească o nouă hecatombă.

Evident, cel incomod era cel care purta întreaga vină.

... Și chiar dacă istoria n-a fost vreodată un registru de datorii și, cu atât mai puțin, o bancă de credit pe termen lung, aceste popoare și aceste țări ar fi meritat, credem noi, un tratament mai bun, atât datorită trecutului lor și suferințelor lor nesfârșite, cât și ținând cont de lupta lor neîncetată pentru libertate și progres.

(Fragmente din *Sud-Estul european. Permanențe ale trecutului și ale prezentului*, studiu apărut în *Cahiers d'Histoire Mondiale*, XIII, 1971, nr. 3; traducerea s-a făcut după *Daco-Romania Antiqua*, ediție alcătuită de Zoe Petre, cu un cuvânt înainte de Răzvan Theodorescu, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988)

EUROPA DE EST DUPĂ 10 ANI DE LIBERTATE

STEPHEN FISCHER-GALAȚI,
profesor emerit, University of Colorado at Boulder, S.U.A.

În prima parte a acestui articol, apărută în numărul trecut al revistei noastre, domnul profesor Stephen Fischer-Galați a întreprins o riguroasă și lucidă analiză a evoluției postcomuniste a Europei Centrale și de Sud-Est. Prezentăm cititorilor noștri acum ultima parte a studiului.

Consonanța dintre politica americană și cea germană a fost evidentă și în ceea ce privește „democratizarea” României. În ambele cazuri, lipsa unor interese economice, dorința de a nu contraria opoziția Rusiei față de extinderea NATO și în sfârșit – dar nu în cele din urmă – virulenta opoziție a diasporelor ungară și română și a organizațiilor lor politice

față de regimul Ion Iliescu au dus la adoptarea poziției oficiale potrivit căreia România nu a reușit să îndeplinească criteriile democratice. Chiar dacă este adevărat că guvernul de stânga al României nu a aderat complet la cererile economice și politice impuse de Statele Unite și aliații săi occidentali, este de asemenea real faptul că democratizarea,

în ceea ce privește sistemul parlamentar, protecția drepturilor omului și garantarea unei libertăți neîngrădite a presei, religiei și dreptului de exprimare au fost acordate imediat după prăbușirea regimului lui Ceaușescu.

După alegerile din 1996, când puterea a fost preluată de un guvern de coaliție al Convenției Democratice, dominată de partidul istoric

național-tărănist, politica S.U.A. și a Germaniei față de România nu s-au schimbat. Chiar dacă noul guvern a acționat foarte încet în reformatarea sistemului economic printr-o rapidă pri-

li se adreseze în viitorul apropiat.

Probleme trecute, actuale și de viitor legate de „democratizarea” Europei de Est sunt cele privind afacerile politice în care este implicat

Kosovo de către forțele armate sârbe față de presupusele obiective democratice ale rebelilor albanezi, care justifică intervenția NATO în rezolvarea crizei.

Aceste crize, în care sunt implicate forțe militare islamice opuse celor sârbești, ce acționează, direct sau indirect, sub conducerea președintelui iugoslav naționalist, de fapt comunist, Slobodan Miloșevici, au exacerbat rivalitățile și contradicțiile între obiectivele și politicile democrațiilor europene și cele ale Statelor Unite, în ciuda participării în comun în cadrul NATO și a presupusei unități în promovarea democratizării Europei de Est.

Membrii europeni ai NATO au sprijinit acțiunea militară în Bosnia într-o vreme când ea avea aprobarea Națiunilor Unite. Atunci când Uniunea Europeană se afla la începuturile sale, ideea Americii ca lider al rezolvării unui conflict

*Nici după preluarea puterii de către
Convenția Democratică, în 1996,
politica S.U.A. și a Germaniei
nu s-au schimbat*

vatzare și adoptarea altor măsuri de încurajare a unei adevărate economii de piață, este evident că lipsa unui interes fundamental pentru România, din punct de vedere financiar, politic și strategic, atât din partea NATO, cât și a majorității membrilor Uniunii Europene, au contribuit la continua deteriorare a economiei și la degradarea nivelului de viață al populației, determinând o agravare a neliniștii sociale.

În privința Albaniei, cu cât vom spune mai puțin, cu atât mai bine. Entuziasmul manifestat de secretarul de stat James Baker pentru reînnoirea pluralismului politic a dispărut pe măsură ce realitatea, mai curând decât oportunismul politic și mitologia, s-a impus. Deplo-rabilele condiții economice, politice și sociale abia au fost luate în considerare de către „democratizatori”, ale căror interese față de această țară s-ar putea, totuși, schimba, ca urmare a evenimentelor și posibilelor evoluții ulterioare cărora politica Uniunii Europene dominate de Germania; a NATO și a Statelor Unite va trebui să

Islamul. Ampla criză bosniacă, problema din Kosovo, ambele violente, sângeroase și implicând Serbia ortodoxă și naționalistă, respectiv musulmanii bosniaci sau albanezi, au prea puțină legătură cu procesul de democratizare. Dar prin chiar natura lor, ele au focalizat și au devenit terenul de manifestare al intereselor internaționale divergente, peste contextul strict european. Caracterizarea luptei bosniacilor pentru independență ca o expresie a aspirațiilor democratice ale

*De la „Statele Unite și aliații noștri europeni” la
„Europa și aliatul nostru american”*

populației, în primul rând de către guvernul Statelor Unite, este greu de susținut. Mai curând brutalitatea intervenției forțelor sârbe pentru suprimarea mișcării bosniace a fost pe drept considerată ca o violare a drepturilor omului, contrară principiilor democratice. Din același punct de vedere trebuie privită represiunea „luptătorilor pentru libertate” albanezi în

european fusese acceptată. Acum a existat un entuziasm limitat din partea europenilor pentru negocierile de pace organizate de americani și care au dus la Acordul de la Dayton. Criza din Kosovo pune, în stadiul actual, probleme politice mult mai complicate. Consolidarea Uniunii Europene, introducerea euro-ului, opoziția față de politica americană în

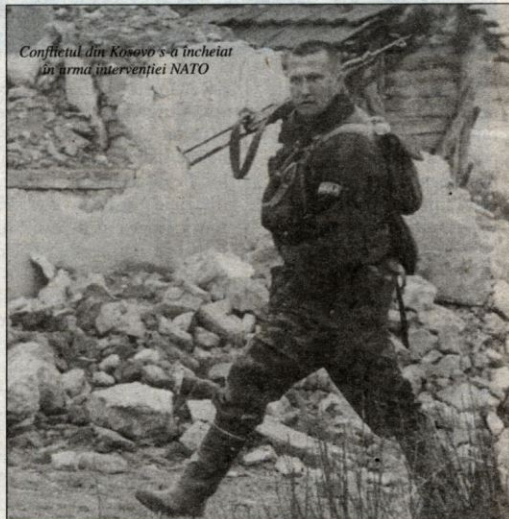
Orientul Apropiat, în special acțiunile militare contra Irakului, neautorizate de O.N.U., cât și dorința de a vedea problemele Europei rezolvate de către europeni, toate acestea contribuie la actuala reticență față de acțiunile militare ale NATO, dirijate de americani contra Serbiei. Se invocă argumentul că asemenea acțiuni contra unui stat suveran fără aprobarea expresă a Națiunilor Unite se află în strânsă legătură cu obiectivul politic al asumării controlului NATO de către europeni, al aplicării principiului „Europa europenilor” și, în ultimă instanță al schimbării naturii relațiilor europeano-americane de la formula „Statele Unite și aliații noștri europeni” la „Europa (Uniunea Europeană) și aliatul nostru american”.

Ceea ce nu înseamnă că participarea americană, la solicitarea Uniunii Europene, trebuie să fie exclusă sau că europenii nu ar dori să continue democratizarea în Europa de Est. Dar este un semnal clar că Statele Unite nu mai trebuie să joace un rol dominant în cadrul NATO și le-ar reveni altceva decât un rol secundar în remodelarea sau „democratizarea” Europei de Est. Trebuie re-

marcat în acest context că prezența bazelor militare americane în Turcia este tolerată doar pentru că ele sunt folosite la aplicarea politicii americane în afara Europei. Bararea Turciei, ca țară islamică, în drumul ei către Uniunea Europeană, la

economică în acea parte a Europei este prea puțin consolidată.

Din punct de vedere politic, toate țările, cu excepția Iugoslaviei lui Miloșevici, au adoptat instituții democratice și domnia legii. Dar puțini dintre liderii lor au abandonat

solicitarea Germaniei, demonstrează nu numai xenofobia în creștere atât în Germania față de populația ei de origine turcă, dar și față de numeroasa populație islamică din democrațiile occidentale.

Astfel, la zece ani după prăbușirea regimurilor comuniste în Europa de Est, ar fi convenabil din punct de vedere politic să vorbim de „democrații consolidate”, dar este mult mai realist să afirmăm că în general ordinea politică, socială și

naționalismul drept principalul factor în asigurarea legitimității și mulți au tolerat xenofobia, violările drepturilor minorităților și abuzuri ale puterii. S-au înregistrat prea puține succese în încurajarea modificării sistemelor educaționale tradițional rigide și dogmatice, mai ales în ceea ce privește încurajarea libertății de gândire pentru tânăra generație. În realitate, participarea politică a tinerilor la formularea politicilor care să dezvolte

democratizarea este strict circumscrisă la generațiile de burocrati, politicieni și manageri care au servit sau au activat în vremea regimurilor comuniste sau a celor de dinaintea lor.

anii de după crearea Solidarității. Astfel, cu sprijin financiar semnificativ primit de către statele Europei Centrale, „democratizarea” în sensul impus de Occident a progresat mult mai repede

Republica Cehă este de 307 dolari, 343 dolari, respectiv 330 dolari. În Franța, el este de 1 000 dolari, iar în Germania de 3 000 dolari. Trebuie spus că proprietatea acestor trei țări și, probabil, credenționalele democratice ferme pentru a fi admise în Uniunea Europeană depind în continuare de ajutorul economic din partea Germaniei și a Uniunii Europene, pentru că, în mod sigur, ținând cont de natura economiei globale, economiile lor nu ar putea fi competitive cu cea a Republicii Populare Chineze sau cu cele ale altor state neeuropene, chiar dacă acestea au mai puține acreditări democratice.

În România, venitul lunar mediu este de 130 dolari, iar în Bulgaria de 120 dolari. Economiiile acestor țări nu sunt nici ele viabile, nici competitive în cadrul economiei globale și în absența oricărui interes economic sau politic din partea Statelor

Democratizare fără asistență financiară – o politică inaplicabilă

Chiar dacă conflictele naționaliste, interetnice și interreligioase rămân importante surse de destabilizare actuale sau potențiale, instabilitatea politică provocată de rivalitățile și confruntările din interiorul partidelor a afectat și ea „tranziția către democrație”. Pentru Occident, cerința principală a constituit-o transformarea sistemului economic. Insistența Vestului pentru înlocuirea economiilor dirijate de stat prin economii de piață liberă, cu corolarul lor, privatizarea, chiar dacă justificată pentru a ajunge la state și societăți democratice capitaliste, era în realitate inaplicabilă fără o asistență financiară semnificativă. Trebuie spus că datorită politicii economice a guvernului comunist ungar în anii '80, tranziția la o economie de piață s-a făcut incomparabil mai ușor în această țară decât în restul fostelor state comuniste. Într-un fel, chiar și rigidul regim din Cehoslovacia adoptase o politică economică mai flexibilă decât în alte părți, ceea ce este valabil și pentru evoluția Poloniei în

decât în România, Albania sau Bulgaria. Rămâne de discutat dacă regimul economic stalinist din România lui Ceaușescu sau regimurile rigide al lui Jivkov sau Enver Hoxha ar fi permis o tranziție mai rapidă către economia de piață, chiar și în cazul unui sprijin financiar occidental. Totuși, sigur este faptul că în absența lui, cerințele pentru democratizare aveau puține șanse să fie adoptate într-o manieră riguroasă și promptă.

Trebuie să ne punem întrebare dacă adoptarea rapidă

Adoptarea economiei de piață a însemnat și ridicarea nivelului de trai? Evident, nu

a economiei de piață în oricare dintre țările Europei de Est a asigurat viabilitatea economică și, prin ridicarea nivelului de viață al populației, a încurajat rapida democratizare a acestor societăți. Răspunsul este probabil nu. După un deceniu de tranziție, venitul mediu salarial în „democrațiile consolidate” din Ungaria, Polonia și

Statele Unite ale Americii ori a Uniunii Europene, ele sunt mai puțin consolidate decât Ungaria, Cehia sau Polonia. Trebuie notat că veniturile salariale medii din toate țările est-europene se plasează, din punct de vedere al nivelului mondial al prețurilor, în cel mai fericit caz la minima subzistență, iar în cazul României și al Bulgariei, cu

mult sub acest nivel. Nu mai este nevoie să comentăm posibilele consecințe ale acestei situații pentru evoluția democrației în cazul unor eventuale schimbări globale economice sau politice.

Există mai mulți factori majori care ar putea afecta viitorul Europei de Est în pragul noului mileniu. Pentru aceste țări, transformarea lui ianuarie 2000 în ianuarie 1900 – amenințare ce planează asupra calculatoarelor din toată lumea din cauza unui viciu de programare (*Magazin istoric*, nr. 5/1998) – ar fi mai curând o binecuvântare. În cadrul economiei globale micile națiuni, asemenea micilor companii, sunt dependente de economiile mari dirijate de giganții capitalismului. Chiar dacă giganții lumii capitaliste fuzionează din când în când sau colaborează între ei, rămân în competiție pentru locul de lider, controlul și supremația economiei mondiale. Dacă euro va câștiga lupta cu dolarul în Europa, dacă Uniunea Europeană va fi capabilă, pe termen lung, să obțină supremația în Europa, depinde de incertitudini economice și politice caracteristice evoluției economiei mondiale și ordinii

politice. Dar în această competiție micile națiuni ale Europei Răsăritene, ce dispun de resurse foarte limitate și puțin capital, nu vor putea fi decât jucători minori în acest joc care afectează economia globală.

Americii în Europa vor fi – nevrând-vrând – apărute de către aliații europeni, cel puțin deocamdată, iar interesele sale economice în Europa de Est sunt și acum, ca și în trecut, minime. Totuși, Uniunea Europeană este în continuare preocupată

Parașutiștii sovietici iau cu asalt clădirea televiziunii din Vilnius

Acum, în condițiile prăbușirii practice a economiei și puterii militare a Rusiei, participarea activă a Statelor Unite în afacerile europene ca apărătoare ale aliaților lor europeni contra amenințării militarismului și comunismului sovietic și-a pierdut credibilitatea și sprijinul popular atât în S.U.A., cât și în Europa. Și această prezență și influență probabil că se va diminua în continuare, atâta vreme cât Rusia „va fierbe în suc propriu”. Interesele strategice ale

să își asigure sprijinul militar american în eventualitatea unei posibile refaceri a puterii rusești. O asemenea posibilitate, oricât de îndepărtată ar părea în pragul secolului XXI, nu poate fi exclusă.

Evoluția democrației în Rusia post-comunistă a întâmpinat obstacole majore. Comuniștii, chiar dacă nu mai sunt stalinisti, controlează încă Parlamentul; naționaliștii extremiști, deși nu domină viața politică, încurajează manifestările

xenofobe și antisemite ale unei populații ruse nemulțumite, din care o parte nu numai că susține comunismul, dar și-l amintește încă pe Stalin ca pe un erou național. Președintele Boris

contra Serbiei, întreprinse fără aprobarea Națiunilor Unite.

Asemenea divergențe față de politica Statelor Unite sunt simptomatice pentru cooperarea între europeni,

dar ar fi dificil să se pretindă că li s-a cerut Iranului sau Irakului să se democratizeze în prealabil. Mai mult, este de presupus că Uniunea Europeană ar tolera un guvern islamic nedemocrat, conservator, în Turcia, dacă fundamentalistii ar câștiga puterea.

Chiar dacă cei mai mulți dintre acești factori capabili să producă incertitudini nu constituie în clipa de față o amenințare directă, ei pot afecta evoluția viitoare a Europei de Est și „consolidarea sa democratică”. Merită reamintit că după acel „izolaționism” acceptat atunci de bunăvoie de către Statele Unite, după primul război mondial, ceea ce a însemnat lăsarea Europei pe mâna europenilor, în vreme ce Rusia „fierbea în suc propriu”, într-o perioadă de destabilizare economică globală, regimurile democratice din Europa de Est s-au prăbușit în scurtă

La momentul potrivit, Rusia se va manifesta hotărât

Elțin, „democratizatorul” autoritar al Federației Ruse, probabil că nu va supraviețui, cel puțin politic, trecerii peste pragul mileniului, iar generalul Lebed, un naționalist, s-ar putea să fie succesorul lui. Chiar dacă Rusia s-a opus fără succes la extinderea NATO sau la acțiunile contra Serbiei, Moscova și-a precizat clar opoziția față de o prezență militară occidentală permanentă în statele de la granițele sale. Și nu există vreun motiv pentru care să ne închipuim că la momentul potrivit Rusia nu-și va reafirma opoziția într-o manieră mai hotărâtă.

Rusia și-a exprimat deja dezacordul și față de politica americană în Orientul Apropiat și Mijlociu. Trebuie subliniat că poziția Rusiei în cazul Irakului a fost sprijinită de un alt membru al Consiliului de Securitate, Franța, care face parte și din structurile politice ale NATO. Și trebuie remarcat și faptul că și alți membri ai NATO au adoptat o poziție similară nu numai față de politica americană în zonă, dar și față de acțiunile

incluzându-i și pe ruși, în probleme legate de interesele comune în general și în cele privind preocupările Rusiei în Europa de Est.

O altă problemă care va afecta evoluția Europei Răsăritene este cea a divergenței dintre americani și europeni în ceea ce privește politica de urmat față de Orientul Apropiat și Mijlociu islamic. Deși au acceptat cererile americanilor de a întări embargoul asupra Irakului și a condamna extremismul și terorismul islamic, Franța, Germania și

După primul război mondial, America a mai lăsat o dată Europa pe mâna europenilor

alte state vest-europene i-au cultivat pe liderii iranieni, au sprijinit rezoluțiile Națiunilor Unite care condamnă politica Israelului față de palestinieni și au căutat să ușureze embargoul. Dependența de petrolul brut și asigurarea piețelor, mai curând decât simpatia pentru Saddam Hussein sau succesorii lui Khomeini se află la baza acestei cooperări,

vreme. Nu se pune problema să testăm acuratețea punctului de vedere care susține că „istoria se repetă” sau pe a celui opus, că „doar istoricii se repetă”. Dar se poate ca scenariul Europei interbelice să fie refăcut în condiții care nu vor lua în calcul factorii actuali și potențiali, prezenți pe scena mondială azi și, mai ales, mâine. ■

Congresul Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene București, august 1999

DIALOGUL TREBUIE SĂ AIBĂ LOC

Academician RĂZVAN THEODORESCU, secretar general al AIESEE

După Sofia, în 1989, și Salonic în 1994, Bucureștiul găzduiește al optulea Congres Internațional de Studii Sud-Est Europene. Ales secretar general al Asociației internaționale de studii sud-est europene în urmă cu cinci ani, academicianul Răzvan Theodorescu a avut bunăvoința să acorde un interviu redacției noastre despre apropiata reuniune științifică din zilele de 24 și 29 august 1999.

– De la fondarea AIESEE în 1963 și de la primul ei congres din 1966, desfășurat la Sofia, Bucureștiul se află a doua oară în postura de amfitrion al unui asemenea conclav de înaltă ținută academică.

– Acest congres se desfășoară după un sfert de veac de la celălalt congres de la București, ținut tot în localul prestigios al Universității din capitala României, dar este și primul mare congres din domeniul științelor umaniste ținut în țara noastră după schimbările notabile din 1989. Organizăm acest congres în libertatea dobândită, dar și în haosul bine stabilit, împământenit în România. Azi pentru organizarea unui

congres se fac eforturi înzecite pentru că nu mai există cineva care să aibă responsabilități, o instituție centrală, directoare, ceea ce este prost, pentru că – ceea ce este bine – nu mai avem foruri diriguitoare din punct de vedere ideologic, dar și financiar.

Congresul se organizează cu sprijinul moral și material al UNESCO, iar eu, ca secretar general al Asociației, veghez asupra bunului mers al pregătirii operațiilor științifice. Există un comitet național român, condus de academicianul Virgil Cândea, în care a activat până nu demult colegul meu, profesorul Tanașoca, iar acum activează profesorul Paul Stahl, venit de la Paris și care este noul director al Institutului de studii sud-est

europene. Acest comitet, în ciuda multor dificultăți inerente, și-a desfășurat munca în condiții foarte bune.

– Despre participanții înscriși până acum ne-ați putea da câteva detalii?

– Până în momentul de față [8 iunie a.c.] avem 386 înscrieri străine, plus înscrierile românești. Deci, pentru nivelul congreselor sud-est europene, din punctul de vedere al numărului de participanți, stăm foarte bine. De pildă, avem înscriși 119 colegi din Bulgaria. Din România sunt mai puțini, sub 50, din Grecia aproape 30, din Moldova 25, din Albania – sperăm că vor veni și colegii albanezi – 22, din Iugo-

slavia – îi așteptăm și pe ei – mai puțini, 7, din Franța 14, din Rusia 15, din Turcia mai puțini. Turcia este mai puțin prezentă în ultima vreme și, mărturisesc, e un motiv de părere de rău pentru mine. Turcia este din ce în ce mai atrasă de politica ei asiatică și tot mai puțin de politica sud-est europeană.

Sf. Sofia

– **Așadar, liniște și stabilitate într-o zonă care numai stabilă nu este.**

– Cu atât mai mult am fost preocupați de ținerea acestui congres în condiții bune, astăzi, când Balcanii, sud-estul Europei este ceea ce știți că este. Au existat voci chiar – și nu puține – în România, care au propus amânarea congresului. Am fost împotriva acestei amânări și m-am bucurat să văd că punctul meu de vedere – și nu numai al meu – a triumfat.

Congresul se află sub patronajul șefului statului și am înțeles că și autoritățile românești – politice, nu numai cele academice – doresc ca acest congres să aibă loc. Mi se pare că el se va desfășura în condiții grele; vor fi probabil con-

fruntări, care nu vor avea numai un caracter științific. Bănuiesc acest lucru, dată fiind tensiunea care există între oamenii de știință din Sud-Estul european. Bănuiesc că nu va fi deloc ușor. Va fi însă important ca noi, Comitetul internațional, să dăm măsura capacității noastre de a face ca dialogul să aibă loc totuși, într-o vreme în care armele și-au spus cuvântul. Am în minte aici tot timpul – și sper să fiu într-o mică măsură demn de a-i fi urmaș –

exemplul magistrului meu, Emil Condurachi, care a știut decenii bune, în condiții grele, nu atât de grele ca acum, dar în condiții foarte grele totuși, să țină o foarte dreaptă cum-pănă în lumea aceasta universitară și academică a Sud-Estului european.

– **‘Ne-ați putea de-rula filmul reuniunii?’**

– Congresul va debuta după mesajul șefului statului, după cuvântul președintelui Academiei și al președintelui interimar al Asociației, care este colega mea profesoara Vasilichi Papulia, din Grecia, după

cuvântul președintelui Comitetului național, care este Virgil Cândea și după mesajul directorului general UNESCO, Federico Mayor, transmis de directorul relațiilor UNESCO cu statele europene, Horst Güdicke, director al programului pentru Europa centrală și orientală. Vor fi două intervenții în plen; prima este a colegilor mei francezi, André Guillou și Hélène Antoniadis, care vor prezenta proiectul lor, acceptat la Salonic acum cinci ani, de a se redacta o mare istorie a Balcanilor după un nou model, după modelul braudelien, al duratei lungi. Hélène Antoniadis este unul dintre ultimii elevi activi încă ai lui Fernand Braudel. A doua intervenție este a mea, se numește *De la Salonic la București* și schițează viața

Arhitectură specifică din Sozopol, Bulgaria

foarte tumultuoasă, științifică a Asociației în ultimii cinci ani, traiectoria colocviilor noastre de la Atena, Madrid, Tirana, București, toate încununate de marea Conferință de la Paris, prima conferință pe problema Sud-Estului european, care

s-a ținut la sediul UNESCO, anul trecut, în luna februarie.

Apoi va începe dezbaterea pe teme. Temele sunt *Europa Centrală, Europa de Est și locul Balcanilor. O problemă de geografie politică și spirituală*, unde sunt prezenți colegi

racțiuni culturale. Aici este prezent și un român, Nicolae Șerban Tanașoca, și o colegă din Franța.

Jurnalismul și democrațiile în Sud-Estul european în ajunul anului 2000. Vor fi prezenți colegi din America și Austria.

Centrul și periferia în istoria artelor vizuale ale Sud-Estului european.

Prezidez eu și raportor este o colegă din Franța.

Tradiții ale muzicii bizantine în Europa de sud-est în sec. XVI-XIX.

Din nou un președinte român, Sebastian

Barbu Bucur, și un raportor din Austria.

Convergențe și divergențe în limbile Sud-Estului european. Colegi din Statele Unite, din Finlanda și, probabil, din Italia.

Identitatea Sud-Estului european – o perspectivă antropologică (colegi din Austria, Grecia și România: Sabina Ispas).

– În afara așa-numitelor mari teme, vor avea loc și alte manifestări?

– Da, avem un număr de mese rotunde: *Rolul și*

responsabilitatea morală a istoricului din Sud-Est european, care vă închipuiți că va fi și ea foarte încărcată; (colegi din Grecia, Statele Unite și Franța); Renașterea italiană și Sud-Estul european (colegi din Franța și din Cipru); Statul de drept în Balcani și extremismele politice ale secolului XX (colegi din Franța și din România: Viorica Moisuc); Dialogul interconfesional și frontierele spirituale ale Sud-Estului european în secolele XIV-XIX (colegi din Rusia); De la Muntele Athos în America de Nord. Bicentenarul noului isihasm și în creștinismul oriental (colegul nostru Virgil Căndea); Evoluția fenomenului urban în Sud-Estul european în secolele III-VI

(colega noastră Zoe

Petre, în ipostaza sa – pe care sper că nu o uită – de istoric; Cercetarea interdisciplinară și istoria populațiilor paleobalcanice (colegi din Iugoslavia, din Bulgaria și colegul

Alexandru Vulpe, din România); Ortodoxie și politică în Sud-Estul european (doi români I.P.S. Daniel Ciobotea, mitropo-

Voroneț

din Bulgaria, Austria și Grecia, ca președinți și raportori ai temelor. O a doua temă, *Sud-Estul european și Asia Mică, Asia anterioară, Asia centrală, schimburi politice, economice și culturale.* Aici sunt implicați colegi din Turcia și Franța. A treia temă: *Minoritățile etnice și religioase ale Sud-Estului european*, o dezbatere asupra toleranței și intoleranței. Vă dați seama ce temă dificilă este aceasta, cu colegi bulgari și americani. *Influența culturală greacă și romană în Balcani.* Aici sunt colegi iugoslavi (sper ca ei să fie prezenți) și greci. Mai departe. *Diaspora în Sud-Estul european. Inte-*

Costume naționale sârbești

litul de la Iași, și profesorul Tanașoca, plus un coleg grec) și, în sfârșit, *Manuscrisele balcanice. Studiul cercetării la sfârșitul sec. XX* (o colegă din Bulgaria).

Vreau să vă spun, fără să ascund, că organizatorii români, precum și cel care vă vorbește, au avut un rol destul de mare în elaborarea acestor teme. Biroul Comitetului internațional le-a acceptat, apoi colegii români le-au mai revăzut o dată.

– În perspectiva mileniului III, cum vedeți viitorul unor asemenea reuniuni științifice? Mă gândesc și la faptul, relevat la ultimul congres, cel de la Salonic, că acest

viitorul congreselor noastre va fi extrem de dificil, pentru că asemenea reuniuni implică bani. Dincolo de banii care vin de la UNESCO, guvernele care organizează asemenea congrese trebuie să dea bani, or guvernul nostru e un guvern sărac, la fel și guvernele altor țări din acest spațiu. Cred că este un punct de vedere nu al secretarului general al Asociației, ci al omului de știință Theodorescu – pentru viitor trebuie să dezvoltăm un alt

tip de dinamică a întâlnirilor științifice, mai ales colocvii pe teme foarte precise. Am avut mai multe colocvii pe teme de toleranță, de intoleranță religioasă, în ultima vreme, pornind de la ideea că tot ce se întâmplă în Balcani are multe rădăcini religioase. Vrem la anul, la Oslo, la Congresul mondial de istorie, să fim prezenți cu o temă *Sud-Estul european și Uniunea Europeană*,

deci cu o temă foarte contemporană.

Mă gândesc, după succesul notabil al întâlnirii noastre de la Paris din februarie, unde s-au discutat drumuri ale credinței, drumuri ale negocierii, gândirea Sud-Est europeană,

viitorul Sud-Estului european, să organizăm asemenea întâlniri și mai puțin congrese. Nu știu care va fi opinia colegilor mei, dar mă gândesc la reuniuni mai restrânse, mai dinamice,

care să rodească imediat, pentru că avem această posibilitate. Am publicat numai în ultimii trei

Turnul cu ceas, Gjirokastra, Albania

ani trei volume, buletine ale noastre, care circulă mult mai ușor decât actele unor congrese care acoperă atâtea domenii de la artă la jurnalism, de la neolitic la diplomația contemporană. Cred că trebuie să schimbăm oarecum perspectiva acestor congrese prin reuniuni mici în fiecare an.

Ne pare rău că Sud-Estul Europei a devenit acum un subiect trist al întregii planete și vrem să fim optimiști, să arătăm că acesta este și un loc – nu al „înțelegerii”, am depășit aceste sloganuri – al contactelor, al punților de dialog posibil.

A consemnat

Forentina DOLGHIN

Garda prezidențială – palicarii – la Atena

tip de participări largi, cu tematici prea variate, creează blocaje, face dificilă comunicarea.

– Eu sunt optimist, pentru că sunt o natură optimistă. Sigur că acest congres va fi foarte greu. Vreau să spun însă că

Eclipsa! Eclipsa! În august Eclipsa! Ultima a secolului, ultima a mileniului! În Europa, conul de umbră va acoperi sud-vestul Angliei, nordul Franței, sudul Germaniei, sudul Austriei, sudul Ungariei, sudul României, nord-estul Bulgariei și nordul Turciei. „Întunericul beznă” va fi vizibil.

FOARTE GROAZNICĂ ÎNTUNECARE

Se sărută Soarele cu Luna. Așa interpretau locuitorii unor insule din Pacific fenomenul instalării nopții în plină zi sau, altfel spus, al eclipsei totale de Soare. Pentru chinezi, Soarele era atacat atunci de dragoni, pentru indonezieni de șerpi; pentru „piele roșii” – de jaguari sau de lupi. Eschimoșii credeau că Soarele își părăsea locul de pe cer pentru a coborî puțin pe Pământ. Aztecii își închipuiau

Reprezentarea unei eclipse în China antică

că Soarele murea și trăgeau cu săgeți aprinse pentru a-l readuce la viață. Incașii îi ofereau inima unui animal sau a unui om, ca să îl readucă la viață.

La noi, oamenii spuneau că îl mâncau vârcolacii. Erau, toate acestea, manifestări ale spaimii față de un fenomen rar și de neînțeles.

Un fenomen pe care îl vom urmări și noi peste câteva zile. Să facem o scurtă incursiune istorică.

MAGDA STAVINSCHI, VASILE MIOC
Institutul Astronomic al Academiei Române

Cea mai veche eclipsă de Lună consemnată a avut loc în anul 3450 î.e.n. Astrologii babiloneeni au înregistrat o eclipsă de Lună produsă în anul 2283 î.e.n. Chinezii au consemnat și ei eclipsa de Soare din 22 octombrie 2137 î.e.n. (când astronomii curții Hi și Ho au fost decapitați pentru vina de a nu fi prezis fenomenul) și, o eclipsă de Lună, mult mai recent, în anul... 1361 î.e.n. Ptolemeu menționează și el o eclipsă în anul 721 î.e.n. și o alta în anul următor.

Dacă se întâmpla ca un eveniment cosmic atât de rar și spectaculos să coincidă cu un altul, terestru, la fel de remarcabil, asocierea era imediată. Divinizarea cerului era atât de firească, încât un fenomen astronomic putea – și de multe ori chiar așa s-a întâmplat – să schimbe cursul evenimentelor de pe Pământ.

Semne divine

Cel mai vechi exemplu cunoscut este cel al eclips-

sei survenite în timpul bătăliei dintre lidieni și mezi, la 28 mai 585 î.e.n.: în focul luptei s-a lăsat deodată întunericul, astfel că ambele tabere s-au grăbit să încheie pacea. Istoricul grec Herodot afirmă chiar că această eclipsă ar fi fost prezisă de Thales din Milet.

Tucidide spune că eclipsa de Lună de la 28 (23) august 413 î.e.n. l-a convins pe generalul atenian Nicias să amâne retragerea armatelor sale din Sicilia cu aproape o lună. Tot Tuci-

dide descrie și o eclipsă de Soare care a avut loc la 3 august (29 iulie) 431 î.e.n., în timpul războiului peloponeziac.

Și în cronicile noastre apar asemenea însemnări: „au mers împăratul Murat împotriva Plocinicului“ (1 ianuarie 1386); „Mulți au proorocit că aceea întunecime a Soarelui va fi nenorocirea împăratului“ (16 martie 1483); „în care an s-a ridicat Hmil Hatmanul cu căzăcii asupra leșilor“ (12 august 1654); „Și atunci au luat turcii Camenete“ (23 septembrie 1699).

Apariția unei eclipse în anul nașterii sau morții unui conducător era interpretată ca un semn divin.

Astfel, profetul Mahomed, fondatorul Islamului, s-a născut la Mecca în Anul Elefantului, adică în 569-570 e.n. Anul nașterii a luat numele animalelor folosite de abisinieni în timpul unui asalt. El a rămas însă celebru datorită eclipsei de Soare care a avut loc atunci. Evident, asocierea celor două evenimente – cosmic și terestru – a fost imediată, deși teologia islamică se opune ideii că Allah ar fi întunecat cerul ca semn al nașterii Profetului.

Fiul Profetului, Ibrahim, și-a găsit un tragic sfârșit la 22 ianuarie 632. Soarele s-a

Eclipsă de Soare, în Siam, în 1688...

întunecat în ziua aceea și unii preoți din Mecca au văzut în asta un semn de la Allah. Dar Mahomed i-a corectat spunând: „Soarele și Luna sunt date de Allah și tocmai de aceea ele nu se eclipsează pentru moartea sau nașterea oamenilor“.

Islamul a folosit apoi această afirmație spre a combate astrologia.

O a treia eclipsă de Soare asociată cu numele lui Mahomed a avut loc la 29 de ani după moartea sa. În anul 661, noul conducător al Imperiului a hotărât să mute rămășițele pământești ale Profetului de la Medina la Damasc, capitala Siriei. Dar chiar în acea zi cerul s-a întunecat și au apărut stelele,

Mulți oameni, neștiindu a să feri de o întunecare ca aceea și prăvind la soare multu, au pierdut vedere în toată viața lor

astfel că relicvele au rămas pe loc.

Să mai amintim că atât creștinii, în *Sfânta Scriptură*, cât și musulmanii în *Coran* au asociat Ziua Judecății cu o eclipsă.

Preziceri

Cele mai vechi preziceri de eclipse de Soare datează de prin 2800 î.e.n. și aparțin chinezilor. Câteva eforturi de a prezice eclipsele sunt cunoscute și pentru perioada dintre anii 2165 și 1948 î.e.n.

O plăcuță de argilă, găsită în vechiul Ugarit, pe teritoriul Siriei, înregistrează calculul unei eclipse de Soare care ar fi trebuit să fie cea din 3 mai (21 aprilie) 1375 î.e.n. Cea mai veche consemnare confirmată a unei eclipse de Soare poate fi considerată și ca o primă descriere a coroanei solare.

Babiloneenii par să înceapă prezicerea sistematică a eclipselor, atât de Soare cât și de Lună, încă din secolul VII î.e.n. Aceasta a durat până prin secolul I e.n.

Încă și azi mai pot fi descifrate inscripțiile cuneiforme ale observațiilor babiloneene, păstrate pe tăblițe de argilă. Majoritatea sunt conservate la British Museum. Din păcate, doar zece la sută din ele mai sunt în stare bună.

Ciclurile la sfârșitul cărora Soarele și Luna revin

în aceleași poziții relative erau cunoscute încă din antichitatea chineză. Ciclul de 19 ani (ciclul Metonic sau ciclul lui Meton) era numit *zhang*, iar cel de 76 de ani – *bu*.

Sunt și alte însemnări mult mai târzii, care merită a fi menționate pentru rolul pe care l-a jucat cunoașterea datei unei eclipse la vremea respectivă. În 1504, în Jamaica, mica armată a lui Cristofor Columb, căreia băștinașii îi tăiaseră orice aprovizionare, era amenințată de moartea prin înfometare. Columb, știind că o eclipsă de Lună era anunțată pentru data de 29 februarie (10 martie) 1504, găsi mijlocul de a răsturna situația în avantajul său. El îi înștiință pe localnici că, începând din acea seară chiar, îi va priva de lumina Lunii. La scurtă vreme după începutul eclipsei, băștinașii se predară.

Ar mai merita reamintită eclipsa inelară de Soare din 17 septembrie 1811, observată – printre alții – de însuși Thomas Jefferson, cel de-al treilea președinte al Statelor Unite, mare iubitor al astronomiei.

Evident, aceste fenomene au fost menționate în multe dintre cele mai importante creații ale omenirii. Este suficient să amintim *Corul Norilor*

A fost întuneric beznă,
încât păsările
care erau în aer
au fost silite
să se așeze la Pământ,
neputând zbura

de Aristofan (eclipsa din 21 [16] martie 424 î.e.n.), *Odiseea* lui Homer (eclipsa care a fost văzută ca totală din Ithaca la 16 [5] aprilie 1178 î.e.n.), versurile lui Thasos (eclipsa din 6 aprilie [30 martie] 463 î.e.n., care a fost totală la Theba). Până și Cicero ține să spună că poetul roman Quintus Ennius descrie eclipsa de Soare din 21 (16) iunie 400 î.e.n., iar Plutarh pe aceea din 20 (18) martie 71 e.n. Multe secole mai târziu, Milton scrie în *Paradisul pierdut* despre eclipsa din anul 1667, iar Thomas Hardy publică în 1903 poemul *La o eclipsă de Lună*.

...și în Franța, 1724

„Am săzut la masă cu lumânări“

Un fenomen atât de spectaculos și de rar nu putea trece neobservat și, mai ales, neconsemnat și la români. Este suficient să răsfoim cronicile vremii pentru a descoperi însemnări dintre cele mai pitorești. Nu vom găsi, desigur, date riguroase privind momentele sau durata eclipsei și nici măcar informații despre coroana solară, atât de prețioase azi pentru cunoașterea astrului zilei. Dar, în afara farmecului relatărilor vremii, multe note prezintă un interes deosebit, fie pentru identificarea fenomenului observat, fie pentru stabilirea momentului când a avut loc un anumit eveniment istoric.

Cea mai veche consemnare pare a fi cea din *Letopiseșul brancovicesc* în care este menționată eclipsa din anul 6889 de la ... „facerea lumii“, adică între 1 septembrie 1380 și 1 septembrie 1381. Cum atunci n-a fost vizibilă nici o eclipsă de Soare la noi, s-ar putea ca anul să fi fost menționat greșit, fiind vorba de o altă eclipsă care a avut loc în preajma acestei date.

Durata eclipselor ca și evoluția acestora sunt menționate destul de apro-

ximativ („a durat cât ai coace un ou uriaș“, 30 martie 1661).

Odată cu trecerea secolului, mențiunile asupra întunecării Soarelui în timpul eclipselor sunt tot mai numeroase. Majoritatea semnaleză întunericul care se lasă în plină zi: era „atât de întuneric încât nu se putea citi nici scrisul tipărit“ (30 martie 1661), sau: era o asemenea „întunecare de Soare, cât nu se vedea om cu om“ (23 septembrie 1699), sau: „nu videam nici să mâncăm, ce au poruncit de au adus lumânări și am săzut la masă cu lumânări“ (7/19 noiembrie 1816).

Unele note aduc totuși câteva informații suplimentare, ca faptul că se vedeau „stelele ca noaptea“ (de exemplu: 17 iunie 1433, 16 martie 1485, 12 august 1654, 14 iulie 1748).

Altele redau reacția insectelor, păsărilor, animalelor: „iar păsările care erau în aer au fost silite să se așeze pe pământ, neputând zbura“ (12 august 1654).

Unele descriu reacția oamenilor: „Această întâmplare sau fenomen a avut o înrăurire atât de mare asupra călătorilor, încât nu se poate explica. Tipetele și plânsetele femeilor și de copiii aminteau parcă de o caravană la judecata de

Vârcolacii încercau să înghită astrul dător de lumină și căldură

apoi“ (23 septembrie 1699); „de s-au minunat oamenii din lume“ sau „foarte spaimă mare era între oameni“; „Scrie un școlar al lui Alexandru, care de frică se îmbolnăvește...“ (14 iulie 1748);

Carul Soarelui, într-o reprezentare din Antichitate

„Dar săraca, respectata mea soție, a cărei prudență o întrecea pe cea a multor bărbați, nu m-a lăsat să-mi desăvârșesc ideile...“ (8 ianuarie 1750); „întrucât foarte se îngrozise oamenii“ (7/19 noiembrie 1816); „O nemțoaică a spus la Borșa că, dacă va fi eclipsă de Soare, în ziua aceea să nu

Luna în eclipsă, aliatul salvator al lui Columb în fața băștinașilor

se adape animalele“ (21 martie/1 aprilie 1764).

Nu o dată sunt amintite „semne“ care au avut loc în preajma fenomenului: „multe semne dumnezeiesci s-au arătat...“ (30 decembrie 1758 sau 13 iunie 1760); „ni s-au arătat un semn de către marele și prea puternicul ceresc împărat“ (11 februarie 1804).

În sfârșit, există și mențiuni asupra celor care și-au pierdut văzul privind direct în Soare: „și mulți oameni, neștiindu a să feri de o întunecare ca aceia și prăvind la soare multu, au pierdut vedere în toată viața lor“ (22 iunie 1656).

Oricum, cuvintele care însoțesc descrierile redau spaima oamenilor: „foarte groaznică întunecare“ sau „Soarele a pierit“, „întunecarea Soarelui foarte înfricoșat“, „întunericul cel mare“.

O eclipsă importantă a secolului al 19-lea a fost cea din 20 noiembrie 1816, iar în veacul nostru aceea din 15 februarie 1961. Aceasta a fost prima eclipsă totală de Soare vizibilă din România după aproape 150 de ani!

Acum avem privilegiul de a fi, după numai 38 de ani, martori la un fenomen similar, care va oferi noi și importante informații științifice. ■

Paradoxal sau nu, toate războaiele încep la fel: pașnic. Cei care le declanșează vorbesc insistent despre pace, în vreme ce adeptii păcii se pregătesc tenace de război. După care, în câteva ore, zarurile sunt aruncate și se rostogolesc.

Aprilie 1939. În Anglia se introduce serviciul militar obligatoriu

ULTIMELE ZILE DE PACE...

Cavaleria poloneză s-a dovedit neputincioasă în fața tehnicii germane

În seara zilei de 31 august 1939, Radio Berlin transmite un comunicat privind vizita de numai două minute a ambasadorului polon Josef Lipski la ministrul de Externe german, Joachim von Ribbentrop, la convocarea acestuia din urmă. În cele două minute, lui Lipski i se citește foarte repede un simulacru de ultimatum în 16 puncte privind cedarea Gdanskului către Germania. Guvernul de la Varșovia este somat să îl accepte într-un interval de numai câteva ore, ceea ce reprezintă o imposibilitate, chiar dacă condițiile puse ar fi acceptabile.

„Lumea se află pe marginea prăpastiei, scrie Alice Voinescu. Cerul unei superbe zile de sfârșit de vară și început de toamnă ascunde nori negri.“ De-acum, pentru unii, „nimic nu e mai sigur decât războiul“, își însemnează Martha Bibescu. Iar soțul ei, George, îl întâmpină „într-un mod foarte simplu, foarte direct, printr-un potop de înjurături – simple și reconfortante – la adresa lui Hitler. Se dă fuga în ajutorul Poloniei. Nu știau pe unde să se apuce, pentru a se lua la trântă. Acum știu“.

Înainte de trântă, Mussolini încearcă să facă oficiul de mediator, deși este furios că Hitler,

aliatul lui, nu-l consultă. Mânia îi este cu atât mai mare cu cât vineri, 1 septembrie, la ora 5 dimineața, după incidentul de frontieră de la Gleiwitz, naziștii distrug cu nava lor de război, bătrânul dar puternicul cuirasat Schleswig-Holstein, depozitul de muniții poloneze de la Westerplatte. Apoi trupele germane se răspândesc în toate direcțiile. Atacă în sud, în direcția Varșoviei, încearcă să taie „coridorul”, pentru a izola forțele poloneze din provincia Gdynia de restul armatei. Obiectivul german este să decimeze armata poloneză pe loc, înainte ca ea să-și organizeze retragerea.

Polonezii nu-și fac iluzii. Ei știu că tânăra lor marină – cu numai 4 torpiloare, un puior de mine și 5 submarine – n-are nici o șansă în fața puternicei flote germane. Totuși, luptă în tradiția eroică a țării lor. Pe una dintre nave, un avizo, lovit de o bombă, supraviețuitorii, rămași la posturi, îndreaptă tunurile spre avioanele cu cruci gamate și continuă să tragă până ce nava se scufundă în apele portului Hela, baza navală poloneză de la Marea Baltică. Cine ar fi crezut numai cu trei zile în urmă – când polonezii și-au

aplaudat frenetic echipa națională de fotbal pentru victoria cu 4-2 asupra selecționatei Ungariei, umplând apoi terasele cafenelelor și sporovînd veseli la o cafea și un lichior de chimen – că tot ei vor scormoni în ruinele caselor bombardate, înecați de păcla de fum și praf de pușcă?

Sub „presiunile” Franței

La numai câteva ore după invazia Poloniei, Georges Bonnet, șeful diplomației franceze, îl însărcinează pe François-Poncet, ministrul său la Roma, să-l informeze pe Ciano că Franța este favorabilă proiectului de conferință lansat de Duce. Totodată aliații, Franța și Anglia, înaintează note către Cabinetul cancelarului Hitler în care avertizează că ei se văd obligați să intre în război, dacă Germania nu-și evacuează trupele din Polonia. „Dacă guvernul german nu asigură guvernul Majestății Sale că a întrerupt orice acțiune agresivă față de Polonia și nu se pregătește să-și evacueze trupele de pe teritoriul polonez – se spune în nota britanică – guvernul Majestății Sale se vede

→

Supraviețuitorii din Shanghai

E greu să ne imaginăm în teritoriile dominate de forțele Axei – Germania, Italia, Japonia – pe perioada celui de-al doilea război mondial, un oraș în care populația de origine evreiască să fie acceptată fără pașaport, fără viză și fără întrebări. Și totuși acest oraș a existat: Shanghai. Evreii se instalaseră în această metropolă înainte de izbucnirea războiului (*Magazin istoric*, nr. 5/1998).

Pentru alte mii de evrei din Germania, drumul spre Shanghai a început la 9 noiembrie 1938 – Kristallnacht (Noaptea de cristal) –, când magazinele evreiești au fost devastate, iar sinagogile au fost arse din temelii, acesta fiind primul mare pogrom organizat de naziști. În Germania evreii nu mai puteau trăi și zvonurile

despre Shanghai s-au răspândit repede. Acolo viața lor a reintrat pe un făgaș normal, copiii învățau la școli de limbă engleză, sinagogile își desfășurau slujbele în fiecare vineri seara, tinerii se organizau în grupuri sioniste, existau cluburi de petrecere a timpului liber, se organizau spectacole de teatru, existau chiar câteva publicații evreiești. „Am dus o viață extraordinară în Shanghai” spune Michael Medawoy – tatăl lui Mike Medawoy, Marele Mogul al filmului – care a venit din Rusia în 1920. Dar în 1941, când deja 15 000 de evrei se stabiliseră în metropola chineză, în Pacific s-a declanșat războiul. În 1942 colonelul Josef Meisinger, ofițer german însărcinat cu organizarea ghetoului Varșoviei, a vizitat

orașul Shanghai, ocupat de japonezi încă din 1937, propunând diferite metode pentru a rezolva problema evreiască. Motivele pentru care japonezii au respins „recomandările” colonelului Meisinger rămân deocamdată un subiect de dezbatere. Una din explicații se referă la opinia japonezilor conform căreia evreii exercitau o oarecare influență la Washington.

Singura concesie făcută cererilor germane a fost mutarea noilor veniți fără forme legale exceptându-i deci pe evrei sefarzi și ruși veniți în China cel puțin cu o generație înainte – în ghetoul din Hongkou. Operațiunea a fost declanșată pe 18 februarie 1943 și era preconizată să dureze 3 luni. În opinia lui Pan

obligat să-și îndeplinească obligațiile sale față de Polonia”.

Mussolini continuă să facă eforturi de pace și sâmbătă 2 septembrie. El adresează o scrisoare personală lui Hitler, prin ambasadorul lui la Berlin, Attolico, în care refuză să considere notele celor două țări ca ultimative – cum afirma cabinetul german – și își exprimă convingerea că pacea mai are o șansă: conferința propusă de el, la care se poate discuta chiar un armistițiu, ce ar permite trupelor germane să rămână pe pozițiile lor în Polonia. Doar să nu mai avanseze. „Danzigul este german”, insistă Ducele, Germania a obținut deja „satisfacție morală”. Mai mult, el are sprijinul Franței, sub „presiunile” căreia a și propus negocierile și conferința. Nimic însă nu confirmă afirmațiile lui. Numai preocuparea-i disperată de a evita un război general în Europa, prin încercarea de a-i atrage deopotrivă la masa negocierilor pe Führer și pe aliații occidentali. Din păcate, în afara oricărei realități.

Prima reacție a lui Ribbentrop la scrisoarea Duceului de sâmbătă 1 septembrie după-amiază: el găsește această propunere de pace de

neconciliat cu notele anglo-franceze. Nu este un ultimatum – îl asigură Henderson, ambasadorul britanic, ca pentru a se disculpa, pe Attolico, ambasadorul lui Mussolini la Berlin –, ci un avertisment.

Lordul Halifax, ministrul englez de Externe, este însă mai categoric: „Anglia nu poate accepta propunerea lui Mussolini, atâta vreme cât trupele germane se află pe teritoriul polonez”, declară într-o convorbire telefonică cu Ciano, solicitată de acesta din urmă. La 25 august, Anglia a încheiat un tratat de asistență mutuală cu Polonia.

München-2 eșuează

Berlinul, Roma, Parisul și Londra traversează în aceste ore un „puseu” de activitate diplomatică. Cu atât mai mult cu cât ambasadorii polonezi din ultimele două capitale devin nerăbdători. De la Varșovia ministrul de Externe Josef Beck îi îndeamnă să facă presiuni asupra cabinetelor francez, Daladier, și englez, Chamberlain, pentru intrarea celor două țări în război alături de Polonia invadată. →

Guang, decanul Centrului de Studii Ebraice din Shanghai, până la sfârșitul anului 1944 în Hongkou au murit circa 1 000 de persoane, majoritatea bătrâni și copii răpuși de foame și boli.

Zvonuri alarmiste vorbeau despre deportare – și în general evreei au fost nevoiți să suporte capriciile ocupanților japonezi. La toate astea, majoritatea a supraviețuit războiului, iar japonezii, atât de brutali față de populația chineză, au refuzat sistematic propunerile naziștilor de aplicare a „soluției finale”.

Condițiile din Shanghai erau teribile, dar în nici un caz nu era Auschwitz”, mărturisește Ingrid Wilmot stabilită în Los Angeles imediat după război: „Cu alte cuvinte, ar trebui să fim recunoscători”.

După o jumătate de secol, timp în care în China accesul la documente și materiale a fost limitat, a sosit momentul ca o parte a istoriei, necunoscută chiar și pentru mulți evrei, „actorii” principali ai evenimentelor, să iasă la lumină. Universitățile au început să strângă mărturii, supraviețuitorii își scriu memoriile, iar relațiile diplomatice dintre China și Israel (stabilite cu numai șapte ani în urmă) fac posibile cercetările amănunțite în această direcție. „Întotdeauna s-a considerat că cine nu a fost într-un lagăr de concentrare nu se poate considera un supraviețuitor în adevăratul sens al cuvântului”, spune Evelyn Pike Rubin, autoare a cărții „*Ghetoul din Shanghai*”, o mărturie a propriei copilării petrecute în Hongkou, care adaugă: „Am simțit că este o întâmplare a

Holocaustului puțin diferită și care trebuia spusă”.

Când războiul în Asia s-a încheiat, au existat voci care au criticat plecarea evreilor din Europa spre China. Însă când realitatea lagărelor de concentrare naziste a fost cunoscută în toată lumea, a existat un sentiment de ușurare și de vinovăție. Acest sentiment de vinovăție s-a concretizat într-o tăcere voită și după plecarea evreilor din Shanghai la sfârșitul anilor '40 spre Statele Unite și Israel. Însă supraviețuitorii din Hongkou se reîntâlnesc, regulat – scrie Henry Chu, într-un articol apărut în *International Herald Tribune* pentru aducere aminte. „Trebuie să mulțumim din suflet poporului chinez” mărturisește un supraviețuitor, „pentru că, fără el, nu am fi putut spune acum adevărul”.

Manuel STĂNESCU

în virtutea garanțiilor acordate Poloniei de Londra și Paris cu cinci luni în urmă, la 31 martie același an.

Atent la starea de spirit a francezilor și ca fost soldat în primul război mondial, primul ministru Daladier îl asigură pe ambasadorul polon, Lukasiewicz, în după-amiaza de 2 septembrie, că va lua personal în mână fratele ministerului său de Externe și va stopa întârzierile și „conversațiile dilatorii”. Zis și făcut. În aceeași după-amiază, el obține de la Camera Deputaților creditele necesare pentru începerea ostilităților. Așadar, în seara de 2 septembrie, el are mână liberă. „Polonia este aliata noastră”, declară în discursul său parlamentar. Este întâmpinat cu ovații. Practic, Franța poate declara război Germaniei.

Între timp, Mussolini – o mărturisește diplomaților englez și francez de la Roma – nu poate transmite Germaniei refuzul Angliei la propunerea sa. La ora 21.00, în seara de sâmbătă 2 septembrie – timp în care ostilitățile naziste în Polonia continuă – Bonnet telegrafiază la Roma, lui Ciano, pe un alt ton. Franța se asociază stipulațiilor lui Halifax. La miezul nopții, proiectul pe care Mussolini îl alintase cu numele de München-2 este înmormântat. Ciano, realist, este cel care înțelege primul că eforturile sale și ale socrului său, Mussolini, sunt în van. Se duce la culcare, dar nici nu adoarme bine și sună telefonul. Este informat că Bonnet, prin Raffaello Guariglia, ambasadorul italian la Paris, îi cere să obțină fie măcar și o „retragere simbolică” a trupelor germane din Polonia. Contele își notează în jurnal în acea noapte istorică de 2 septembrie 1939, când rând pe rând punțile păcii se sfărâmă: „Nu mai e chiar nimic de făcut. Arunc la coș propunerea lui Bonnet, fără măcar să-l mai informez pe Duce”.

Dacă la Paris în Camera Deputaților, angajarea Franței este ovaționată, militarii încă ezită. Sunt prudenți. Statul major al generalului Maurice Gamelin cere un nou termen, pentru a-și încheia laboriosul program de mobilizare. În plus, se teme ca Luftwaffe să nu atace convoaiele militare ce șerpuiesc pe șosele. Daladier și Bonnet explică la telefon primului ministru englez Neville Chamberlain aceste temeri.

Ce se întâmplă în Cabinetul britanic? El se află în ședință de la ora 18.00. Premierul explică faptul că ultimatumul ar fi trebuit trimis deja lui Hitler, dar s-a întârziat pentru convorbiri cu francezii, în principal pe subiectul propunerii italiene de pace. În plus cele două ultimaturi aliate trebuie concertate. „Sunt în curs contacte cu guvernul francez, anunță Chamberlain, pentru a stabili împreună termenul maxim pe care cele două guverne ale noastre îl vor acorda guvernului german pentru a-și retrage trupele”. Seara târziu, în fața temporizării practice de Cabinet, Winston Churchill, aflat în opoziție, îl sună pe Raczyński, ambasadorul polonez la

Miercuri, 30 (august 1939)

Luni seara războiul părea inevitabil. Aseară pacea părea posibilă. Azi-dimineață lucrurile sunt din nou confuze. Va ceda Hitler? Se pregătește, dimpotrivă, la Londra o trădare de ultim moment? Mergem spre un nou München? Personal, judecând lucrurile cu foarte mult calm, cred că Hitler a dus șantajul până la ultima limită și că, dacă Anglia rezistă, atunci exact în cea din urmă fracțiune de secundă Hitler va da înapoi...

Mihail Sebastian

Londra. Acesta nu-i poate oferi încă nici o informație precisă în ce privește atitudinea Angliei față de aliata ei, dar îi dă vești de pe front, proaste, din păcate. Churchill îl ascultă și nu mai poate vorbi. Raczyński îl aude plângând. „Mi-a părut că se simțea vinovat și profund umilit”, scrie ambasadorul în jurnalul său.

La miezul nopții, într-o clădire de vis-à-vis de Downing Street 10, reședința primului ministru, la nr. 11, un emisar special al lui Hitler, funcționar la ambasada de la Londra, dr. Fritz Hesse, remite un mesaj lui Sir Horace Wilson, secretar permanent la Trezorerie. Hitler este dispus să se retragă și să repare pagubele pricinuite, cu condiția să

primească „Danzigul, controlul asupra «coridorului» și asigurarea că Marea Britanie ar accepta să servească drept mediatore în conflictul germano-polon“. Sir Horace îi explică lui Hesse, spre surprinderea acestuia – care sesizează cât de schimbată este atitudinea Angliei după invazie – că primul ministru și cabinetul său nu ar putea accepta propunerile lui Hitler.

În aceste ore, pe Chamberlain îl asigură de sprijinul său și președintele Roosevelt, în caz că Anglia se va decide să intre în conflict. Iar Daladier, îi spune Sir Horace oaspetelui său german, a lăsat să se înțeleagă că declarația franceză de război îi va succede la câteva ore celei britanice.

În seara aceea de 2 septembrie, ambasadorul britanic la Berlin, N. Henderson, prezintă Berlinului textul declarației de război a Angliei.

La Palazzo Venezia, reședința Ducelui din Roma, luminile ard toată noaptea de 2 spre 3 septembrie. Benito Mussolini este într-o confuzie totală. Și nu neapărat pentru că nu l-ar aproba pe partenerul său din Axă, ci pur și simplu pentru că nu e pregătit de război. Italia este epuizată după campania din Abisinia și ajutorul militar acordat generalului Franco în războiul civil.

În aceeași seară târziu, ambasadorul polon, Lukaszewicz, părăsește Quai d'Orsay trântind ușa. Bonnet l-a asigurat că tot nu-i poate da un răspuns definitiv. „Vorbe, vorbe, vorbe. La ce servesc vorbele? Polonia are nevoie de acțiune imediată“. Bonnet fumează țigară de la țigară și nu știe ce să-i răspundă. În tirade violente, Lukaszewicz lovește în birocracia franceză. „Nu e drept. Un tratat e un tratat și trebuie respectat“. Ca și Raczyński de la Londra, el se teme că până la urmă Polonia va rămâne singură în fața lui Hitler.

La Londra situația este chiar mai complicată. Conservatorii, în frunte cu liderul lor din opoziție, Winston Churchill, amenință să răstoarne guvernul dacă nu ia mai repede o hotărâre favorabilă Poloniei. Duncan Sandys, ginerele lui Churchill, îi telefonează lui Raczyński, doar pentru a-l asigura că gruparea Churchill „nu îl va abandona“.

Iar după miezul nopții, Churchill îi scrie lui Chamberlain că este surprins a nu fi primit până acum nici o știre, mai ales că a aflat că declarațiile primului ministru în Parlament în favoarea temporizării au fost primite cu ostilitate. Climatul Adunării este în favoarea războiului, îl asigură liderul opoziției.

Într-adevăr, în Anglia Amiralitatea, Minis-

terul de Război și comandamentul aviației sunt împotriva amânării termenului. Pe la ora 1.30 în dimineața de duminică 3 septembrie, se ajunge la un acord: ultimatumul britanic va expira la ora 11.00 în aceeași zi. Toată lumea sună la Ambasada Poloniei să anunțe vestea. „Mă simt, într-adevăr, puțin mai fericit acum“, răspunde Raczyński. Ambasadorul britanic

Septembrie 39

„În tramvai: «Polonia n-o să se lase cu una cu două».

«S-a zis cu „pactul anti-comertin“, nu mai există».

«Păi lui Hitler e destul să-i dai un deget, că după aia dai jos și pantalonii».

La piață: – Știi, sâmbătă se dă răspunsul.

– Ce răspuns?

– Răspunsul lui Hitler.

– Și ce-i cu asta?

– O să știm dacă e război sau nu.

– Asta da nenorocire!“

Albert Camus

la Berlin, Henderson, va înmâna lui Ribbentrop textul ultimatumului în dimineața de 3 septembrie, la ora 9.00. Începând de la ora 11.00 între cele două țări se instituie starea de război. „Ar fi de dorit – telefonează acasă Charles Corbin, ambasadorul francez la Londra – ca Franța să se alinieze acestei decizii“.

Bonnet, care îl ascultă, oftează și sună la Ministerul de Război, unde, la ora 2 din noapte, generalii deliberază încă. Discuțiile se poartă pe un ton ridicat și Corbin, rugat de ministrul de Externe să rămână pe fir, poate auzi fiecare cuvânt. Bonnet îi cere să afle dacă s-ar putea – în extremis – ca forțele britanice de bombardament să fie puse la dispoziția francezilor.

Corbin este mai neliniștit decât toți, pentru că de două ori ambasada a fost asediată de parlamentarii englezi tot mai nerăbdători. Churchill, de pildă, afirmă că ar vrea ca Anglia să intre singură de partea Poloniei.

Încă din primele ore ale dimineții, Berlinul trăiește cu spaima bombardamentelor poloneze. Nici vorbă de exuberanța belicoasă din 1914. Nu domnește defel febra războiului, dimpotrivă, o indiferență generală față de victoriile naziste în Est. La 4.50 dimineața, de la Cabinetul lui Ribbentrop pleacă o notă către toate ambasadale germane în străinătate:

„Politica germano-italiană se sprijină pe un acord total între Führer și Duce. Dacă sunteți întrebați, așa să răspundeți“. Ribbentrop are așadar un prim aliat sigur, Italia fascistă, dar și un altul, mai puternic decât primul: Rusia comunistă, la zece zile după semnarea pactului de neagresiune. „Mă revoltă nerușinarea Axei. Puteau să se iluzioneze asupra motivelor câtă vreme susțineau că bolșevismul e cel mai mare pericol dar acum, când proclamă identitatea țărilor? S-au încurcat în oportunism“, scrie Alice Voinescu.

În Anglia, unde protecția civilă este cea mai bună din lume (1 900 000 voluntari din cei 2 milioane au răspuns la apel), copiii, bătrânii, bolnavii sunt evacuați din Capitală. După o noapte ploioasă, soarele strălucește intens. Afășe de pe ferestrele birourilor de turism invită la sejururi în Jamaica, pe Amazon, în Ceylon, Elveția și în stațiunile termale tămăduitoare din Germania. Prognozele astrologice din presa zilei de duminică 3 septembrie nu pomenesc nimic despre intrarea Angliei în război. Dimpotrivă, un ziar titrează chiar că nu

va fi război, iar un altul că este ultimul an la putere al lui Hitler, titlul unei cărți nou apărute.

Francezii ascultă radioul, în așteptarea unei hotărâri a guvernului lor. Nu se tem. Au încredere în linia Maginot. La Varșovia bombardamentele continuă. Un pilot, mai mult în joacă, își alege o țintă estivală, Konstancin, la 50 km de Varșovia, pe malul Vistulei. De la 150 m altitudine el aruncă vreo 6 bombe, care lovesc casele și îi scutură zdrăvăn pe ambasadorul american Anthony Drexel Biddle,

aflat cu fiica și soția, la plajă. După ce-și revine, Biddle comentează că pilotul a făcut-o intenționat și socotește că este victima primului incident diplomatic în care este implicat un american în acest război.

E duminică. Bisericile Poloniei sunt arhipline. În genunchi și în lacrimi polonezii se roagă.

„Războiul a izbucnit. Unde-i războiul? Unde pot fi găsite semnele acestui eveniment absurd în afara știrilor pe care trebuie să le credem și a afișelor pe care trebuie să le citim?... Am trăit urând această jivină, iar

acuma, când o avem în fața noastră, n-o mai putem recunoaște. Atât de puține lucruri s-au schimbat. Mai târziu, desigur, vor veni noroiul, sângele și nesfârșita silă. Dar astăzi simțim că începutul războiului seamănă cu începuturile păcii: lumea și inima le ignoră... Toți au trădat, cei care îndemneau la rezistență și cei care vorbeau despre pace. Iată-i, la fel de docili și mai vinovați decât ceilalți. Și niciodată individul nu s-a aflat mai singur în fața mașinii de fabricat minciuni“ (Albert Camus). ■

(Va urma)

Florentina DOLGHIN

Sâmbătă, 2 (septembrie 1939)

Ciudate zile de război. Primul moment mi s-a părut zdrobitor: când au apărut ieri-dimineață primele telegrame despre bombardarea Varșoviei am avut sentimentul că totul se năruie...

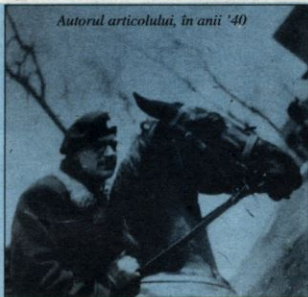
Pe urmă, dejunul de la „Capșa“ (Rosetti, Ralea, Vișoianu, Camil, Lassaing, Comarnescu, Păstorel, Steriadi, Oprescu, Cantacuzino) mi s-a părut lugubru. Se râdea, se făceau glume – și eu nu înțelegeam că e posibilă atâta inconștiență...

Totul e confuz, nesigur, încă neangajat, încă nedecis. Și ceea ce mi se pare cu totul neverosimil e acest București luminat, vioi, plin de lume, cu restaurantele pline, cu străzile animate, un București cel mult curios de ce se întâmplă, dar nu intrat în panică și nici conștient de prezența unei tragedii care a izbucnit...

Mihail Sebastian

1 septembrie 1939 - războiul

Autorul articolului, în anii '40

AȘA A ÎNCEPUT...

*Ion Antonescu, la Berlin, pentru a semna Pactul Tripartit
(23 noiembrie 1940)*

Acad. C. BĂLĂCEANU-STOLNICI

Aveam atunci 16 ani... La 24 august 1939, într-o luni, eram pe plajă la Eforie, când am aflat de semnarea pactului Ribbentrop-Molotov. Câteva zile mai târziu (1 septembrie) am aflat cu emoție despre invazia Poloniei și apoi, la 3 septembrie, într-o duminică, Franța și Anglia au declarat război Germaniei. Eram în holul Hotelului Caraiman de la Sinaia, când posturile de radio au răspândit această știre. Pe fețele tuturor se putea citi îngrijorarea.

La 17 septembrie Polonia se prăbușește. Încep să se scurgă prin țara noastră resturile armatei poloneze și un număr mare de refugiați. Autoritățile române și populația

i-au primit cu brațele deschise. S-au creat facilități de cazare și cantine. Soția mea, care servea benevol la o astfel de cantină, își aduce bine aminte cum se perindau acești refugiați care își părăsiseră toate bunurile ca să scape de ceea ce numeam atunci urgia teutonică.

Am asistat atunci la spectacole de un tragism de nedescris. Totodată am văzut unități militare care-și abandonau echipamentul și vehiculele pentru cea mai mică pană (chiar una de cauciuc) numai ca să fugă mai repede spre Occident, unde au format apoi (în Anglia) faimoasa armată de eliberare a Poloniei. Un sfert de veac mai

târziu, făcând o excursie cu mașina în această țară, am fost primit cu multă căldură de oameni necunoscuți, doar fiindcă eram român, ca recunoștință a modului cum au fost tratați în cursul refugiului lor în țara noastră.

Mi-aduc și acum aminte de toate violențele și umilirile îndurate pe care ni le povestea contesa Römer, fiica marelui nostru diplomat Carol Mitileneu, care s-a refugiat cu ultimul tren ce a părăsit Polonia. S-a creat atunci la noi un sentiment de angoasă față de o eventuală invazie germană. Germanofili, în fruntea cărora se afla Garda de fier, erau priviți cu multă rezervă.

Riposta regală și a guvernului Argeșeanu la asasinarea lui Armand Călinescu nu a făcut decât să accentueze polarizarea societății civile române. Carol II și o parte a clasei politice se străduiau în continuare să mențină un echilibru și să promoveze neutralitatea noastră, cu toate presiunile germane.

Evenimentele s-au precipitat dramatic. Germania a ocolit linia Maginot și a pătruns victorioasă prin Belgia în Franța (mai 1940). Trupele franco-britanice au fost învinse și silit să se retragă la Dun-

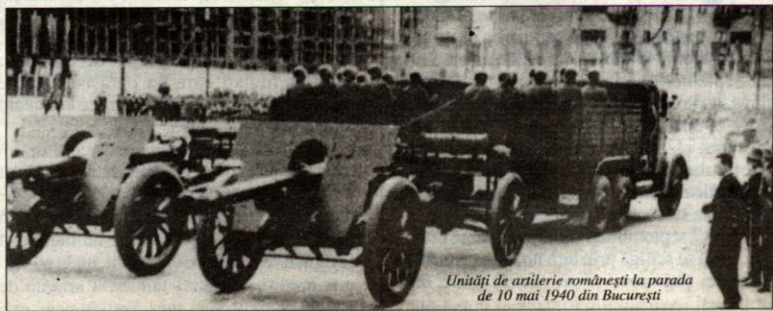

Conacul
de la
Stolnici

kerque (așa-numita „Operație Dynamo“), Parisul a căzut și Franța a capitulat (duminică 22 iunie 1940) sub mareașul Pétain. Aceste evenimente au fost percepute în România drept o dramă istorică. Iubitorii democrației de la noi s-au simțit înfrânți și ei, iar Garda de fier a devenit mult mai agresivă.

Urmează seria neagră a umilinelor noastre: cedarea Basarabiei și Bucovinei de Nord (26 iunie), scrisoarea ultimativă a lui Hitler către regele Carol II, întrevederea jignitoare pentru noi de la Salzburg dintre I. Gigurtu, M. Manoilescu, A. Hitler și J. Ribbentrop (26 iulie) și dictatul de la Viena (30 august). Opinia publică a reacționat intens, cu amărăciune, dar și cu o indignare justificată. Partidele istorice marginalizate de dictatura regală au revenit în forță la începutul lunii septembrie 1940. Presa s-a făcut ecoul protestelor lor. Ancestrala rivalitate dintre liberali și național-tărăniști s-a șters. Am asistat cu nedumerire, dar și cu bucurie la Florica la reconcilierea istorică dintre Dinu Brătianu și Iuliu Maniu, într-un context îndoliat, dar și iredentist.

Această puternică orientare a opiniei publice împotriva Germaniei, considerată

Unități de artilerie românești la parada
de 10 mai 1940 din București

drept autorul principal al nedreptăților ce ni s-au făcut, a determinat însă o înăsprire a agresivității Gărzii de fier, catalizată de deshumarea corpului lui Corneliu Zelea Codreanu. Așa se și explică masacrul de la Jilava (26 noiembrie) și în ziua următoare asasinarea lui V. Madgearu și N. Iorga, care au contribuit esențial la discreditarea definitivă a mișcării legionare în opinia publică românească. Membrii Gărzii de fier au pătruns atunci în structurile puterii, după abdicarea regelui Carol II (6 septembrie) și numirea generalului I. Antonescu drept

„Conducător“, după abrogarea Constituției din 1938 și proclamarea României ca stat național legionar (14 septembrie). La 23 noiembrie toate ziarele anunțau cu titluri mari aderarea noastră la Axa Berlin-Roma.

Mi-aduc aminte de festivismul legionar din acea perioadă, cu defilări paramilitare în uniforme verzi, reuniuni patriotarde de un patetism la marginea ridicolului și discursuri extremiste – în special cele ale lui Horia Sima – cu caracter naționalist și filogerman. Șocante au fost în special funeralsile făcute „căpitanului“ C. Z. Codreanu – a doua zi după asasinarea lui N. Iorga.

Făcând o plimbare la Brașov, am rămas surprins și de aroganța Grupului etnic german (în special a tinerilor), care era în profundă disonanță cu com-

portamentul civilizat până atunci al sașilor. Toate acestea au accentuat sentimentele antilegionare și antigermane din sânul populației.

În noaptea de 9 spre 10 noiembrie 1940 (sâmbătă spre duminică) se produce marele cutremur. Atunci în București s-a prăbușit blocul Carlton, omorând cea mai mare parte

din locatari, printre care I. Vasilache, compozitor și cântăreț, care formase în ultimii ani celebrul cuplu de comici muzicali Stroe și Vasilache. Cu acest prilej, legionarii organizați în echipe au făcut imense eforturi de degajare a

dărâmurilor, desigur ca să-și facă un capital politic, așa cum avea să facă și N. Ceaușescu după cutremurul din 1977. Este singurul moment când legionarii au beneficiat de o oarecare simpatie în rândul majorității populației din București.

La 28 ianuarie 1941 se formează un guvern predominant de militari, în care Ică Antonescu ocupa postul de ministru de Externe, iar la 18 februarie se militarizează principalele instituții și

întreprinderi cu implicații strategice. Ică Antonescu era un jurist erudit, născut tot în Argeș, ca și generalul, care și-a început cariera politică în partidul liberal disident al lui George Brătianu. Îmi amintesc cum venea la Stolnici în propagandă electorală și cum lipea afișele cu fotografia marelui istoric și cu

*Curând aveam să vedem
trecând prin gară trenuri pline cu
prizonieri din Iugoslavia zăvorâți
în vagoane de marfă,
cu uniforme rupte, slabi, nebărbieriiți,
oferind când puteau câte un ceas
sau o verighetă pentru
o bucată de pâine*

22 iunie 1941, ora 5,30: Goebbels citește la radio proclamarea lui Hitler de începere a războiului împotriva U.R.S.S.

semnul partidului său. Trebuie să mărturisesc că era un om plăcut, care te cucerea.

In februarie 1941 am zărit prima formație militară germană. Era un șir de 4-5 camioane precedate și urmate de câte o motocicletă cu ataș, care într-o dimineață au apărut ca din senin și au străbătut satul Stolnici ca un convoi fantomatic prevestitor de rele. O săptămână mai târziu s-a oprit un tren milita în gară și din el a coborât o unitate de câteva sute de ostași cu uniforme lor cenușii, cu casca lor specifică, înarmați până în dinți, cu tunuri și care de muniții trase de cai și de catări. Și aceștia au parcurs satul și s-au pierdut peste dealuri, lăsând în urma lor o impresie apăsătoare, de teamă.

În fine, la sfârșitul lui martie ne-am trezit cu o unitate puternică total motorizată care s-a oprit și, în urma unui ordin venit de la prefectură, a fost încartiruită. Oamenii i-au primit numai la exigențele primarului susținut de jandarmi. Comandantul, un maior și adjunctul său, un căpitan, au fost aduși la noi în casă și o parte din vehicule au fost plasate în curtea conacului. Din fericire, ofițerii erau austrieci, așa că legătura cu ei a fost mai puțin rigidă. Se pregăteau să stea o lună și din discuțiile avute cu ei am aflat cu surprindere că erau convinși că vor merge spre Răsărit, spre imensitatea stepelor rusești.

Au impresionat pe toată lumea prin disciplină, organizare și prin exercițiile pe care le făceau de dimineață până seara. Aveau stații de radio recepție-emisie și în câteva zile și-au instalat linii telefonice. Au făcut eforturi mari să-și atragă simpatia oamenilor. Țăranii însă s-au menținut la distanță, amabili dar reci. Când

totul a fost gata, a venit ca o măciucă pentru ei ordinul de plecare spre Sud. Maiorul – un om deosebit – care fusese primul ofițer german ce forțase linia Maginot, a venit la tatăl meu, cu o figură gravă, și-a luat rămas bun și i-a

spus că această deturnare spre Sud implică o pierdere de timp pe care o considera – cu adevărat profetic – că va fi fatală pentru cel de-al treilea Reich.

Curând aveam să vedem trecând prin gară trenuri pline cu prizonieri din Iugoslavia zăvorâți în vagoane de marfă, cu uniforme rupte, slabi, nebărbieriți, oferind când puteau câte un ceas sau o verighetă pentru o bucată de pâine. Populația îi compătimea, dar nu îndrăzne să se apropie de tren din cauza poliției militare germane care o împiedica cu răcnite și amenințări cu armele.

Războiul, care până atunci fusese departe de România, s-a apropiat cu pași rezezi. În dimineața zilei de 22 iunie 1941, într-o duminică, posturile de radio și, apoi, ziarele ne-au adus vestea că armata română trecuse Prutul... ■

În februarie 1941, am zărit prima formație militară germană. Era un șir de 4-5 camioane precedate și urmate de câte o motocicletă cu ataș, care într-o dimineață a apărut ca din senin și a străbătut satul Stolnici ca un convoi fantomatic prevestitor de rele

Mihai și Carol II

GENERALUL SĂNĂTESCU ȘI BADOGLIO

Ani în șir, sub un titlu aproape același de fiecare dată – Ecoul internațional al... – istoriografia comunistă din țara noastră s-a străduit să adune și să selecteze mărturii din presa străină referitoare la evenimentele din august 1944, având o preocupare deosebită doar pentru acelea care le-au comentat pozitiv. Citatele reproduse erau marcate de repetate trunchieri, de unde și suspiciunile firești ale cititorului care, automat, se întreba: oare ce-o fi fost în locul celor trei puncte cuprinse între paranteze? În

cazul în care figurau aceste trei puncte, căci uneori trunchierile din citate erau omise în mod tacit. Mulți specialiști, împinși de curiozitate, au rămas consternați când au efectuat colaționarea citatelor cu textele originale...

Azi există posibilitatea unei lecturi normale a unor astfel de surse documentare. S-a și procedat ca atare. Găzduim în acest număr câteva extrase dintr-un text mai amplu datorat istoricului italian Francesco Guida (Magazin istoric, nr. 7/1998) intitulat Evenimentele din România din vara anului 1944 și până în primăvara anului 1945 văzute în presa română din epocă. Studiul istoricului italian ne-a fost pus la dispoziție de dl. Ștefan Nicolae, căruia îi aparține și versiunea românească.

Ne-am rezumat la comentariile și analizele consacrate loviturii de stat de la 23 august 1944 și evenimentelor imediat următoare. Autorul a parcurs presa de toate orientările politice și a reținut diferențierile de opinii exprimate. Tocmai aceasta dă o imagine mai vie și realmente interesantă, nu doar pentru cercetătorii perioadei, ci și pentru cititor.

M. ȘT.

Prof. FRANCESCO GUIDA, Italia

T rupele anglo-americane au ajuns la Roma în 4 iunie 1944. În zilele următoare, în oraș (care în scurt timp avea să devină sediul guvernului regal italian) s-a permis editarea a vreo zece ziare. Publicațiile – care se puteau cumpăra de la chioșcuri – erau organele unor partide, de la *Il Popolo* la *Avanti*, de la

L'Unità la *La Voce Repubblicana* și de la *Il Risorgimento liberale* la *Ricostruzione* (organ al Președinției Consiliului de Miniștri), de la publicația monarhistă *Italia Nuova* până la *Italia libera* a Partidului Acțiunii. O noutate o reprezenta *Il Tempo*, care oscila între liberalism și socialism. Abia după câteva luni s-a permis

apariția a încă 13 titluri, dar pentru elaborarea acestui text ne-am limitat la primul grup de ziare.

Evenimentele din 23-24 august 1944 din România au fost prezentate în toate gazetele din capitala Italiei. Arestarea lui Antonescu și schimbarea alianțelor, numirea în fruntea noului guvern a generalului C. Sănătescu, șeful Casei militare a tânărului rege Mihai, au fost unanim comentate. Toți au scos în evidență paralelismul cu arestarea lui Mussolini și preluarea puterii de către Badoglio în Italia, petrecute în urmă cu un an. Ziarul *La Voce Repubblicana*: „Este ușor de ghicit că generalul Sănătescu e un fel de Badoglio român. El are sarcina să salveze dinastia, deci pe regele Mihăiță (Michelino), care, deși foarte tânăr, a învățat deja meseria, chemându-l în guvern. Ultimele evoluții ale crizei interne depind de gradul de educație politică a poporului român”. Iar mai departe se scria: „Cu dezinvoltura proprie regilor, Mihai, Mihăiță, a rămas desigur la locul său. Și-a întors și el fața, precum regele de Savoia și se pare că are conștiința împăcată. Apoi va veni și pentru poporul român ceasul clarificator al revoltei morale, așa cum s-a întâmplat cu poporul italian”.

Avanti ținea să precizeze faptul că exista totuși o diferență între schimbarea de poziție românească și cea italiană. „Numai în acest punct situația din România este diferită de cea din Italia: armatele roșii sunt la fața locului, pregătite să continue implacabila lor luptă împotriva dușmanului nazist”. *Il Risorgimento liberale* nota, în sprijinul aceleiași idei, că „momentul nu este favorabil pentru germani de a se confrunta cu armata română și numeroasele efective ale armatei din linia a doua, deloc inferioară prin eroism și cutezanța inițiativelor, întrucât și România e făcută din patrioți”.

Nu întâmplător ziarul *Ricostruzione* a fost una dintre cele două publicații italiene care au reprodus integral textul proclamației regelui Mihai adresată națiunii române la 23 august

1944. Titlul articolului în chestiune era *Cu privire la două tablouri* și în el se spunea: „Românii au așteptat 13 luni pentru a se hotărî. După ce i-au predat poliției naziste pe italienii care rămăneau credincioși patriei lor [se referă la membrii Legației italiene și la militarii din misiunea militară italiană din România, care nu au fost predați „poliției naziste” – n.r.], ei continuau să lupte sub semnul lui Hitler și să-i masacreze pe evrei și ucraineni”.

Teza centrală era aceea că guvernării de la București au făcut războiul alături de germani pentru Basarabia și așa-numita Transnistrie, iar acum luptau alături de Aliați pentru Transilvania de Nord. Modul în care erau prezentate aceste evenimente constituia o invitație de a nu considera justă această aspirație a românilor. Se ajungea astfel la delicata problemă a granițelor politice și etnice. *Avanti* nu ezita să condamne obiectivele pentru care România intrase în război în 1941 împotriva Rusiei, calificându-le ca fiind imperialiste: „Era vorba de regiuni care niciodată nu au fost românești și unde nicidecum românii nu au pus piciorul”. (Să notăm că nici în ce privește Basarabia, Bucovina de Nord sau ținutul Herței, datele istorice nu erau deloc avute în vedere.) „Din acest vis nebunesc de mărire se trezește astăzi România, după ce a lăsat pe câmpiile ucrainene și pe meterezele Munților Caucaz floarea tinereții sale, după ce a pierdut poziția politică și teritorială privilegiată care-i fusese în mod greșit dată după primul război mondial”.

Adoua zi după semnarea armistițiului dintre România și Aliați, ziarul scria textual: „România va redobândi integral o mare parte din Transilvania”, exprimare ce conține evident o contradicție în termeni. De altfel, același comentator considera drept generoase condițiile puse de către sovietici, aceștia fiind demni de laudă pentru răbdarea cu care au așteptat ca regele Mihai să ajungă la momentul favorabil pentru a se debarasa de Antonescu și aliatul german.

In legătură cu problema transilvană s-a pronunțat în coloanele ziarului *Il Tempo* Basilio Cialdea, care apoi a fost profesor la Facultatea de științe politice din Roma, în micul său studiu *Transilvania, cuib al raselor*. Cialdea, care înainte de război polemizase cu Nicolae Iorga pe această temă, susținea că „Transilvania nu va putea deveni niciodată exclusiv maghiară sau integral românească: ea este o mare punte între două națiuni. Nu trebuie să despartă, dar poate să unească”. El condamna, prin urmare, pozițiile naționaliste opuse. Tratatul de pace de la Trianon din 1920 ca și arbitrajul de la Viena din 1940. În cele din urmă, lăsa să se înțeleagă că el ar fi fost favorabil ideii creării unui stat autonom transilvănean sau și mai probabil unei federații româno-ungare.

Așa cum am mai spus, în Italia utopiile federale erau extrem de active. Ele pot fi regăsite și în proza lui Leone Cattani, care, în scurt timp, avea să fie secretar al Partidului Liberal Italian și care cita pe Mazzini și la Giovane Europa (Tânăra Europă), în timp ce condamna cu fermitate (în paginile ziarului *Risorgimento italiano*) revizionismul maghiar, care se împotriva granițelor fixate în Transilvania prin Tratatul de pace din 1920.

Las de o parte detaliile cu privire la acțiunea prin surprindere a regelui Mihai sau retrospectivitatea istoriei recente a românilor, asupra cărora au zăbovit unele ziare. Subliniem doar faptul că s-a acordat maximă importanță convorbirilor pe care Ion Antonescu le avusese cu Hitler în primele zile ale lunii august 1944, așa cum s-a insistat și cu tratativele începute de mai multă vreme cu anglo-americanii de către

trimișii regelui Mihai. Un interes special a fost acordat acțiunii lui Mihai Antonescu de a realiza un acord între Roma, București și Budapesta pentru o denunțare simultană a alianței cu Germania. Se afirmă însă că Roma n-a dat nici un răspuns sau, cel puțin, așa știau zările atunci. Ne-au rămas însă ca mărturie cele scrise în cartea sa de către Renato Bova-Scoppa, fostul ministru italian în România în acea vreme. Cartea sa *Convorbiri cu doi dictatori* arată că inițiativa a aparținut lui Mihai Antonescu, dar el nu avea, după cât se pare, în vedere și Ungaria.

În privința armistițiului, *La Voce Repubblicana* încerca să stabilească o paralelă cu ceea ce se întâmplase în Italia, remarcând cu o oarecare enervare: „Noi avem dreptul să nu fim tratați mai prost decât funestul guvern român. Prin urmare, avem dreptul să cunoaștem condițiile pe care regele și Badoglio le-au semnat, iar guvernele următoare le-au acceptat [la acea dată clauzele armistițiului italian erau secrete]... Și dacă se va dovedi că un guvern italian, în care participă elemente de convingere antifascistă sigură, este tratat mai rău decât un oarecare guvern român, care nu are în spatele său un an de dovezi tragice de bună voință, poporul italian va trage singur propriile concluzii”. Randolfo Pacciardi – autorul articolului – încheia, plin de iluzii (și ca el erau mulți): „În

zona de influență sovietică, politica internațională, bună sau rea, este limpede și publică. Destinul unor națiuni este cunoscut”.

Evident, la acea dată evenimentele presau mult prea puternic, pentru ca descifrarea lor să se poată face cu limpezime. Treptat-treptat, presa a înregistrat evenimente din „zona de influență” sovietică, care exprimau realități cu totul contrare iluziilor inițiale. ■

Trupele anglo-americane au ajuns la Roma în 4 iunie 1944

Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, Comisia Română de Istorie Militară și *Revista de Istorie Militară* au organizat, în perioada 3-8 mai 1999, două importante reuniuni științifice: Simpozionul internațional **Istoriografia militară la sfârșit și început de mileniu. Realizări și perspective** (ajuns la a șaptea ediție) și ediția a IV-a a Colocviului internațional de istorie militară, care a dezbătut evoluția relațiilor politice și militare în Europa Centrală și de Sud-Est în secolul XX (colocviul s-a desfășurat sub egida Comisiei Internaționale de Istorie Militară Comparată). La manifestări au participat 24 de istorici militari din Bulgaria, Franța, Grecia, Germania, Israel, Italia, Olanda, Polonia, Ungaria și Turcia.

Din România au participat peste 100 istorici, reprezentând Academia Română, universitățile din București, Cluj și Craiova, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană din Iași, Academia de Înalte Studii Militare, Arhivele Militare Române, Academia Trupelor de Uscat,

Academia de Aviație și Apărare Antiaeriană, Muzeul Militar Național, Muzeul Marinei Române și, bineînțeles, instituțiile organizatoare.

Comunicările și dezbaterile au pus în evidență evoluția istoriografiei militare în acest secol, gradul ei de adecvare la o realitate deosebit de com-

riografică au fost: dr. Gheorghe Buzatu, dr. Valeriu Florin Dobrinescu, dr. Dumitru Preda, col. (r) dr. Nicolae Ciobanu, col. dr. Costică Prodan ș.a.

Timp de două zile oaspeții străini au participat la o excursie, în timpul căreia au vizitat obiective istorice și turistice din Sinaia, Brașov, Câmpulung, Curtea de Argeș, Pitești. Din păcate, această etapă a fost marcată de un eveniment trist – decesul fulgerător al colegiului nostru dr. Constantin Botoran –, personalitate remarcabilă a istoriografiei românești din ultimele două decenii.

Reuniunile științifice din capitala României, de la începutul lunii mai 1999, au marcat un moment important al eforturilor întreprinse de Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, Comisia Română de Istorie Militară și *Revista de Istorie Militară*, pentru realizarea unor contacte cât mai strânse între istoriografia militară românească și cea europeană.

Colonel dr. Petre OTU,
Președinte executiv
al Comisiei Române de
Istorie Militară

3-8 mai 1999

**ISTORICI
ROMÂNI
ȘI STRĂINI
ÎN DIALOG**

plexă. De un interes deosebit s-a bucurat problematica celui de-al IV-lea Colocviu internațional de istorie militară – istoria politică și militară a regiunii central și sud-est europene.

În finalul reuniunilor științifice, *Revista de Istorie Militară* a acordat premii pe anul 1998. Au fost înmânate 6 premii (14 lucrări premiate). Între cei recompensați pentru eforturile lor în plan isto-

*la noi
găsiți*

**calitatea dorită
la prețurile cele mai bune!**

componente
AOpen

calculatoarele **LONDON**

imprimantele **EPSON**

TRICORP electronics
BUCUREȘTI
tel: 3205770; fax: 3203635
e-mail: officebu@tricorp.ro
CONSTANȚA
tel: 041-65 27 71; 022-364 958;
fax: 041-646428
e-mail: officect@tricorp.ro

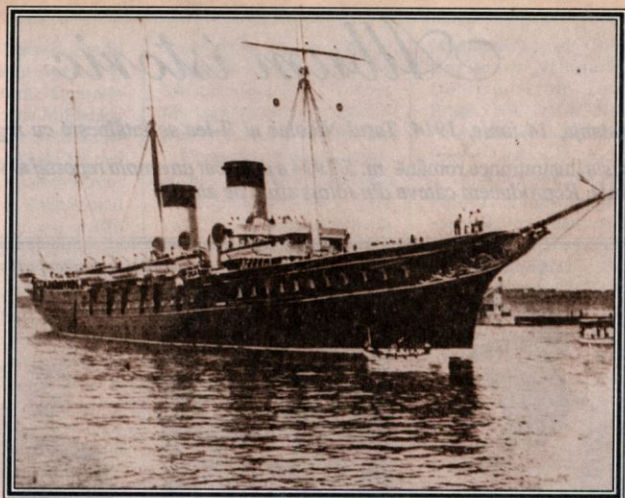
Album istoric

Constanța, 14 iunie, 1914. Țarul Nicolae al II-lea se întâlnește cu regele Carol I.

Revista Ilustrațiunea română nr. 5/1914 a publicat un amplu reportaj al vizitei țarului în România. Reproducem câteva din fotografiile de atunci.

Regele Carol I (dreapta), țarul Nicolae II (mijloc) și principele moștenitor Ferdinand

Iahtul țarului, „Standard”

La debarcare: regina (x), țarina (xx), țarul (xxx)...

Ziariști români așteptând sosirea suveranului rus

...regele (x) și principele Carol (xx)

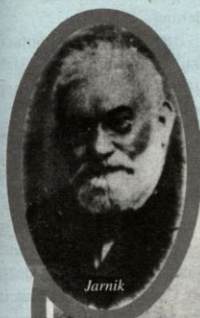

Ministrul de Externe rus, Sazonov

Țarul primind defilarea trupelor

JAN URBAN JARNIK ȘI LIMBA ROMÂNĂ

Jarnik

Universitatea din Viena

GABRIEL ȘTREMPEL,
membru de onoare al Academiei Române

• Pentru un blid de mâncare și un așternut • Studiul limbii române începe la Paris • Bătrân și surd, Timotei Cipariu nu poate comunica • În gazdă la Titu Maiorescu și în tipografie la Petre Ispirescu • Așchia nu sare departe de trunchi • „Nici ceh, nici român, ci un fel de corcitură“

În vechiul Imperiu habsburgic, care ne stăpânea aproape jumătate de țară – căci Transilvania, Banatul și Bucovina luate la un loc, în limitele clasice cunoscute de noi după 1918, egalează aproape teritorial Vechiul Regat – trăiau obidite o puzderie de nații ce visau la ziua cea mare a libertății. Cehi, slovaci, polonezi, ruteni, croați, sârbi, sloveni, bosniaci, herțegovineni, toți aceștia se înru-deau prin sângele lor slav și, în mijlocul lor, marea enclavă latină a poporului român, parcă mai oropsită, mai nedreptățită. Legăturile spirituale dintre aceste neamuri erau cât se poate de firești și ele s-au manifestat ca atare de-a lungul vremii. În veacul XIX și mai ales după mariajul austro-ungar din 1867, atât de nefast pentru noi, se produce o radicalizare a ideilor de libertate și se strâng mai mult legăturile românilor cu celelalte popoare asuprite, în special cu slovacii și cehii.

Viena, mai ales, dar și Budapesta – mai puțin Praga – sunt orașele unde se întâlnesc

studenții diferitelor etnii, animați de aceleași idealuri, de aceleași dorințe. Și nu numai studenții. Trebuie să ne amintim întotdeauna, referindu-ne la învățații cehi care s-au ocupat într-un fel sau altul de limba și istoria românilor, de figurile reprezentative ale lui I. Dobrovsky, a lui I.P. Safarik, a lui Constantin Jirecek (fost membru de onoare al Academiei Române), a lui Iosif Ladislav Pič și nu mai puțin a abatelui Zavoral, prieten fără egal al românilor. În timpul primului război mondial, când acesta din urmă era stareț la mănăstirea Strahov de lângă Praga, transformată în spital pentru răniți, a adus alinare soldaților români aflați în suferință și a învățat limba noastră ca să-i poată mângâia cu o vorbă blândă rostită în idiomul lor.

Dar nici unul din cei pomeniți mai sus nu s-a putut ridica la nivelul dragostei pe care a manifestat-o față de noi și de limba noastră profesorul de romanistică de la Universitatea din Praga, Jan Urban Jarnik.

Biografia sa este ușor de creionat, folosindu-ne de mulțimea articolelor și de bogata sa corespondență cu românii, în care elementele legate de viața sa personală sunt extrem de interesante. El mărturisește că s-a născut la 25 mai 1848 în localitatea Potštyn (în nemțește Pottenstein), nu departe de Praga, într-o familie de țesători de pânză, destul de împovărată, dintr-un tată blând și puțin întreprinzător și o mamă energică – a cărei fire a moștenit-o – ce se îndeletnicea cu negțul mărunț de fructe, din veniturile căruia își mai îmblânzeau sărăcia. N-a avut copilărie. Până la 14 ani, când maică-sa l-a dat la gimnaziu, a ajutat la războiul de țesut, iar seara citea la lumina focului din sobă, căci a aprinde un opaiț pentru lectură ar fi însemnat o cheltuială prea mare.

Ca elev, mentorul lui Ioan Micu-Moldovanu, mentorul său blăjean de mai târziu, a slujit pe la diferiți profesori și teologi pentru un blid de mâncare și un așternut, măturând, ajutând la bucătărie, făcând cumpărături, pregătind masa, un fel de fată în casă, ce se numea credințar.

A urmat studii de romantică la Universitatea din Viena, după care, prin 1874, s-a dus pentru specializare la Paris. Acolo a început pasiunea sa pentru studiul limbii române, care nu l-a mai părăsit până la moarte.

Două călătorii de studii între români, în 1876 și 1879, cea dintâi numai la Blaj, cea de-a doua și la București, îl vor pune în legătură cu marile personalități ale vremii (sau în

curs de a deveni), cu care va purta o corespondență în românește, de mare interes științific pentru noi, cifrată la mii de piese. Și cu aceasta îl apropiem discret, dar ferm, de Academia Română.

În 1876 a călătorit la Blaj în nădejdea de a-l consulta pe Timotei Cipariu în probleme filologice. N-a avut noroc, căci patriarhul filologiei românești era bolnav și surd și nu i-a folosit la nimic întâlnirea protocolară cu el. În schimb a fost primit și găzduit de Ioan Micu-Moldovanu, directorul liceului din Blaj care, prin tot ce i-a oferit, inclusiv biblioteca mitropoliei și interminabilele conversații în românește, poate fi socotit adevăratul său profesor de limba română. De la Moldovănuț (cum era cunoscut elevul lui Cipariu) va porni, de altfel, activitatea filologică majoră a lui Jarnik în cadrul Academiei și va crește prestigiul său între membrii sacrei instituții.

Datoria lui Petre Ispirescu

Trei ani mai târziu, în 1879, întreprinde a doua călătorie între români, în lunile mai-august, sprijinit bănește de gazeta vieneză *Der Osten*, pentru care trebuia să scrie o serie de articole relative la țara noastră. La București, va sta mai bine de două luni. Călătoria a fost bine organizată tot de Ioan Micu-Moldovanu, cu care Jarnik a purtat o densă corespondență. Moldovănuț l-a recomandat la București lui Ioan Bianu, copilul său de suflet, student în ultimul an al lui Hasdeu și Odobescu și, din

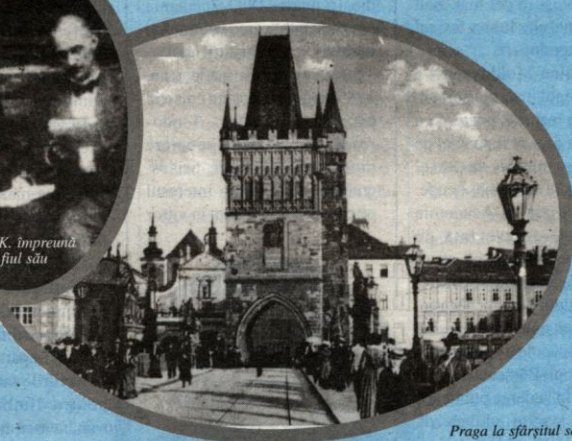
februarie, bibliotecar al Academiei.

Bianu l-a pus în contact cu multă lume și între ei s-a stabilit o permanentă comunicare epistolară, evident în limba română, până la sfârșitul vieții lui Jarnik. A fost găzduit de Titu Maiorescu și a participat la câteva ședințe ale Junimii. A cunoscut figurile reprezentative ale literaturii românești, inclusiv pe Eminescu, Alexandru, Caragiale, Slavici, Negruzzi și a legat cu Petre Ispirescu o prietenie profitabilă pentru amândoi. Jarnik îl vizita la tipografie pe Ispirescu și asculta cu deosebit interes subtilitățile acestuia de limbă populară. Legătura dintre ei a fost atât de puternică, încât Jarnik a ajutat bănește pe marele povestitor, când acesta l-a trimis la Viena la studii pe fiul său Constantin. Patru sute de galbeni i-a rămas dator Ispirescu lui Jarnik, pe care, murind, nu i-a putut restitui niciodată. În vasta corespondență cu Bianu, marele nostru prieten a stăruit pentru recuperarea lor de la familie, dar pe un ton delicat și înțelegător față de situația precară în care se afla văduva lui Ispirescu, după moartea neașteptată a acestuia.

În București, Jarnik a participat la ședințele de transformare a Societății Academice în Academia Română. Cu această ocazie, la propunerea lui Alexandru Odobescu, în ședința din 29 mai 1879, Jarnik a fost ales membru corespondent al instituției. Fusese invitat la masă mai înainte de Odobescu, pe care Jarnik îl asemuia pentru spiritul său aristocrat cu Gaston Paris,

Jarnik K. împreună
cu fiul său

Praga la sfârșitul sec. XIX

întemeietorul studiilor de
filologie romanică.

Recomandarea lui Alecsandri

A participat apoi la o excursie organizată de Academie la Curtea de Argeș. De acolo, a trecut pe Valea Oltului în Ardeal, la Sibiu și împrejurimi. A fost ospătat de Ion Codru Drăgușan la Făgăraș, de acolo a ajuns la Brașov. Fusese și la Blaj, la Ioan Micu-Moldovanu, cu care a vizitat sate din jur, iar la Sighișoara a fost ales membru al Astrei, odată cu Vasile Alecsandri; la Brașov a dat o fugă la Dârste, la Andrei Bârseanu, care i-a audiat cursurile de romanistică la Viena, preocupat mereu de creațiile populare, de limba

românească nealterată. Apoi, prin pasul Bran, pe la Rucăr și Câmpulung, s-a înapoiat la București, de unde urma să-și ia bagajele și să se înapoieze la Viena.

A luat cu sine și pe băiatul lui Ispirescu, pe care îl ținea în gazdă și-l îngrijea ca pe copiii săi. Acum, mai ales, cu prilejul celei de a doua șederi între români, a stabilit Jarnik contacte și a legat prietenii ce vor rămâne statornice întreaga viață.

Apoi, mulți ani, până în 1911, nu se va putea abate în România. Cu acest prilej va vedea Iașul, participând ca delegat al Universității din Praga la serbările semicentenarului Universității ieșene. Dar Creangă, pe care dorise în 1879 să-l vadă și să-l asculte povestind, nu mai era.

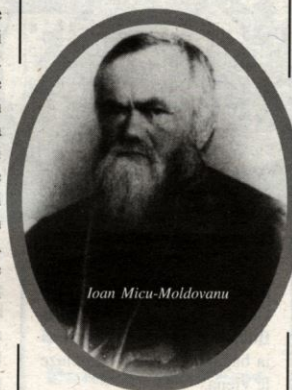
Am urmărit fragmente din viața acestui inegalabil prieten al românilor, care a evocat în aproape 200 de articole legăturile sale cu țara și dragostea pentru limba ei. Este necesar să precizăm că în 1879, vizitându-l pe Moldovănuț, a avut acceptul acestuia de a cerceta marea colecție folcloristică de versuri și proză, pe care Ioan Micu-Moldovanu o adunase prin contribuția elevilor săi și care acoperea aria câtorva județe din jurul Blajului. Așa a început elaborarea celebrei opere *Doine și strigături din Ardeal, date la iveală de dr. Ioan Urban Jarnik și Andreiu Bârseanu*, Edițiunea Academiei Române, București, 1885, care îl proiectează pe învățatul ceh în primele rânduri ale preocupărilor folcloristice și, mai ales,

lingvistice ale românilor. Îl interesa nu atât frumusețea creației populare, pe care o aprecia totuși în cel mai înalt grad, cât mai ales limba, lexicul acestor capodopere.

Ioan Micu-Moldovanu i-a oferit întregul material adunat, fără nici o rezervă, poate și cu satisfacția de a se fi degajat de un imens manuscris de care el nu avea când să se mai ocupe. În plus, el știa că Academia avea mari rezerve față de creațiile populare și că nu se punea problema editării manuscrisului de către aceasta. Jarnik a luat materialul cu sine la Dârste și acolo a convenit cu feciorul popii Bârseanu asupra cercetării în vederea publicării miilor de pagini adunate de școlari blăjeni. Manuscrisul nu s-a întors niciodată în biblioteca lui Moldovănuț. A rămas la Andrei Bârseanu, care l-a testat Bibliotecii Astra din Sibiu, unde se găsește și astăzi.

Întorcându-se la Viena, dascălul și învățăcelul s-au așternut pe lucru cu pasiune și pricepere. În prefața cărții din 1885, semnată de Andrei Bârseanu, acesta face un succint istoric al vămilor prin care a trecut volumul până la apariție. Neavând mijloace de imprimare, Jarnik și Bârseanu se adresează Academiei Române, care, între timp, devenise mai îngăduitoare cu creațiile populare, cu rugămintea să le publice volumul. Și cărui membru al său mai avizat putea să-i ceară Academia părerea și să-i solicite un referat scris, decât lui Vașile Alecsandri, pe culmea culmilor prestigiului, într-acea vreme?!

Poetul, cel dintâi mare folclorist al neamului, întocmește un raport pozitiv și în ședința din 16 martie 1883 Academia a hotărât publicarea volumului, inclusiv a glosarului neobositului Jarnik. În același an, 1885, apărea și bogata colecție adunată de G. Dem. Teodorescu din creațiile populare muntenești. Este de prisos, credem, să amintim interesul pe care-l va manifesta în viitor

Ioan Micu-Moldovanu

Academia față de producțiile populare, sub toate formele. Acesta fusese începutul.

La trei ani după apariția *Doinelor*, Jarnik este solicitat de editorul Otto din Praga să scrie, pentru o proiectată enciclopedie în limba cehă, un articol asupra Academiei Române, de dimensiuni convenabile pentru prezentarea largă a instituției. Cum el nu avea la îndemână toate datele necesare, i le-a solicitat lui Ioan Bianu printr-o lungă scrisoare (cele mai multe din cele 51 de scrisori adresate acestuia sunt de mari dimensiuni), în care

include un adevărat punctaj prin care îl somează să i se răspundă pe larg. Îl înștiințează pe Bianu că a fost numit profesor la Praga și că i-a mulțumit împăratului „și altor domni” care au sprijinit numirea.

În vara anului 1897, Jarnik a fost invitat de către Academia Română să colaboreze la adunarea materialului lexicografic pentru elaborarea *Dictionarului limbii române*, a cărui coordonare fusese încredințată lui Alexandru Philippide. Răspunzându-i lui Ioan Bianu din Praga, la 4 iulie 1897, îi împărtășește satisfacția că lucrările sale și atașamentul pentru limba și literatura românească au fost receptate de înalta instituție. Se grăbește să accepte invitația, solicitând însă unele explicații și cerând exemplare din lucrările ce urmau să fie prospectate.

Mirajul împlinirilor

În septembrie același an, poartă corespondență cu Bianu – fac totum-ul Academiei – pentru o bursă de studii solicitată pentru fiul său Hertvig Jarnik (1888-1938) la Ministerul Instrucțiunii. Spiru Haret i-a acordat suma de 600 lei lunar pentru studiile de romanistică și-i vor fi plătiți timp de 3 ani, cum rezultă dintr-o scrisoare adresată lui Bianu la 25 noiembrie 1900. Fiul, perfect cunoscător al limbii române, care a purtat întreaga corespondență cu tatăl său în românește, îi va succeda acestuia la catedra de

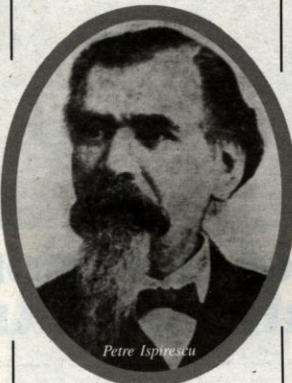
romanistică de la Praga. N-a atins dimensiunile științifice ale tatălui, dar a fost la fel de iubitor de literatură, limbă și popor român. Îl va întovărași, după 1918, pe părintele său în România și se va bucura și după dispariția bătrânului, în 1923, de apreciere și prietenia românilor.

O lungă corespondență a fost declanșată pe marginea colaborării la *Dicționar*, în ultimele luni ale anului și primele luni ale lui 1898: cu Ioan Bianu și Al. Philippide, cu D.A. Sturdza, ca secretar general al Academiei. Trebuiau precizate metode de lucru, până în cele mai mici amănunte, stabilite cărțile și periodicele ce urmau să fie despuiate lingvistic și nu în ultimul rând acceptul pretențiilor bănești pentru muncă, modeste le apreciem, față de eforturile ce se cereau depuse.

Și nu este lipsit de interes să precizăm că în activitatea de sistematizare a fișelor, ce trebuiau trimise la date fixe pentru reglarea formelor de plată, Jarnik a fost ajutat de soția sa, pe care o învățase binișor românește, și de fiul său, Hertvig. Zecile de mii de fișe se cereau aranjate alfabetic, puse în plicuri, expediate. Pentru munca sa, măsurată la trei ceasuri pe zi, după oarecari corespondențe purtate cu Academia, a acceptat să fie plătit lunar cu 60 de florini.

Nu știm câtă vreme a colaborat Jarnik la *Dicționar*. În 1901 deducem că luca. Cât privește titlurile ce urma să fie parcurse, acestea sunt menționate la sfârșitul unei

lungi scrisori către conducerea Academiei, datată 30 noiembrie 1897. Toate sunt lucrări de folclor publicate de I. Bibicescu, Fundescu, Enea Hodoș, Ispirescu, Simeon Mândrescu, Elena Sevastos, Ioan Pop Reteganul, Ioan Sbiera (fiul) și Dumitru Stăncescu. La acestea se adaugă revista *Șezătoarea*, cu cei doi ani de apariție până la data scrisorii.

Petre Ispirescu

În timpul vizitei din 1911 în România, la serbările Universității din Iași, a fost decorat cu Ordinul „Coroana României” în gradul de comandor. Era o mare cinste pentru el, dar mai mare decât aceasta, socotea el într-o scrisoare către bătrânul Ion Micu-Moldovanu din 22 octombrie 1911, i-a apărut faptul că la Iași era cunoscut numele său până și de elevii slavistului Ilie Bărbulescu, veche cunoștință a lui Jarnik de la Praga, cel care l-a găzduit în timpul șederii în capitala Moldovei.

Apoi s-au scurs alți opt ani, până când Jarnik, ajuns la vârsta senectuții, s-a putut abate din nou spre meleagurile noastre. Dar mulți dintre cei pe care îi cunoscuse, cu care corespondase erau pământ. Trecuse războiul, Cehoslovacia se constituise ca stat independent după multe sute de ani, pe ruinele Austro-Ungariei. România își adunase puii risipiți de la răsărit și apus între granițele atât de armonioase ale Nistrului și Tisei.

Și neamul nostru, și cel al lui Jarnik, și el însuși gustau mirajul împlinirii. A venit să revadă locurile pe care le îndrăgise și pe cărturarii pe care îi cunoscuse în tinerețe. Avea acum 71 de ani și era însoțit de fiul său Hertvig. A susținut mai multe conferințe prin țară și a aprins lumânări pe multe morminte. Academia, care sărbătorea semicentenarul său, l-a ales membru de onoare. Era suprema considerație ce putea fi acordată unui străin. Apoi a plecat la Praga și a întemeiat o asociație de prietenie ceho-română. Și-a pus la dispoziție casa pentru toți românii ce se abăteau prin Boemia. Se plângea că nu primește suficiente cărți și periodice în românește.

Acest ceh ce îndrăgise limba noastră până acolo încât renega, evident, exagerat apartenența la neamul său și se socotea într-o scrisoare către Ioan Micu-Moldovanu din 22 decembrie 1911 „nici ceh, nici român, ci un fel de corcitură din cele două neamuri”, a închis ochii la 12 ianuarie 1923, regretat de întreaga suflare românească cultă. ■

14 ORE LA CONSTANȚA

O fotografie-document din 14 iunie 1914: cei doi suverani și familiile lor în timpul vizitei țarului Nicolae II la Constanța (Ilustrația săptămânală, nr. 5/1914)

CU REGELE CAROL I ȘI ȚARUL NICOLAE II

AL. SOCEC

„La 14 iunie 1914, asistam la Constanța, port românesc la Marea Neagră, la sosirea solemnă a țarului Nicolae al II-lea și a familiei imperiale, care au fost văzuți pentru ultima oară, la această dată, călătorind în afara Rusiei, cu toată pompa suveranilor ruși. După câteva săptămâni, împăratul a semnat mobilizarea generală, Rusia intră în război, războiul deveni revoluție, și, după patru ani, Nicolae al II-lea, țarina, țareviciul și tinerele mari ducese au dispărut pentru totdeauna în pivnița casei Ipatiev [asasinați de bolșevici]“. Astfel rememora, peste ani și dintr-o altă perspectivă, prințesa Martha Bibescu vizita țarului la Constanța în ziua de 14 iunie 1914.

Vizita a durat numai 14 ore. Totul fusese pus la punct până la cel mai mic detaliu.

Pentru bătrânul rege Carol I era și o satisfacție târzie, dar în sfârșit posibilă: trebuise să aștepte 16 ani pentru ca „împăratul tuturor Rușilor“ să întoarcă vizita pe care Carol I i-o făcuse la Petersburg în iulie 1898 (Magazin istoric, nr. 7/1994). Suveranul român simțise cum „curtea Rusiei îl ținea de rău... că adesea în secret la Tripla Alianță“. Dar acum, în primăvara lui 1914, multe se schimbaseră. Pacea de la București, din august 1913, care pusese capăt celui de-al doilea război balcanic, arătase opiniei publice europene că România era într-un proces adâncit de îndepărtare de Tripla Alianță. Și, într-un moment în care războiul bătea la ușă, diplomația rusă se hotărâse să fructifice în favoarea sa tendința României de

desprindere de sub tutela Berlinului și a Vienei. Acesta era sensul real al vizitei țarului Nicolae II la Constanța, chiar dacă evenimentului i s-au atribuit și semnificații de altă natură: o posibilă căsătorie a prințului Carol cu una din fiicele țarului (din cele patru fete ale acestuia, primele două – Olga și Tatiana aveau vârsta potrivită pentru un asemenea eveniment).

Dacă semnificația reală a vizitei a fost limpede descifrată chiar în acele zile, puțini au fost cei care au cunoscut detaliile

întregului ceremonial. Generalul Al. Socec (Magazin istoric, nr. 8/1998) – în calitate de comandant al Comandamentului 5 teritorial (Constanța) – a fost însărcinat de regele Carol I să asigure condiții optime de securitate pentru vizita țarului. În jurnalul său, Al. Socec ne-a lăsat câteva pagini extrem de interesante și pline de savoare, pe care le reproducem aici pentru prima dată. Titlul, completările în paranteze drepte și transcrierea fragmentelor respective ne aparțin.

P. OTU, M. ȘTEFAN

Un eveniment de cea mai mare importanță s-a petrecut. De la 1878 este cel dintâi semn de prietenie care ne dă Rusia!

În 1913, când eram comandantul Bucureștilor, am simțit, cu ocazia vizitei misiunii ruse care a asistat la inaugurarea monumentului rus [al generalului Suvorov] la Râmnicu Sărat, că se încearcă o apropiere. Am fost însărcinat de M.S. Regele cu primirea și îngrijirea acestei misiuni compuse din 14 ofițeri și 6 grade inferioare. Acum însă întinde chiar țarul o mână prietenească regelui nostru.

Oricât de puțin preț se poate pune pe sinceritatea demonstrațiilor prietenești ale Rusiei, nu se poate tăgădui caracterul politic al vizitei! Șaptele – din culise palatiste – că este vorba de o căsătorie proiectată între Carol și una din prințesele imperiale – ar avea și ele o valoare, dar sâmburele politic al importanței acestei vizite trebuie căutat mai departe. Și din lungile conversații pe care le-am avut cu ministrul [Rusiei la București] Poklewsky, cu directorul de Siguranță, cu

colonelul Solowiew și cu alți „ruși” de importanță, am dedus că scopul adevărat este de a ne scoate din orbita de acțiune a focarului austro-german! Europa vede două centre puternice față-n față. Care pe care?! Iată misterul marilor

prefaceri. Numai o mână norocoasă ne va da o soluțiune favorabilă.

MMLL [Maiestățile Lor] și AALLRR [Altețele Lor Regale] au sosit cu suitele lor la Constanța, luând reședință în palatul Prefecturii, în pavilionul de la mare și în hoteluri. După ce s-a anunțat oficial vizita, s-a construit în paiântă

un pavilion de recepție la debarcader și o sală de gală lângă palatul Prefecturii, unde vor avea loc dejunurile și dineurile de gală.

În ziua sosirii țarului a început lumea, la 7 dimineața, să se posteze înapoia cordonelor duble de soldați din Divizia a 9-a și o parte a Comandamentului 5 teritorial. Era ordin să fie toate ferestrele închise, însă în ultimul moment s-a permis, „pe răspunderea” directă a proprietarului, să stea lumea și la ferestre, numindu-se personal fiecare spectator agenților împărțiți pe sectoare. Toți suspecții polițiilor ruso-române au fost expediați din Constanța sau închisi. În ajunul sosirii, am trimis 43 de indivizi suspecți cu 280 de soldați și 10 agenți ruși la Anladakioi, închisi într-un grajd.

Regele Carol, cu regina și AALLRR, a sosit la 9.45 dimineața la debarcader. La 9.50 minute s-a apropiat Standard [iahtul imperial] la 1,5 mile de port și la 9.55 s-a tras primul tun de salut de la bateria română.

• Incredibil • Incredibil • Incredibil

Sergo Beria și marea ducesă Anastasia

Între atâtea versiuni – istorice, literare și cinematografice – despre destinul Anastasiei, fiica țarului Nicolae II, ce ar fi reușit să scape masacrului de la Ekaterinburg, din noaptea de 17 spre 18 iulie 1918, iată și una dintr-o sursă de la care puțin s-ar fi așteptat: fiul lui Lavrenti Beria, mult temutul ministru de Interne al lui Stalin, în cartea sa *Tatăl meu – Lavrenti Beria*, apărută la Moscova în 1994.

La câțiva ani după război – scrie el – se afla cu mama lui la Bolșoi, la spectacolul *Ivan Susanin* de Glinka. Ea i-a arătat într-o lojă o femeie căruntă, îmbrăcată în haine închise, cu o față extrem de expresivă, care plânse mai tot timpul spectacolului. „Știi cine e? Fiica lui Nicolae II, marea ducesă Anastasia”, îi spusese mama. Sergo mărturisește că a rămas buimac când a auzit. Acasă avea să afle o istorie ce depășea cea mai suculentă legendă. Tatălui său, Lavrenti Beria, i se adresase un ofițer – căpitan sau maior mama lui nu știa exact –, care în timpul războiului fusese rănit în Polonia. Îl îngrijiseră atunci călugărițele unei mănăstiri ortodoxe. Acolo, în mănăstire, tânărul o cunoscuse pe stareță și între ei se născuse o relație de mare încredere. Stareța vroia foarte mult să comunice cu un rus, apoi în mare taină, îi spusese că este fiica țarului Nicolae II, Anastasia.

În carte, Sergo afirmă că întrevederea dintre acel ofițer și tatăl său a avut loc cu adevărat. Beria a raportat povestea lui Stalin, nu înainte ca ofițerul să fi obținut promisiunea

Punct la 10 a.m. a intrat frumosul iaht imperial: țarul Nicolae II a venit cu toată familia. Pe puntea de strajă s-au întâlnit întâi cei doi suverani, regele – în uniforma Regimentului [rus] de Wologda, cu Ordinul „Sf. Andrei”, țarul – în uniformă de colonel rus, ca fost adjutant al tatălui său Alexandru III. După ce și-au strâns puternic mâna, s-au sărutat suveranii de două ori și s-au îndreptat: regele – spre țarină și țarul, cu chipul în mână, către regina Elisabeta, sărutându-le mâna și obrazul. Apoi urmau salutarile AALLRR și a suitelor.

Țarul era însoțit de ministrul de Externe rus Sazonov, regele de aproape toți miniștrii pare-mi-se.

De la pavilion, unde s-au făcut prezentările uzuale, a plecat cortegiul imperial-regal la Catedrală, unde urma să se celebreze un Te-Deum. În primul [echipaj] Victoria-Daumont [trăsură] cu 6 cai negri ruși conduși de 3 jockey și doi „Vorruteri” era țarul, având la stânga pe regele. La dreapta țarului călărea generalul Georgescu – la stânga regelui călăream eu; în al doilea Daumont erau țarina cu regina; în alte 6 trăsură de gală urmau AALLII și RR [Maiestățile Lor Imperiale și Regale].

În momentul când a sosit cortegiul la cotitura dealului care duce spre bulevard aud vocea regelui: „General Socec, opriți caii trăsurii!” Eram așa de surprins încât nu știam ce s-a întâmplat. A doua oară strigă alandala regele:

„Opriți caii trăsurii, generale Socec!”

Atunci m-am repezit în fața înaintașilor și am oprit cu crupa imensului meu irlandez „Antal” cei 6 cai! Eram sigur că s-a întâmplat ceva – vreun atentat sau așa ceva. Țarul era palid, Regele Carol însă, calm și imasant – cu bastonul de mareșal în mână – s-a sculat în picioare și s-a adresat țarului: „Sire, aduc cu respect la cunoștința Maiestății Voastre Imperiale că am hotărât s-o rog

pe Maiestatea Voastră să fie proprietarul Regimentului meu 5 de roșiori” [în original, în limba franceză].

Apoi s-a adresat Regimentului 5 roșiori, care venise să ia parte la paradă și care era așezat tocmai în cotitură în coloană de regiment, spunând același lucru regimentului, terminând cu: „Să trăiască M.S. Împăratul Neculae al II-lea, stăpânul tuturor rușilor!”

Erau momente sublime!

Teatrul Bolșoi

că Anastasiei nu i se va întâmpla nimic rău. „Tătucl” n-a crezut însă povestea. „Dacă e o impoștore? Verificați...”, a ordonat el.

Așadar, venirea Anastasiei în Uniunea Sovietică a avut acordul lui Stalin. El hotărâse ca ofițerul să meargă în Polonia și să-i propună acelei femei să-și revadă țara. Dacă vrea. Anastasia Nikolaevna a fost bucuroasă să afle despre invitație, a venit, locuind două săptămâni într-o casă pusă la dispoziție. Evident, ofițerul o însoțise peste tot. Vizitase muzee, teatre din Moscova și Leningrad. „Detalii privind verificările ordonate de Stalin nu cunosc, scrie Sergo, dar am auzit de la tatăl meu că i se propusese totala întreținere – pe timpul vizitei – de către ștat. Anastasia a primit chiar invitația de a rămâne definitiv acasă, dar a refuzat. A mulțumit, răspunzând că îi jurase credință lui Dumnezeu și vroia să se întoarcă în mânăstirea din Polonia. Sergo n-a mai auzit de atunci nimic despre fiica lui Nicolae II. Știe doar că înainte de a pleca, ea a avut o singură dorință adresată guvernului sovietic: să fie înmormântată în secret în necropola Romanovilor de la Leningrad.

F. D.

Seara mi-a spus regina: „N-a știut absolut nimeni ceva despre intenția regelui – nici țarul, nici eu! Sărmana țarină era aproape leșinată și chiar cu tremurături la tot corpul!”

Cortegiul și-a urmat calea până la Catedrală, iar după Te-Deum a început defilarea.

În capul trupelor s-a așezat M.S. Regele Carol, prezentând, cu o eleganță care caracteriza întreaga persoană a marelui nostru rege, trupele Corpului 5 și ale Comandamentului 5 teritorial. Cele

patru regimente de cavalerie le-am prezentat – din ordinul special al regelui – eu, deși comandamentul nu era de infanterie. Este o cinste mare care mi-a făcut-o regele!

Când a sosit Regimentul 5 roșiori, a trecut țarul în capul regimentului și l-a prezentat regelui. Este inutil de a mai menționa că aplauze frenetice, strigăte entuziaste, aclamațiuni furtunoase însoțeau toate aceste demonstrațiuni de amicitie.

După terminarea defilării s-au suit înalții oaspeți în trăsuri, în-

dreptându-se spre pavilionul de gală unde s-a luat dejunul.

La ora 5 p.m. mi l-a cerut contele Taube pe „Antal”, [pe] care l-am vândut cu 14 000 franci.

La ora 5.30 p.m. am primit Marele Cordon al Ordinului „St. Stanislas” și asemenea generalul Georgescu; la 6 p.m. am luat toți generalii români și colonelii comandanți de regiamente și lt. col. Herescu Teodor – comandantul Reg. 5 roșiori – ceaiul pe Standard.

La 8.15 seara – dineu de gală în pavilion. Cordonul de trupe s-a rupt. Poporul s-a apropiat de trăsuri la doi pași! Poliția țaristă și română au dat greș. Cu strigăte de „Ura! Să trăiască!”, cu entuziasm nebun au fost conduși oaspeții regelui la pavilion și înapoi la Standard, fără cel mai mic incident, iar în fața iahtului imperial s-au apropiat locuitorii până la bordul cheului – la un metru de Standard!!!

Țarul și-a exprimat mirarea! Așa ceva [atmosferă] de încredere reciprocă între suveran și popor nu și-a putut închipui că există!

Pe la 11.15 seara au luat MMLL și AALLRR bun rămas de la familia imperială și încet-încet s-a îndepărtat Standard în întunericul Mării Negre, însoțit de entuziasme urale ale populației. În 20-30 de minute se vedeau numai puncte luminoase – luminile electrice ale frumosului iaht imperial.

MMLL și în special regele, erau deplin mulțumite de strălucirea zilei și de desăvârșitul succes care l-a avut întâlnirea intimă și plină de dragoste între suverani!... ■

Prezența românilor în S.U.A., la expoziția organizată de Institutul Smithsonian, din vara acestui an, nu ar mai putea fi socotită exotică. Cea a unui cowboy autentic cu suita sa în Transilvania, acum aproape 100 de ani, cu siguranță însă că a fost.

BUFFALO BILL PRINTRE ROMÂNI

Buffalo Bill ȋntașul măestru călare; siguranță uimitoare la ȋntă călare în fuga mare.

100 Indiani din America de nord.

Lupta dela „Little Big-Horn“ sau Ultima rezistență a Custerului.

Fie zi cu soare
Fie ploaie ninsoare

Zilnic 2 reprezentări.

După prânz la oarele 2.

Seara la oarele 8.

Dr. ADRIAN-SILVAN IONESCU

Pentru românii din fostul Imperiu austro-ungar, două au fost evenimentele importante ale verii anului 1906: Expoziția jubiliară de la București, prilejuită de ȋmplinirea a 40 de ani de domnie a lui Carol I și turneul companiei celebrului cercetaș și vânător de bizoni William Frederick Cody (1846-1917), poreclit Buffalo Bill.

Călărind în picioare, cu sabia în mână

În 1883, W. F. Cody ȋniȋiașe o reprezentație în care era relatăta istoria Vestului Sălbatic american, în special a perioadei pe care el însuși o cunoscuse și la care participase activ. Erau reconstituite scene de vânătoare a bizonilor, poșta călare (Pony Express), din

viața pionierilor și a indienilor, atacul diligenȋei, rezistența disperată a generalului George Armstrong Custer și a Regimentului 7 cavalerie în bătălia dată cu triburile Sioux și Cheyenne, la Little Big Horn (1876), totul culminând cu lupta corp la corp ȋntre Buffalo Bill și căpetenia Yellow Hand pentru a răzbuna moartea viteazului ofiȋer. La acestea se adăugau numere de divertisment: urmărirea și prinderea vacilor, încălecarrea cailor sălbatici, jocuri cu lasso-ul, trageri la ȋntă cu pușca din goana calului și alte

dexterități în care se ȋntreceau, în mod obișnuit, oamenii din Vest.

W.F. Cody și-a conceput ȋntregul spectacol ca pe o expoziție cu rol educativ, menită să ȋntărească în publicul contemporan sentimentele patriotice și bărbătești ale ȋnaintașilor. Reprezentația era intitulată *Buffalo Bill's Wild West* (Vestul Sălbatic al lui Buffalo Bill) și așa a rămas cunoscută de-a lungul vremii, chiar dacă ea a fost ȋmbogățită ulterior cu momente iluștrând scene din viața și obiceiurile altor popoare. Cu

În imagini: astfel anunȋa presa transilvăneană și bucovineană turneul trupei condusă de Buffalo Bill (ȋn stânga)

acest spectacol a făcut lungi turnee în America și Canada, apoi și în Europa, prima dată în 1886-1887, apoi în 1889 și ultima dată în 1906, când a ajuns până în ținuturile românești din răsăritul Imperiului austro-ungar. Au fost vizitate atunci mai multe orașe, în care s-au susținut spectacole: Alba Iulia (12 iulie), Sibiu (13 iulie), Brașov (14-15 iulie), Sighișoara (16 iulie), Cluj (18-19 iulie), Târgu Mureș (20 iulie), Oradea (21 iulie) și Cernăuți (24-25 iulie).

Manager discusit, secundat de consilieri foarte buni, Buffalo Bill știa cum să-și organizeze turneele și să își facă publicitate. Un agent de presă îl preceda cu câteva zile, pentru a pregăti sosirea trupei, a alege terenul pe care urma să fie așezată tabăra. Acest priceput director administrativ și de imagine era maiorul John Burke, care îl însoțise pe Cody încă de la fondarea companiei și nu l-a părăsit până la desființarea ei, în 1913. *Gazeta Transilvaniei* de miercuri 28 iunie / 11 iulie 1906 anunța sosirea acestuia în oraș și contactul pe care îl avusese cu editorii: „Eri ne-a vizitat în redacție simpaticul maior englez John N. Burke, unul dintre directorii acestei mari întreprinderi americane, asigurându-ne că reprezentațiile ce se vor da în Brașov sâmbătă și duminică în 14 și 15 l. c.n. vor corespunde într-o măsură reprezentărilor aranjate în capitalele Berlin, Londra, Paris și Roma“.

Presă locală era foarte generoasă cu anunțurile, informându-și cititorii despre fiecare mișcare a trupei. Aceasta avusese un răsunător succes la

Sibiu, unde asistaseră la spectacol peste 9 000 persoane. Pentru Brașov s-au reținut bilete din toate localitățile din împrejurimi, chiar și de la Făgăraș.

În mai multe gazete, redactorii necunoscând istoria Americii și neștiind cine fusese generalul George Armstrong Custer, au luat numele acestuia drept acela al unei localități sau fortărețe și au tradus *Custer's last stand* prin „Ultima apărare a Custerului“ sau „Ultima rezistență a Custerului“.

Compoziția anunțului era totdeauna centrată de un portret în medalion al lui Buffalo Bill, cu nelipsita-i

călărit în picioare pe spina-reă bidiviului său focos.

Într-un sfert de oră cortul este gata

Figură colorată, cu aer romantic, Buffalo Bill și-a cucerit publicul nu numai cu faptele sale de bravură ori cu măiestria de țință și de călăreț, ci și cu vestimentația sa, devenită o marcă a Vestului Sălbatic. Cody era o apariție pitorească, purtând totdeauna o pălărie de fetru moale, cu boruri ample, bine îndesată peste pletele cărlionțate ce i se revărsau pe umeri; mustața în furculiță și barbișonul după moda împăratului Napoleon III îi dădea un aspect îndrăzneț și neînfricat, de vajnic mușchetar. Haina de piele era decorată cu multe franjuri și broderii pe piept, pe spate și la mâneci, diferind mult de aceea simplă și comodă pe care o avusese în realitate pe vremea când era doar cercetaș și vânător de bizoni. O centură excesiv de lată, închisă cu o cataramă uriașă îi încingea mijlocul. De ea erau prinse două pistoale cu mânăre de fildeș și un mare cuțit. Fiind de statură medie, încerca să pară mai înalt încălțând cizme foarte înalte ce-i ajungeau până la jumătatea pulpei și-i dădeau o deosebită elansare. Mari pînteni de argint, cu rozete zornăitoare, îi completau vestimentația menită să impresioneze și să fie memorată. Șaua și întregul harnașament erau, de asemenea, pline de țințe și garnituri de argint, bine lustruite.

Numele marelui cercetaș american nu era necunoscut transilvănenilor: în volumul cu numărul 24 al Bibliotecii Populare, editată de Librăria

pălărie cu boruri largi și pletele în vânt. Doar în ziarele de limbă germană *Siebenbürgisch Deutsches Tageblatt* și *Kronstädter Zeitung* chipul lui era plasat pe coama unui bizon în fugă prin iarba înaltă a preriei, deasupra fiind scris numele companiei. Ceva mai jos era inserată o imagine cu diligența atacată de indieni, dar salvată de intervenția cavaleriei americane, episod plin de dramatism care avea să fie înscenat în fața publicului. În gazeta maghiară *Nagyvárad*, această ilustrație era înlocuită cu alta, reprezentând un cerchez cu sabia în mână și

Ciurcu din Braşov, fusese publicată cartea *Buffalo Bill în codrul secular – istorioară din viaţa indienilor*, iar autobiografia acestuia fusese tradusă în germană şi se afla la dispoziţia amatorilor.

Ceea ce i-a uimit pe locuitorii oraşelor unde a poposit compania lui Buffalo Bill a fost mărimea acesteia, necesitând 50 de vagoane de tren pentru transportul acturilor, al animalelor, materialelor şi personalului auxiliar: „E o trupă monştră formată din 800 oameni şi 500 cai”, anunţau ziarele sibiene *Telegraful român* şi *Foiaia poporului*. Au impresionat de asemenea punctualitatea, eficienţa şi rapiditatea cu care au sosit şi s-au apucat de lucru: la orele 9.20, 9.30 şi la 10, trei trenuri au ajuns în gară şi din ele au fost coborâte materialele şi menajeria. Dar să-i dăm cuvântul reporterului periodicei *Kronstädter*

Zeitung: „În această dimineaţă Piaţa de vite din Bartolomeu a fost locul unor evenimente interesante. A sosit Buffalo Bill cu trupa sa din Vestul Sălbatic, pentru a-şi instala aici cortul. Un mare număr de oameni a năvălit acolo pentru a vedea sosirea străinilor. Cele trei trenuri au sosit devreme în gara oraşului. Aici ele au fost descărcate şi, în curând, un lung şir de căruţe încărcate cu cortul s-au îndreptat, prin strada de centură, spre Piaţa de vite. La fiecare căruţă erau înhămaţi şase-opt cai conduşi de un singur om. Căii sunt cu adevărat minunaţi, cu piepturi late şi musculatură puternică. Curând, în Piaţa de vite, angajaţii antreprenorilor, cu trupuri robuste şi sălbaticе, au făcut măsurătorile şi au fixat locul stâlpilor cortului. Imediat ce grelele căruţe au sosit în piaţă a început o activitate febrilă. Sute de mâini au început să lucreze, fără

multă zarvă şi vorbărie, astfel încât, în câteva minute cortul putea fi văzut cum se ridică. Într-o clipă a început să se înalţe acoperişul. La un sfert de oră după sosire fusese instalată bucătăria, care a început să fumege iar bucătarii se aflau deja la lucru... Ceva mai târziu a apărut însuşi colonelul Cody împreună cu o doamnă, într-un echipaj drăguţ, tras de animale focoase; publicul l-a salutat prieteneşte. După el, pe stradă, au trecut două tunuri“. Arena era iluminată electric dintr-o centrală proprie.

Acelaşi ziar informează asupra uriaşei cantităţi de mâncare şi nutreţ necesare trupei şi animalelor: numai pentru două zile au fost procurate 300 kg de carne, 500 metri cubi de ovăz şi şase căruţe de fân. Tot acolo, cu specifica meticulozitate săsească, gazetarul face calculul încasărilor lui Buffalo Bill care, după

Eroul Vestului Sălbatic împreună cu un grup de indieni...

estimările sale, trebuiau să se ridice la circa 30 000 de coroane pentru cele patru reprezentații date la Brașov.

Indieni în pielea-goată

Spectacolul avea un pronunțat caracter autobiografic, fiind înscenate episoade din furtunoasa viață a lui Buffalo Bill. În tinerețe, el fusese unul dintre renumiții călăreți pentru Pony Express. *Gazeta Bucovinei* din Cernăuți atrăgea atenția asupra acestui număr palpitant: „O atracție deosebită în programul colonelului Cody este demonstrarea transportului de epistole în plaiurile întinse din Far West înainte de construcțiunea căilor ferate. Un tânăr călăreț pe un falnic «broncho» (cal sălbatic) zboară în jurul arenei, având pe umeri un sac de epistole. În anumite locuri se oprește spre a schimba calul cu o iuteală uimitoare; poșta de odinioară din Far West ni se prezintă ca tablou viu”.

Pe lângă dramatizarea istoriei cuceririi Vestului, publicul mai putea vedea un educativ program cu notă etnografică și zoologică. O imagine amuzantă a oferit-o curioșilor brașoveni o căpetenie care era urmată, pas cu pas, de un băiețel localnic mai îndrăzneț, ce se ținea ca o umbră după mândrul „sălbatic”, spre satisfacția acestuia. Ziarul își asigurau cititorii că indienii erau „veritabili”. „Ei au fost pentru noi cei mai interesați; sunt, fără îndoială, autentici, dacă îi comparăm cu fizionomiile din ilustrațiile cărților de geografie” – notează cronicarul de la *Kronstädter Zeitung*. Performanțele de echitație ale

băștinașilor Americii au fost unanim apreciate: „Ni s-a înfățișat în toată vrednicia sa neîntrecută măiestrie în călărit a indienilor în pielea goală și fără șab, cari păreau lipsiți de spatele cailor rezezi ca săgeata” – scria *Telegraful român*. Nu mai puțin lăudați au fost beduinii, cerchezii, călăreții din pampasul sud-american (gauchos), ca și samurail. Cavalerii din Țara Soarelui Răsare erau cei mai recenți membri ai trupei, căci Buffalo Bill îi angajase după războiul ruso-japonez din anul precedent. *Gazeta Bucovinei* evidențiază prezența aceasta însoțită în arenă: „Trupa japoneză care se prezintă la spectacolele «Wild West»-ului arată în modul cel mai simplu încordările gigantice ce le-a făcut această țară spre a ajunge din stadiul semibarbariei în care se afla, la tactica clară militară a occidentalilor...”

„O felie de viață americană”

Acest spectacol original avea să lase amintiri puternice tuturor acelor care îl vizionaseră. Peste ani, în notele sale memorialistice, *Brașovul de altădată*, Sextil Pușcariu scria: „Doar circul lui Buffalo Bill, care a dat în Brașov o singură reprezentație [sic!], a produs o vâlvă atât de mare [precum circul Renz – n.n.]. Cortul lui uriaș în care încăpeau o mie de spectatori, a fost compus americaneste, în câteva ceasuri, și descompus imediat după ultimul număr din program. Buffalo Bill avea barbișonul alb și era bătrân, dar călărea încă frumos și nimerea din goana calului său porumbelii lăsați să zboare deasupra arenei”.

Vestea despre acest eveniment s-a răspândit până în locurile cele mai îndepărtate și inaccesibile. Într-o condică ținută la biserică din satul Vărd, județul Sibiu, preotul Ioachim Triff nota, ca una dintre faptele memorabile ale anului 1906, alături de Expoziția jubiliară din București, pe care o vizitase împreună cu preoteasa Ana, și turneul trupei americane: „În anul 1906 s-a ținut expoziția universală [sic!] în România, unde am fost și noi, lucruri frumoase și de interes din toate statele. Tot în acest an, luna lui iunie și iulie, a fost un circ sub numele «Buffalo-Bill» condus de căpitanul [sic!] american «Cody», în care a fost reprezentate toate statele prin soldați. Mare impresie a făcut jocurile, călăritul, strigătul și portul etc. al «indienilor»...”

Dar, mai presus de exotismul spectacolului și de impresiionanta desfășurare de forțe demonstrată de înscenarea istoriei Vestului Sălbatic, în memoria publicului rămânea eficiența maximă a echipei și perfectă coordonare a tuturor factorilor care puteau asigura succesul și prosperitatea trupei, fapt șubliniat, concludiv, și de cronicarul de la *Kronstädter Zeitung*: „Mai mult decât reprezentațiile în sine ne-a interesat însă aranjarea întregii afaceri”, grăitoare pentru „marea, veritabila temeritate și inventivitate americană... Ceea ce trebuie să ne minuneze cel mai tare sunt marile forțe materiale și psihice puse în mișcare și cât de atent trebuie ele puse la punct pentru ca totul să fie bine organizat și punctual. Aceasta este, de asemenea, o felie de adevărată viață americană”. ■

FUNDAȚIA PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ
„REGELE CAROL II”

BUCUREȘTI

GHID OFICIAL
CU 20 HĂRȚI PENTRU ORIENTARE

BUCAREST

Guide officiel avec 20 plans pour orientation.
Official Guide with 20 maps for guidance.
Offizieller Führer mit 20 Karten zur Orientierung.

— 1934 —

Imprimeria Fundației Culturale Regale, strada Lăzilor Nr. 8

Un dar al prințesei Bibescu către contesa de Balasy

Institutul de arhitectură, construit de I. Mincu

Domnul François Moreau de Balasy, vicepreședinte al Asociației Franceze pentru Comunitatea Atlantică, este cunoscut cititorilor noștri ca autor al odisseei cavalerului d'Eon, prezentată în două numere consecutive ale *Magazinului istoric* (nr. 4, 5/1997). Din povestirile regretatului Cristian Popișteanu, cu care s-a întâlnit deseori la Paris, în virtutea unei mai vechi prietenii, noi, cei din redacție, am putut descoperi însă un François Moreau de Balasy sensibil la amintirea mamei sale. El a trimis redacției – prin domnul Cristian Popișteanu – o carte apărută în 1934, la Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”, de fapt, un ghid, intitulat *București, Ghid oficial* (cu 20 hărți pentru orientare).

I-am cerut domnului Balasy să relateze cum a intrat în posesia acestui volumaș, pe care l-a păstrat până azi. „Mama mea, contesa de Balasy-Belvata – ne scrie domnul de Balasy –, era prietenă destul de apropiată cu prințesa Martha Bibescu; se vedeau la reuniunile neprotocolare și puțin dezordonate ale femeilor de litere sau cum ar fi vrut ele să fie.

Mama a trebuit să-și însoțească soțul în Europa de Est: în Ungaria, unde trăia o ramură

a familiei noastre, și în Bulgaria, unde o legau amintiri din copilărie de Raymond de Balasy-Belvata, din vremea când tatăl ei, diplomat itinerant la Curtea Vieneză, îl vizitase pe țarul Boris. Ea a intenționat să treacă și prin București, despre care îi vorbiseră mai mulți prieteni români. Pentru a o încuraja să se hotărască, prințesa Bibescu i-a făcut cadou acest modest ghid care, cu timpul, a căpătat valoare sentimentală. După cum vedeți, e un lucru destul de banal, dar mie mi-o evocă pe mama și anii dinaintea războiului”.

Chiar dacă n-a ajuns în România, doamna de Balasy a putut afla o sumedenie de date interesante despre capitala țării noastre, pentru că ghidul oferit de Martha Bibescu – cu numai 250 pagini ale sale – este o adevărată enciclopedie, serioasă și atractivă, deopotrivă. Sunt prezentate muzeele și monumentele publice, hotelurile și pensiunile, băncile, barurile, librăriile și bodegile, împrejurimile orașului, cafecele și cofetăriile, anticarii și azilurile, bisericile, gările, grădinile publice, ziarele și piețele, școlile și închisorile,

(Continuare în p. 48)

Să nu-ți faci chip cioplit! Dar grija pentru propria imagine s-a dovedit întotdeauna mai puternică. Ștefan cel Mare își trimite statuia unei mănăstiri capucine italiene.

LA LORETO, ÎN ITALIA STATUIA LUI ȘTEFAN CEL MARE

DAN LĂZĂRESCU, Biblioteca Județeană Arad

Bogăția și varietatea obiectelor de cult și artă realizate în vremea lui Ștefan cel Mare (1457-1504) au constituit un motiv de încântare și bucurie pentru cercetători. La această suită se adaugă descrierea unei statui de argint aflate într-un inventar al valorilor de la Loreto, așezământ religios de pe coasta estică italiană, datând din secolul XIII, loc de pelerinaj care are o anumită faimă din veacul XV până în secolul XVIII. Inventarul realizat de abatele Vincenzio Murri, cu titlul: *Dissertazione critico-istorica sulla identita della Santa Casa di Nazarette ora venerata in Loreto...*, Loreto, 1791, se află în Fondul de Pa-

trimoniul al Bibliotecii Județene Arad. Descrierea amintită o găsim la paginile 103-104 și are următorul cuprins:

„În vremea acestui Pontificat, Ștefan, Voievodul Transilvaniei, a trimis în dar la Loreto o statuie de argint împodobită cu fir de aur, înaltă de doi coți și jumătate, reprezentând pe Sfânta Fecioară. La picioarele ei, o altă statuie îl reprezintă pe principe personal, îngenușcheat, ca mulțumire, și acolo se citește motivul darului, adică [drept mulțumire că] a scăpat dintr-un foarte mare pericol în război, poate că în Moldova și Valahia, în care până la urmă sus-zisul Erou a câștigat un memorabil Triumf, doar cu 30 000 de luptători învingând o oaste a turcilor compusă din 120 000 de luptători“.

Pontificatul despre care se vorbește în text este cel al papei Inocențiu VIII, între anii 1484-1492. În acea vreme Transilvania administrativă era mult mai mică decât cea geografică, domnitorii Munteniei și Moldovei posedând acolo importante domenii, de unde dreptul lor de a purta titlul de Principe al Transilvaniei, folosit și de Ștefan în cazul nostru. Lupta despre care se amintește este, foarte probabil, cea de la Vaslui, încheiată la 10 ianuarie 1475, în care turcii au suferit o grea înfrângere.

Înălțimea întregii lucrări era de aproximativ un metru, statuia lui Ștefan având mai mult de jumătate de metru, dacă evaluăm un cot roman la 40 cm.

În imagine: vigneta de pe pagina de titlu a inventarului tipărit în 1791 de Vincenzio Murri.

Asemănarea statuii („îngenunchat, ca mulțumire“, la picioarele Sfintei Fecioare) cu portretul în miniatură realizat pe *Tetraevangheliarul de la Humor* din 1473, aflat azi la Mănăstirea Putna, are cert o anume semnificație, legată de voința domnului de a realiza o imagine oficială a sa.

Lucrarea a fost realizată într-o perioadă destul de lungă, dacă ne gândim că de la lupta de la Vaslui și până la trimiterea statuii la Mănăstirea de la Loreto trecuse mai bine de un deceniu. Din câte știm, ne-am afla în fața primei lucrări de artă tridimensională executată la curtea unui domn român ortodox.

Destinul acestei lucrări este la fel de neobișnuit:

Ștefan cel Mare a trimis statuia la Loreto în perioada

când acest centru monahal se constituia, edificiul fiind terminat abia în 1513, de arhitectul Donato Lazzari Bramante (1444-1514). Cupola a fost ridicată din ordinul papei Clemente VII (1523-1534), iar fațada edificiului a fost terminată în 1587. Până la semnarea prezentată aici nu am mai întâlnit o altă: protestantul Gabriel-Emilliane, în 1702, nu face nici o mențiune; nu vorbește despre ea nici marchizul Anne-Marie Daignan d'Orbessan, care își prezintă impresiile din călătoria la Loreto din decembrie 1749.

Pentru a face față obligațiilor impuse de Tratatul de la Tolentino, din februarie 1797, încheiat cu francezii victorioși comandați de Napo-

leon Bonaparte, papa Pius VI a ridicat o parte dintre valorile dedicate așezământului de către pelerinii pioși. Să se fi aflat printre acestea și statuia domnitorului Ștefan? Nu-i mai puțin adevărat că francezii au ocupat Loreto și au trimis în Franța lucrările mai de seamă ale așezământului, din care o parte au fost retrocedate Vaticanului în 1802. Din importantul catalog în patru volume alcătuit de Alexandre Lenoir (Paris, 1799), nu am putut consulta decât primul tom, fără a afla nici o mențiune referitoare la subiectul nostru.

În sfârșit, în februarie 1998 preotul Cornel Clepea din Curtici a aflat de la călugării capucini că la Loreto nu se mai află darul lui Ștefan cel Mare. ■

UN DAR AL PRINTESEI BIBESCU...

(Urmare din p. 46)

morile și maternitățile, drogheriile și cimitirele, hipodromurile și cluburile, într-un cuvânt, tot ce reprezintă viața unei capitale.

Tehnica găsirii unei străzi se explică în trei limbi, în afară de română: franceză, germană, engleză. O carte de îndrumare apărută în urmă cu 65 de ani, care ar putea încă servi drept model. Pentru noi, cei de astăzi, ea are un parfum aparte. În paginile volumului respiră un oraș în cea mai mare parte demult dispărut.

Doamna de Balasy, născută în 1896, cu un tată ofițer de artilerie colonială, trebuie să fi fost o ființă extrem de sensibilă la noutatea presupusă de orice călătorie, de vreme ce, copil de numai patru ani, avea o viziune de-a dreptul cinematografică despre voiajul ei

cu vaporul, de la Bordeaux la Nouméa, în insula Noua Caledonie (din Melanezia) și apoi despre sejurul lor acolo și contactul ei cu lumea exotica a localnicilor (canaci, cum li se spunea).

„Am crescut între cocotieri, palmieri, flori, fructe și în mijlocul unui popor amestecat. Părinții mei jucau mici scene din Labiche în marele salon al casei noastre de înalt funcționar. De masă se ocupa un excelent bucătar, un surghiunit după Comuna din Paris, care își otrăvise soacra. Era adevărat sau nu, nu știu. Știu numai că făcea o mâncare foarte bună și că o trata pe mama cu o eleganță ireproșabilă. Ne fura un pic, «dar nu mai mult decât avea nevoie», spunea tata, care era un om bun“. Bunăvoința fiului și aceeași prietenie pentru domnul Cristian Popișteanu aveau să aducă în redacție și aceste însemnări din jurnalul doamnei de Balasy. ■

Florentina DOLGHIN

Cronici paralele la secolul

Cronici paralele la secolul

PREVIZIBIL - IMPREVIZIBIL

Dr. CRISTIAN POPIȘTEANU

„Marele bang” care face deosebit de actuală relația *previzibil/ imprevizibil* în istorie l-a constituit prăbușirea rapidă și relativ fără rezistență a regimurilor comuniste din nouă țări central, sud-est europene, inclusiv a unei superputeri imperiale: Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, R.D.G., Iugoslavia, Polonia, România, Ungaria, U.R.S.S.

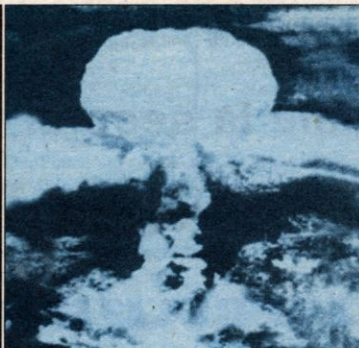
Dorită și preconizată încă de la instalarea bolșevicilor la putere în Rusia, destrămarea regimului comunist („colosul cu picioarele de lut” fiind expresia care a făcut vogă în 1920 și în 1941), în chiar patria modelului său european, a luat însă prin surprindere întreaga lume, ca și lanțul acelorasi prăbușiri în celelalte state socialiste. Inițial se punea problema supraviețuirii regimului comunist din Rusia, care a reușit să traverseze secolul, dispărând abia în 1991.

A uimit atât fenomenul în sine – întrucât în ultimele decenii postbelice se abandonase aproape total pronosticul falimentului comunist și se avansau teorii despre „convergența sistemelor” și „umanizarea socialismului” –, cât și, mai ales, viteza reacției în lanț (1989-1991), absența

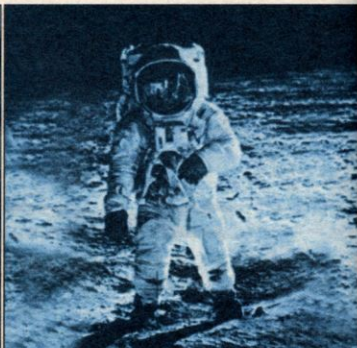
unei împotriviri masive din partea instrumentelor opresive și militare ale statelor respective și îndeosebi a armatei sovietice și a KGB (evenimentele tragice din timpul Revoluției române din decembrie 1989, ca și puciul de la Moscova din august 1991 sunt cazuri izolate în contextul general).

Este evident că o prăbușire atât de rapidă a comunismului european – produs de export al Revoluției bolșevice din octombrie 1917 din Rusia și al înțelegerilor secrete din ajunul și din anii celui de-al doilea război mondial – nu a fost nici scontată și nici pregătită. Succesiunea evenimentelor – asupra cărora nu poate exista încă nici o viziune coerentă, profundă și corectă – lasă să se întrevadă o acțiune conjugată a factorilor principali interni, determinați de imobilismul fără precedent al societății totalitare, dominate de sistemul stat-partid comunist, și a celor internaționali, exprimați de ofensiva dusă în cadrul războiului rece de către puterile occidentale și, în primul rând, de S.U.A., pentru drepturile omului. Există, desigur, rațiunile profunde și originare ale incapacității socialismului de tip sovietic de a executa rețetele promovării unei adevărate productivități. După cum, din-

Prima parte a acestui articol a apărut în numărul trecut al revistei.

Hiroshima

Omul pe lună

colo de marile valori ale libertății și democrației, lecțiile pragmatismului și-au demonstrat viabilitatea. „În lupta cu Imperiul Răului, marele succes al demersului capitalist ne-a oferit o armă formidabilă: banii – spunea Ronald Reagan la începutul primului său mandat. Noi nu-i putem lăsa pe ruși să câștige cursa înarmărilor; noi nu putem accepta locul doi“.

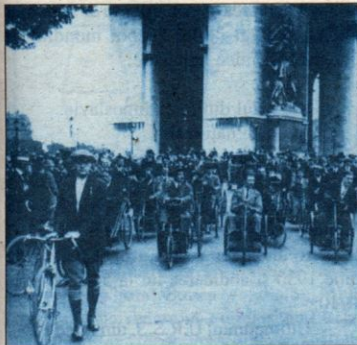
Testul cel mai impresionant al imprevizibilității prăbușirii regimurilor comuniste, în maniera și rapiditatea cu care ea s-a petrecut, ni-l oferă *starea de nepregătire* a lumii libere, în primul rând Germania Federală și apoi S.U.A. Sarcina financiară a absorbirii reunificării germane este atât de costisitoare, încât ea aduce după sine un nou climat mental și economic (și nu mai puțin politic) în R.F.G., iar S.U.A. ca și Uniunea Europeană și NATO dovedesc că nu au avut *pregătite* nici un fel de alternative politico-militare și economice la dispariția regimurilor comuniste.

Istoria a făcut ca prăbușirea comunismului să fie trăită ca o eliberare din coșmar și apoi ca o aruncare într-o aventură zguduitoare, necunoscută, a tranziției de la socialism la capitalism într-o parte a Europei, iar în cealaltă ca pe o neașteptată și bruscă

tensionare a sistemelor financiare – comportamentale de securitate.

Regim constituțional – regim monopartid

Am insistat asupra imprevizibilității evenimentelor care au îngropat toate regimurile comuniste europene, inclusiv cel care timp de patru decenii a fost socotit cel mai apropiat de baremurile democrației occidentale și ale economiei liberale – fosta Iugoslavie –, întrucât această cascadă (asemănătoare într-un fel cascadei tronurilor prevăzută de Take Ionescu în timpul primului război mondial, la sfârșitul căruia s-au năruit imperiile țarist, otoman, german, austro-ungar), a venit cu totul pe neașteptate. Analizele anterioare făcute regimurilor comuniste evidențiau, desigur, imposibilitatea unei longevități nesfârșite a totalitarismului, dar nu se luau în considerare semne ale unui apropiat sfârșit. Nu trebuie însă confundată critica, sub toate unghiurile, a ideologiei și regimurilor comuniste și concluzia neviabilității și ineficienței fostelor state socialiste, sub aspectul libertății umane și al performanței economiei, cu viteza prăbușirii lor. Mi se pare utilă reamintirea unei teze susținute cu

Invalizi din primul război mondial

Dincolo și dincoace de „Zidul Berlinului”

brio de Raymond Aron: „Cu excepția situației în care se preferă violența – discuției și războiul – păcii, un regim constituțional este, așa cum se prezintă în prezent, preferabil unui regim monopartid.

Pornind de la această teză, eu am încercat să demonstrez că regimul monopartid nu îndeplinește o funcție sănătoasă, ca realizarea adevăratei libertăți sau crearea unui om nou. Prima schemă istorică, astăzi la modă, este aceea a unei evoluții unilaterale spre un anumit regim dat. Această schemă este aceea a progresului, subînțelegându-se, potrivit marxiștilor, că se va ajunge la un regim de tip sovietic, iar potrivit democrațiilor orientale, la unul de tip occidental. Doctrinarii celor două regimuri opuse afirmă, deopotrivă, că istoria urmărește să producă regimul pe care fiecare dintre ei îl preferă.

Potrivit sovieticilor, viitorul aparține comunismului, iar occidentalii (inclusiv marxiștii occidentali) susțin că pe măsura dezvoltării forțelor de producție și a acumulării capitalului, regimurile politice comuniste se vor apropia de modelul occidental. După mine, una dintre aceste teze nu este demonstrată. Regimul monopartid poate fi uneori necesar în anumite circumstanțe date, de exemplu, pentru a trece la o industrializare primară, dar nu i se poate niciodată atribui vreo funcție universală.

Toate funcțiunile universale pe care regimul monopartid pretinde că le îndeplinește pot fi realizate de regimurile de alt tip.

Din nefericire, liberalizarea regimurilor monopartid nu este prevăzută în cărțile de istorie“.

În sfârșit, trebuie făcută delimitarea că forțele profunde care au făcut posibilă trecerea la muzeu a regimurilor comuniste nu echivalează cu abolirea unor ideologii de stânga, nici cu excluderea lui Marx și Engels, ca și a unor gânditori ce s-au inspirat până azi din scrierile lor în istoria filosofiei și a economiei politice și chiar în istoriografie, sau cu afirmarea mai departe în câmpul confruntărilor politice din diferite țări europene, și în primul rând din statele central și sud-est europene, ca și din republicile fostului imperiu sovietic, dar și din țările occidentale, a formațiunilor cu orientări socialiste de sorginte mai mult sau mai puțin marxistă. Trecerea de la comunism la capitalism, de la monopartid la democrație, de la economie de comandă la economie liberă nu se poate face fără respectarea multitudinii de puncte de vedere specifice unei societăți deschise. Este nu numai un drum invers cu acela parcurs la începutul perioadei comuniste, dar un drum calitativ diferit, în condițiile inexistenței constrângerii dictatoriale a partidului-stat.

Era convergențelor?

Raymond Aron a fost confirmat la depărtare de aproape un sfert de secol de întreaga evoluție istorică. El s-a dovedit mai inspirat decât o întreagă școală a futurologiei care, după câte îmi amintesc, la un congres internațional din 1967 de la București, prevestea (în frunte cu Bertrand de Jouvenel) o inevitabilă eră a convergențelor.

Să enunțăm *seriile* evenimentelor care după mine s-au dovedit *imprevizibile* în planul istoriei universale și naționale (am în vedere numai evenimente cu caracter și consecințe generale, iar uneori chiar globale).

- Revoluția și lovitura de stat burgheză din februarie 1917 din Rusia;

- Revoluția și lovitura de stat bolșevică de la Petrograd, din octombrie 1917;

- Primul și al doilea război mondial ca fenomene ale istoriei universale;

- Succesul Partidului Național Socialist al Muncitorilor din Germania, în ianuarie 1933, și alegerea lui Adolf Hitler cancelar;

- Tratatul de neagresiune sovieto-german din 23 august 1939;

- Tratatul de neutralitate japonezo-sovietic din 1941;

- Constituirea marii coaliții dintre S.U.A., Anglia, U.R.S.S. la începutul celui de-al doilea război mondial;

- Înțelegerile secrete Churchill-Stalin de la Moscova din octombrie 1944 și consfințirea ulterioară a zonelor de influență dintre puterile occidentale și U.R.S.S.;

- Independența Indiei;

- Victoria Revoluției chineze și ascensiunea comunismului în cea mai populată țară a lumii;

- Lansarea primului Sputnik;

- Ridicarea și dărâmarea zidului de la Berlin;

- Alegerea unui papă slav, dintr-o țară comunistă, Ioan Paul II;

- Afirmarea Germaniei și a Japoniei după cel de-al doilea război mondial ca puteri economice mondiale;

- SIDA;

- Războiul din fosta Iugoslavie.

Iar pe plan național:

- Neintrarea României în război în 1914;

- Unirea Basarabiei cu România în martie 1918;

- Reîntoarcerea lui Carol II pe tron în iulie 1930 și abdicarea lui la 5 septembrie 1940;

- Ultimatumul U.R.S.S. din iunie 1940;

- Dictatul de la Viena din august 1940;

- Lovitura de stat de la 23 august 1944;

- Revoluția din decembrie 1989.

Ce cred că era pe deplin *previzibil*:

- Victoria coaliției antifasciste în cel de-al doilea război mondial;

- Crearea bombei atomice și a celei cu hidrogen;

- Revoltele din fostele țări socialiste;

- Zborurile cosmice;

- Încetarea războiului din Spania;

- Războiul rece;

- Dezintegrarea imperiului sovietic.

Ceea ce cred eu că era *inevitabil și este ireversibil*:

- Revoluția tehnică și științifică în ordinea materială și năzuința omului și a națiunilor spre libertate în ordinea morală și socială.

Acestea sunt, sintetizate, câteva dintre principalele serii de evenimente macroistorice care au dominat secolul XX cu consecințele și implicațiile lor, cu suferințele și binefacerile lor, cu ororile și performanțele lor.

Într-un asemenea remember nu se poate omite uriașul salt petrecut în mijloacele de informare în masă. Dacă presa scrisă a cunoscut o dezvoltare orizontală de mare amploare, radioul și televiziunea au devenit, prin apartenența lor la mijloacele electronice, factori implicați în procesele istorice propriu-zise. ■

(Va urma)

RESTAURAREA COLOANEI

În zilele de 2 și 3 iunie 1999, la Târgu Jiu și București, Fundațiile Internaționale Constantin Brâncuși au luat parte la reuniunea științifică la care au participat și principalii parteneri în opera de restaurare a ansamblului monumental realizat de marele sculptor român: World Monuments Fund, Banca Mondială și Ministerul Culturii. Începem în acest număr prezentarea punctului de vedere al Fundațiilor Internaționale Constantin Brâncuși privind restaurarea *Coloanei fără Sfârșit*, prezentat de dr. Radu Varia.

Restaurarea *Coloanei fără Sfârșit* inițiată în 1992 de către Fundațiile Internaționale Constantin Brâncuși a intrat într-o fază decisivă atât în ceea ce privește alegerea tratamentului bazei și stâlpului central al monumentului, cât și a metalizării modulelor. Această fază finală a unui lung proces nu a devenit posibilă decât după dezasamblarea modulelor înfăptuită cu toate autorizațiile legale de către Fundațiile Internaționale Constantin Brâncuși în lunile septembrie-noiembrie 1996.

Dezasamblarea a fost apreciată de către Raportul tehnic al misiunii UNESCO la București și Târgu Jiu, publicat în luna mai 1998, în următorii termeni: "Era absolut necesar să se dezasambleze monumentul pentru a-l salva". Raportul UNESCO atestă și faptul că "inspectarea directă a stâlpului central, care nu s-a putut realiza fără dezasamblarea sculpturii, s-a dovedit esențială pentru a decide asupra pașilor necesari în restaurarea sculpturii".

Fundațiile Internaționale Constantin Brâncuși consideră că restaurarea trebuie să fie fidelă sculpturii sub raportul valorii ei artistice și de asemenea că restaurarea trebuie să garanteze supraviețuirea pe ter-

men lung a operei. Discuțiile recente, care continuă, privesc preservarea stâlpului central. Ar trebui stâlpul central să fie menținut - cum ar prefera "non-intervenționiștii" - sau ar trebui înlocuit? Punctul de vedere din urmă se bazează pe faptul că stâlpul central nu a fost realizat de Brâncuși; el nu este vizibil și nici nu trebuie să existe în spiritul privitorului. Acest stâlp este realizat din oțel și nu a fost construit dintr-un tip de material cu o viață lungă.

Cei care consideră necesar să se înlocuiască stâlpul central argumentează că materialul potrivit să fie folosit în acest scop este oțelul inoxidabil duplex. Și aceasta pentru că oțelul inoxidabil duplex are o garanție de viață de sute de ani. Pe de altă parte, argumentul "non-intervenționiștilor", potrivit căruia fiecare generație trebuie să contribuie la preservarea operei, pare să fie invalidat de faptul că după 60 de ani și mai bine de expunere la acțiunea apei și a coroziunii, fără o întreținere normală, nu este sigur că stâlpul central original mai poate fi reparat pentru o durată rezonabilă. Discuțiile despre repararea și metalizarea modulelor se referă mai ales la alegerea materialelor care trebuie să fie folosite. Ce ar fi mai potrivit: acoperirea cu bronz sau cu alamă?

Istoria se repetă, chiar dacă nu identic

● În
b u n a
tactică a
pertrac-
tării ●
Moscova
forțează
mâna ●
Lucru-
rile le-au
încurcat
rău strămoșii noștri ● Un Dej incisiv și lucid
● Marea teamă: Transilvania ● Marx, cel bun
la toate ● Consulul rus de la Londra pune bețe
în roate

HRUȘCIOV UMBLĂ LA CUTIA PANDOREI: GRANIȚELE

MIRCEA CHIRIȚOIU

Ziarul *Scînteia* de duminică, 5 ianuarie 1964, publica în ultima pagină, în colțul din stînga sus, un text cu titlul *Mesajul lui N.S. Hrușciiov adresat șefilor de state și de guverne*. Deși mesajul fusese lansat la 31 decembrie 1963, ziarul îl data: „Moscova, 4 [ianuarie] – TASS“. Așa cum vom vedea mai departe, era obișnuita tactică – în buna tradiție a politicii românești – de a pertracta, de a aștepta să vedem ce fac și ceilalți și abia după aceea să ne alinăm și noi, eventual, unui punct de vedere. Ca să nu mai punem la socoteală faptul că o telegramă de presă atât de importantă nu se putea publica fără acordul Biroului Politic

al C.C. al P.M.R. Dar să vedem ce conținea mesajul sau, mai exact, ce afla românul care cumpăra *Scînteia*. Guvernul sovietic prezenta spre examinare guvernelor tuturor statelor propunerea de a se încheia un acord sau tratat internațional privind renunțarea la folosirea forței pentru rezolvarea litigiilor teritoriale și a problemelor de frontieră. Toate statele trebuia să se angajeze că nu vor recurge la forță pentru rezolvarea acestor probleme; teritoriile statelor nu pot forma nici temporar obiectul unei agresiuni, invazii sau ocupații militare, nici măcar în cazul unor diferende ideologice sau al nerecunoașterii diplomatice a statului

respectiv. Toate problemele litigioase urma să fie rezolvate pe cale pașnică. În mesajul lui Hrușciiov se subliniază că nu toate litigiile teritoriale erau de aceeași natură. Se citau exemplul Taiwanului, parte străveche a Chinei, „cererile juste” ale statelor recent eliberate de a li se înapoia teritoriile aflate încă sub jugul colonial sau necesitatea de a se renunța la forță în reunificarea Vietnamului, Coreei și Germaniei. Erau incriminate tendințele revanșarde ale unor cercuri din statele agresoare în timpul celui de-al doilea război mondial, care revendicau revizuirea „reglementărilor juste de după război”. Gu-

vernul sovietic cerea să se „manifeste înțelegerea cuvenită” față de frontierele statornicite în cursul istoriei, insistând asupra faptului că un conflict armat din cauza granițelor în Europa ar fi constituit un imens pericol.

Peste câteva zile, apărea în *Scînteia* și primul răspuns oficial al unui guvern, cel al Finlandei. Așa cum era de așteptat, el era unul „constructiv”, Finlanda declarând că nu avea nici un fel de pretenții teritoriale. Au fost publicate și luările de poziții ale unor „democrați” occidentali, în general tot ce era „pozitiv” și în favoarea mesajului lui Hrușciiov. În sfârșit, joi, 23 ianuarie, era tipărit și un rezumat, ceva mai mic decât cel din 4 ianuarie, al răspunsului președintelui american L.B. Johnson, cu mențiunea „Washington, 22 [ianuarie]”. Așa cum vom vedea, încă din 20 ianuarie Biroul Politic era în posesia textului documentului. Liderul american saluta mesajul lui Hrușciiov și era de acord să prezinte împreună propuneri la Geneva. Venea și cu puncte de vedere proprii, cerând să înceteze și livrările clandestine de armament către mișcările subversive.

Inițiativa Kremlinului a rămas fără urmări practice. Cititorul avisat din 1964

putea să înțeleagă, printre rânduri, că Moscova încerca să forțeze mâna Occidentului pentru a obține modificări de granițe în zonele unde avea ea interes, în vreme ce tot ceea ce cucerise în urma celui de-al doilea război mondial era de neatins. Ceea ce, evident, Washingtonul nu putea accepta. Și, aflăm din documentul de care ne vom ocupa imediat, nu era de acceptat nici la Tokio, Japonia având și ea revendicări teritoriale față de U.R.S.S.

Pentru analistul avisat, ar fi foarte

instructivă o comparație între perioada Hrușciiov și epoca Gorbaciiov. S-a spus deja că primul încercase și

Sovieticii doreau o poliță în alb pentru teritoriile luate la sfârșitul războiului

el un soi de perestroikă și ceva-ceva glasnost. Dar o analiză serioasă lipsește. De asemenea, pentru cititorul revistei *Magazin istoric* este utilă și o recapitulare a modificărilor intervenite în raporturile dintre București și Kremlin până în 1964. Astfel, după retragerea trupelor sovietice din România, în 1958 (*Magazin istoric*, nr. 4, 5/1995), s-au înmulțit semnele unei relative îndepărtări de la linia Moscovei. După cum vor constata cititorii, este o evidență diferență între Gh. Gheorghiu-Dej din iulie 1953, care era certat la Kremlin pentru politica dusă (*Magazin istoric*, nr. 7/1999), și cel care discută în Biroul Politic, la 20 ianuarie 1964, mesajul lui Hrușciiov și răspunsul lui Johnson. Criza cubaneză îi arătase clar lui Dej că marele aliat sovietic fusese gata să antreneze țările Tratatului de la Varșovia într-o confruntare nucleară cu S.U.A. fără vreo consultare sau măcar avertizare prealabilă. În august 1963, tot în Biroul Politic s-a discutat despre reducerea activității agenturii sovietice în România (*Magazin istoric*, nr. 7/1999). Iată că acum, la 20 ianuarie, Dej spune că nu înțelege ce a vrut Hrușciiov cu acest mesaj și că Johnson l-a pus la punct. Evident, să nu îi cerem prea mult. Basarabia

și Nordul Bucovinei apar doar o singură dată menționate, în contextul Pactului Ribbentrop-Molotov. În schimb, cea mai mare parte a discuției a fost axată pe problema... Transilvaniei. Reflexul nostru condiționat, ori de câte ori vine vorba despre granițe. Iar de făcut, am făcut și atunci ca de obicei: nu ne angajăm în polemică, pentru că oricum dreptatea este de partea noastră. Dar să urmărim ce s-a întâmplat în ședința Biroului Politic din 20 ianuarie 1964 (care a luat în dezbatere și probleme ale industrializării), în care Gh. Gheorghiu-Dej a acaparat discuția.

Din stenogramă rezultă limpede satisfacția lui Dej față de răspunsul președintelui american: „O să vedeți ce cearșaf de răspuns îi va trebui [lui Hrușciiov] la acest răspuns [al lui Johnson]”. Și aceasta cu atât mai mult cu cât mesajul lui Hrușciiov stărnise foarte multe nedumeriri. „Sigur că în toată încurcătura asta de mațe este așa de greu să te orientezi, încât îți vine să te întrebi de ce era nevoie de acest mesaj”. Și adăuga Dej: „Lucrurile le-au încurcat rău strămoșii noștri, dar să dea Dumnezeu să nu le încurcăm și noi mai tare... Eu nu spun să facem acum ce n-a făcut Stalin și conducătorii țărilor din coaliția antihitleristă, asta ar fi o prostie să se gândească cineva la asta... Toate acestea au fost rezolvate just, sunt linii de delimitare teritorială a frontierei, așa cum au fost stabilite și rezolvate la înfrângerea forțelor fasciste, orice încercare de modificare înseamnă un război și cu toate acestea să spui hai să reglementăm pe cale pașnică problemele, eu nu mai înțeleg raționalul”.

Oficial, au fost ele juste reglementările postbelice, dar în Biroul Politic se putea discuta și altfel. Hrușciiov – considera liderul român – pune problema ca și cum „în vecii vecilor Germania va fi așa cum este astăzi”,

adică despărțită în două state. Din punctul de vedere al Kremlinului, mesajul lui Hrușciiov reprezenta dorința de a obține o poliță în alb pentru teritoriile smulse Germaniei după cel de-al doilea război mondial... „Deci tot ce s-a luat de la Germania ca teritoriu istoricește legat de Germania, așa cum era ea cunoscută, cum era Prusia Orientală, Silezia care a fost dată polonezilor. Polonezii au primit partea aceasta de la Germania ca un schimb pentru partea de teritorii care au

trecut la Uniunea Sovietică în virtutea acțiunii care a fost întreprinsă în 1939”.

Adică a invadării

Poloniei, deja atacată de Germania lui Hitler, și de către armata roșie. „După ce a fost înfrânt fascismul – continua primul secretar al P.M.R. – nu s-a spus fraților, acum că ați fost eliberați, luați-vă înapoi teritoriile care sunt ale voastre, că nu avem nevoie nici de Prusia și nici de alt teritoriu, nu avem nevoie de aceste teritorii pentru că creează condiții ca cel învins să se pregătească să-și ia înapoi teritoriul”.

Nici măcar faptul că pe o parte a Germaniei se crease un stat socialist, R.D.G., nu îi determinase pe sovietici să restituie acestuia teritoriile germane, „în loc să fie izgonită populația, așa cum a fost izgonită din teritoriile acestea. Ce a câștigat, să spunem, Uniunea Sovietică cu asta, niște poziții înaintate; și așa are poziții înaintate prin crearea Republicii Democrate Germane, pentru că acest stat este în lagărul nostru”.

Pactul de neagresiune din august 1939 (*Magazin istoric*, nr. 12/1989) „a fost o înțelegere pe seama Poloniei și s-a făcut ce s-a făcut. După asta a fost chestiunea cu Basarabia și Bucovina de Nord. Eu nu-mi închipui să nu fi fost o înțelegere între ei – spune Gheorghe Gheorghiu-Dej. Și, după

Eu nu spun să facem acum ce n-a făcut Stalin și conducătorii țărilor din coaliția antihitleristă

aceea a venit istoria cu Dictatul de la Viena. Aici nu-i vorba de istorie, nu-i vorba de controverse între istorici, ci este vorba de stări de lucruri care s-au produs și care într-adevăr au complicat în așa măsură lucrurile, încât nu poți fi de acord cu primul punct al celor spuse de Hrușciiov, cu incursiunile acelea făcute de el în istorie“.

Dej considera că avuseseră loc discuții anterioare între sovietici și americani:

„Din multe chestiuni rezultă asta“. Și chiar dacă el le considera normale, răzbate îngrijorarea pentru eventualele înțelegeri la care ei ar fi putut ajunge, prin spatele celorlalte țări.

Dar, cum spuneam, teama cea mare o constituia Transilvania. Erau invocate și semne prevestitoare. În octombrie 1963, în librăriile din Ungaria apăruse lucrarea lui Kovacsics Jozsef, *Demografia istorică a*

Ungariei, care avea 440 pagini și conținea un substanțial capitol referitor la Transilvania. A urmat tipărirea memoriilor lui Horthy. „Cred că nu întâmplător au apărut toate acestea – spunea Dej – eu le leg de voiajul tovarășului Hrușciiov în câteva rânduri în Ungaria, de discuțiile avute acolo, pe urmă de cuvântarea lui la Leipzig, în R.D.Germană“. Erau simple presupuneri sau dispunea liderul comunist român și de alte informații? Nu știm, deocamdată.

Este clar însă că el se temea de un acord Moscova-Budapesta, care ar fi încurajat tendințele revizioniste ungare. „Eu sunt de acord că poți face orice pentru a câștiga bunăvoința poporului maghiar, mai ales după stările de lucruri din 1956, poți face orice, dar nu pe seama celorlalți“.

Au urmat discuții sterile despre ce era de făcut. Sterile pentru că, pe de o parte, se cerea să se pună surdina la orice luare de poziție, pe de altă parte, efortul de pro-

pagandă era dirijat spre interior, de parcă poporul român trebuia convins că Transilvania aparținea României. Lui Leonte Răutu, ideologul partidului, i se cerea să se ocupe de traducerea materialelor apărute la unguri și a altor documente legate de dictatul de la Viena; dar ele puteau fi consultate doar de activul de partid.

Gaston Marin, care participase la Conferința de Pace de la Paris,

Molotov (stânga) strânge mulțumit mâna lui von Ribbentrop. Rezultatele convorbirilor lor vor fi anunțate la 23 august 1939

din 1946-1947, intervine în discuție: „Eu vreau să atrag atenția că este un material istoric bogat – sigur, de natură burgheză – la arhiva Academiei, în colecția Ligii române antifasciste, condusă de Nicolae Iorga. În problemele revizioniste acolo au fost publicate lucruri foarte serioase strânse din toate bibliotecile din lume... Nicolae Iorga personal a condus lucrările acestea. Nu s-a făcut nimic mai bun până la război cu problemele istorice. Aici ele au fost

puse pe baze foarte serioase de oamenii acestia". El își aducea aminte că la Paris „Molotov i-a ținut la inimă [pe unguri], însă Stalin i-a alungat de câteva ori”. Gheorghe Gheorghiu-Dej îl completa: „Stalin, în auzul meu, eu am auzit asta când a spus: «Transilvania vecinii na Rumania». Chiar dacă nu spunea aceasta, cât era el de Stalin, nu putea să trateze altfel lucrurile când aici este vorba de majoritatea populației românești. Sigur că sunt soluții și soluții, poți să faci o republică federativă

româno-maghiară... Nici măcar Mussolini și Hitler nu au îndrăznit să pună altfel problemele, se punea problema însă numai pentru o parte din Ardeal, despre Ardealul de Nord”.

Gaston Marin aducea în discuție și memoriile generalului de Gaulle – pe atunci încă netraduse în românește –, care reproducea discuția avută cu fostul președinte cehoslovac Eduard Beneš, la întoarcerea acestuia de la Moscova, în 1943, Beneš i-a relatat că Stalin afirmase în mod categoric faptul că Transilvania trebuia să aparțină României. „Acum, se pune întrebarea: de ce oare a spus Stalin acest lucru pentru că în acel timp România nu ieșise din război și nu avea nici un angajament, însă aici nu dă nici un răspuns”.

Practic, în problema Transilvaniei „noi nu trebuie să ne enervăm, să fim calmi, că dreptatea este de partea noastră”. Ceva tot s-a hotărât. Să se urgenteze tipărirea volumului cu însemnările lui K. Marx despre români. Cititorii mai în vârstă își amintesc probabil de ecoul pe care l-a avut publicarea cărții în 1964. A fost un șoc emoțional foarte puternic (vezi și articolul lui C. Rezachevici, din *Magazin istoric*, nr. 7/1990). Se vorbea, pentru prima oară după 1947, despre Basarabia ca pământ

românesc. Doar că noi ne emoționăm ușor și atât.

Leonte Răutu informa și că se mai afla în pregătire o culegere de texte din operele lui Marx privind Transilvania. „O lucrare importantă este un articol al lui Marx care a dispărut și nu a fost publicat... Acest articol trebuia să apară într-o revistă engleză. Nu a apărut pentru că a ajuns pe mâna consulului rus de la Londra și el a intervenit ca articolul să nu apară și Marx explică acest lucru lui Engels:

probabil că am avut o poziție prea favorabilă față de populația română din Transilvania. Nici până la ora

actuală acest articol nu a apărut”.

Iată deci cum un mesaj al lui N.S. Hrușciov, din 1964, privind posibila reglementare a problemelor de frontieră litigioase pe cale pașnică, prin renunțarea la recurgerea la forță, cât și răspunsul în principiu favorabil al președintelui american L.B. Johnson se transformă într-o adevărată hârtie de turnesol pentru starea de spirit a conducerii de la București. Se discuta desul de deschis – în spatele ușilor închise – despre rapturile teritoriale sovietice din timpul și de după cel de-al doilea război mondial făcute pe seama altor state. Despre Basarabia și Bucovina de Nord se amintea doar în treacăt, pentru că exista pericolul șantajului cu Transilvania. Și trebuie să recunoaștem că, oricâtă dreptate istorică am fi avut noi, dacă la Paris Stalin nu accepta ca partea de nord a provinciei să se reîntoarcă între granițele României, argumentele noastre nu ar fi contat. Argumente pe care niciodată nu am știut să le prezentăm convingător opiniei publice mondiale.

Contextul în care se discută astăzi despre granițe în Europa s-a modificat substanțial, față de anul 1964. Din păcate, mentalitatea noastră a rămas neschimbată. ■

*Bunăvoința poporului ungar
nu trebuie câștigată pe seama altora*

GENERALUL DISIDENT - OLEG KALUGHIN

„L-am condus pe ultimul drum de curând, dar nu am dreptul să vă spun când. Nici nu pot să vă spun dacă l-am incinerat sau l-am îngropat, dacă a fost în oraș sau la țară, dacă prenumele lui era Tom, Dick sau Harry, nici dacă ceremonia religioasă a fost catolică sau nu. Îl voi numi Harry. Se prea poate ca povestea pe care v-o spun să fie simplă ficțiune sau relatarea vreunuia dintre foștii mei colegi din lumea secretă, care îmi dă voie să vorbesc în numele lui, de teamă să nu își piardă pensia...

Din când în când, poate pentru a-i ridica moralul, noi pătrundeam în lumea obscură a celui infiltrat; «Harry, dacă vreodată roșii ne invadează – îi aminteam și câteodată chiar credeam și noi – și te trezești într-o bună zi mare ștab în districtul tău, vei deveni agentul de legătură cu mișcarea de rezistență care va trebui să-i zvârle în mare».

Pentru o asemenea eventualitate, urcam în pod, scoteam radioemitorul din ascunzătoare, îl scuturam de praf, apoi îl urmăream pe Harry trimițând false mesaje către un cartier general subteran imaginar, situat undeva în Anglia, și primind ordine false în schimb, toate acestea pentru a-l pregăti în eventualitatea ocupării iminente a Marii Britanii de către sovietici. Nu ne simțeam nici unul prea bine, și Harry în primul rând, dar făcea parte din muncă și ne supuneam cu toții...

Harry era un neînsemnat în pletora de bărbați și de femei onorabili care credeau că comuniștii aveau intenția să le distrugă țara iubită și considerau de datoria lor să acționeze. Îi găsea pe roșii destul de simpatici, în felul lor, idealști, dar un pic săriți de pe fix. Punându-și viața în serviciul convingerilor sale, a murit ca un soldat necunoscut al războiului rece“.

Poate că unii dintre dumneavoastră au recunoscut stilul lui John LeCarré, autorul acestui Epitaf pentru spionul necunoscut din care am reprodus scurte pasaje. Nimeni nu a mai reușit ca el să surprindă, din interior, atmosfera paranoică, apropiată uneori de demență, ce caracterizează orice serviciu de informații. Nimeni nu a mai reușit ca el să redea similitudinile dintre serviciile de informații occidentale și cele est-europene, diferența făcând-o până la urmă tocmai caracterul diferit al celor două societăți. Nimeni nu a mai reușit ca el să acrediteze ideea aparentei inutilități a eforturilor făcute de oamenii din serviciile de informații, siliți mereu să se plieze în fața cerințelor politicului.

În același timp, excelent profesionist, a reușit exact ceea ce și-a propus. A creat un tip uman – un soi de Colombo al serviciilor de informații –, pe George Smiley, cel care, prin puterea minții, își apără conaționalii, Occidentul în general, de Carla cel cu inima de gheață.

Nicăieri nu este mai bine surprinsă ca în romanele lui dilema serviciului de informații: pe cine slujește și până unde poate să meargă, are vreun rost ceea ce face și ce s-ar întâmpla dacă nu ar exista?

Nu este deloc surprinzător să întâlnești asemenea întrebări și în cartea lui Oleg Kalugin – *Spy Master. My 32 Years in Intelligence and Espionage Against the West* (Maestrul spion. 32 ani pe care i-am petrecut în activitatea de informații și spionaj contra Occidentului) scrisă împreună cu Fen Montaigne și publicată la Smith Gryphon –, mai ales că fostul general KGB face parte din tabăra care a pierdut confruntarea. „Acum, când s-a încheiat războiul rece și S.U.A. sunt învingătorul nedisputat, eforturile noastre par lipsite de sens și

nefericite. Dar în urmă cu un sfert de secol, când armatele americană și sovietică se confruntau peste tot în lume, informațiile strict secrete pe care eu și colegii mei din KGB le adunam ne păreau o chestiune de viață și de moarte“.

Dar să urmărim în continuare care erau acele informații vitale pe care Kalugin a reușit să le adune. Deși el are mereu grijă să nu spună mai mult decât se știa deja despre agenții valoroși ai KGB sau să nu dezvăluie lucruri care nu trebuie știute. Importanța cărții constă tocmai în experiența de viață pe care o transmite și în posibilitatea – rară – de a verifica sursele occidentale sau ale transfugilor sovietici cu o sursă din interiorul KGB care, chiar dacă s-a ridicat împotriva unor practici ale instituției, nu a trădat-o.

Reîntoarcerea la Moscova a fost un șoc. America reușise să își pună amprenta asupra lui, oricât ar fi fost de indoctrinat. După cum spune chiar Kalugin, să lauzi comunismul de la distanță era una, să trăiești sub regimul comunist era cu totul altceva. Mai ales când locuiești într-o singură cameră, cu soția și cele două fiice. Cum la KGB nu a găsit înțelegere, Kalugin a reușit să facă rost de un apartament cu trei camere prin intermediul Radioului, locul său de muncă oficial. Și-a cumpărat – fără să îl fi văzut – un apartament – cu 7 000 ruble. Când s-a dus, împreună cu soția, le-a venit să plângă și să fugă unde or vedea cu ochii. Pereții erau umezi, caloriferele sparte, dormitoarele păreau niște cămăruțe meschine, iar

bucătăria era cât o debara într-o locuință americană. Au fost nevoiți să spargă peretele despărțitor dintre toaletă și cadă, ca să aibă loc să se întoarcă în baie.

La scurtă vreme după revenirea la Moscova, a fost trimis la un curs pentru șefii de rezidenți. Era un semn bun. Șeful școlii era Ivan

Vladimir Kriucikov

Zaitsev, un ofițer cu experiență, care condusese agențura KGB din Germania și Israel.

În dimineața zilei de 14 octombrie 1964, Aleksandr Feklisov, fostul său șef de la New York, l-a luat deoparte și i-a spus că la sediul KGB de la Lubianka se dau jos de pe pereți portretele lui Hrușciov. Au așteptat toată ziua vestea îndepărtării lui, dar ea a sosit abia a doua zi. Kalugin spune că a fost deprimat la aflarea ei. Hrușciov era departe de a fi liderul ideal și gafele acumulate în ultimii ani, mai ales pe scena politică internațională, duseseră la îndepărtarea lui. Nici nu făcuse suficient pentru a elimina monopolul puterii partidului în toate sferele vieții. Dar el era creditat cu încheierea regimului de teroare al lui

Stalin, cu primele încercări de reformare a sistemului. Deja circulau tot felul de glume pe seama devisei lui Hrușciiov că U.R.S.S. va ajunge din urmă și va depăși S.U.A. „Nu putem să-i ajungem și să-i depășim – se spunea – pentru că atunci or să ne vadă în fundul gol“.

La scurt timp, noua conducere de la Kremlin a ținut să mulțumească KGB pentru loialitatea arătată. Peste 200 ofițeri au fost primiți în inima puterii sovietice și răsplătiți cu ordine și medalii. Cea mai importantă personalitate prezentă a fost Anastas Mikoian, președintele Sovietului Suprem. În epoca lui Brejnev, KGB – mai ales după venirea lui Andropov la conducerea lui, în 1967 – a dispus de o putere aproape fără limită.

În februarie 1965, Kalughin a fost chemat de unul dintre veteranii Primului Directorat Principal, Boris Solomatin. El urma să plece la Washington, șef al rezidențurii din capitala americană, și vroia să își alcătuiască echipa care să îl însoțească. I-a propus să fie adjunctul său pentru informații politice. Urma să dispună de o acoperire mai bună decât pentru prima misiune: atașat de presă în cadrul ambasadei, dispunând și de imunitate diplomatică. Era o evoluție credibilă pentru fostul corespondent al lui Radio Moscova la New

York. Iar KGB și GRU se infiltraseră în Ministerul de Externe în asemenea măsură, încât aproape jumătate dintre diplomații sovietici aflați

Dilema serviciului de informații: pe cine slujește și până unde poate să meargă, are vreun rost ceea ce face și ce s-ar întâmpla dacă nu ar exista?

la post în străinătate erau ofițeri de informații. Leonid Zamiatin, șeful secției de presă din Minister, l-a luat sub aripa sa în cele patru luni cât a durat pregătirea.

Până la sosirea lui Solomatin, Washingtonul avea o reputație foarte proastă. Ofițerii sovietici de informații erau ținuti sub o foarte atentă supraveghere de către FBI, erau demoralizați și, afirmă Kalughin, nu dispuneau în capitala americană

la țigară. Să îi smulgi un zâmbet echivala cu una dintre muncile lui Hereule. Nu stăpânea chiar la perfecție engleza vorbită, dar cea scrisă nu avea secrete pentru el. Avea o singură slăbiciune, care însă l-a costat foarte mult. O dată pe lună, că să scape de stress, se îmbăta

criță. Atunci își dădea drumul la gură și critica pe cine nu trebuia. Lui Andrei Gromiko, de exemplu, ministrul de Externe, îi reproșa că adoptase o linie prea moale față de Statele Unite. După plecarea lui de la Washington, s-a discutat la un moment dat dacă să fie numit șef al Primului Directorat Principal. Vladimir Kriucikov – cel care a devenit, în vremea lui Gorbaciov, șeful KGB – i-a șoptit lui Andropov că

Solomatin avea o problemă cu băutura.

La sosirea lui Kalughin la Washington, rezidențura KGB era astfel structurată. Informațiile poli-

de nici o sursă importantă de informații. Se înstăpânise ideea că nici nu era posibil să se obțină vreuna.

În cadrul ambasadei sovietice de la Washington lucra cam o sută de persoane, dintre care 40 erau ofițeri de informații. Rezidențura KGB ocupa ultimul etaj al clădirii ambasadei. Solomatin, a cărui acoperire diplomatică era cea de consilier, lucra de la nouă dimineața până la nouă seara și fuma țigară de

tice dispuneau de jumătate dintre cei 40 de ofițeri din cadrul ambasadei. Oficial, ei ocupau funcții în cadrul ambasadei de la secretar trei până la portar. Următorul departament era cel al contrainformațiilor, care dispunea de o jumătate de duzină de ofițeri. Sarcina lor era să se infiltreze în CIA, FBI, Serviciul Secret, alte agenții și în poliție, cât și în emigrația rusă. De asemenea, trebuia să vegheze asupra

Să lauzi comunismul de la distanță era una, să trăiești sub regimul comunist era cu totul altceva. Mai ales când locuiești într-o singură cameră, cu soția și cele două fiice

cetățenilor sovietici aflați la Washington – inclusiv a ofițerilor KGB – ca să nu trădeze. Secțiunea științifică și tehnică avea cinci ofițeri. Ei trebuia să obțină și să analizeze informații științifice secrete și să ofere asistență tehnică celorlalți ofițeri KGB. Ultimul departament era și cel mai secret: ilegalii. Ofițerii de aici țineau legătura cu agenții sovietici infiltrați în societatea americană sub acoperirea unor cetățeni ai S.U.A. sau ai altor state. Kalughin spune că atâtea vreme cât a stat la Washington (inclusiv în perioada cât i-a ținut locul lui Solomatin) n-a aflat despre vreun ilegal care să fi reușit să ocupe un loc important în adminis-

trația americană. Ceea ce, chiar și în eventualitatea că este sincer, nu înseamnă nimic. Astfel de agenți presupun un efort foarte mare de acoperire, crearea unor identități fără cusur, plan-

fel de rezervă de aur a Băncii Naționale.

Principalele ținte ale spionajului politic, peste care era șef la Washington maiorul Oleg Kalughin, le constituiau: Casa Albă, Congresul,

Departamentul de Stat, partidele politice, agențiile și centrele de analiză politică, precum Brookings Institution. Pentagonul era obiectivul spio-

najului militar. În egală măsură erau exploatate sursele deschise de informații și contactele cu ziariștii. Kalughin i-a cunoscut personal pe Walter Lippmann, Joseph Kraft, Drew Pearson, pe Chahners Roberts și Murray Marder de la *The Washington Post*, pe Joseph Harsch de la *The Christian Science*

KGB și GRU se infiltraseră în Ministerul de Externe în asemenea măsură, încât aproape jumătate din diplomații sovietici aflați la post în străinătate erau ofițeri de informații

tarea lor în statul de destinație, după trecerea prin cel puțin una sau mai multe țări, ca să li se piardă urma, o perioadă îndelungată de acomodare înainte de a deveni operaționali, încât este foarte firesc faptul că doar un număr extrem de limitat de ofițeri știu de existența lor. Ilegalii sunt un

Pantoful de la Sotheby's

La 16 octombrie 1960, influentul ziar american *New York Times* publica pe prima pagină o fotografie a lui Nikita Hrușciov, cu un pantof în mână. Comentariul era pe cât de succint, pe atât de dur: „Rusia amenință din nou lumea: de această dată, cu pantoful conducătorului ei”.

Întâmplarea, care a intrat de mult în legendă, a fost repovestită în fel și chip. Motivele furiei lui Hrușciov au variat de la ziar la ziar. Așadar, ce anume ar fi putut să-l scoată din sărite pe liderul sovietic?

Discursul premierului englez de atunci, Harold Macmillan, care a propus admiterea Chinei la O.N.U.? Condamnarea intervenției sovietice în Ungaria? Demisia secretarului general al O.N.U., suedezul D. Hammarskjöld? Reprezentantul filipinez, care, la propunerea delegației sovietice de a se adopta o rezoluție privind decolonizarea țărilor din Asia și Africa, răspunsese cu o contrapropunere: trecerea pe lista țărilor coloniale a statelor din Europa de Est, moment în care a fost etichetat pe loc de Hrușciov: „lacheu al imperialismului mondial”?

Nepotul fostului prim-secretar al C.C. al P.C.U.S., pe care-l cheamă tot Nikita Sergheevici, provocat de un redactor al publicației *Sovetskno sekretno*, a căutat pantoful printre obiectele personale ale bunicului său într-o magazie de la „dacea” lor din apropierea Moscovei; a descoperit pantofii istorici și i-a confiscat pentru „muzeul” familiei!

Apoi s-a interesat la ce preț s-ar putea ridica acest important „exponat” al epocii „războiului rece”. I-au răspuns experții casei engleze de licitații „Sotheby's”, unde destul de rar se licitează articole din garderoba unor personalități: două-trei mii de lire sterline.

Mioara NANU

Monitor, pe Henry Brandon de la *The Times*, și pe Carl Rowan, fostul director al lui United States Information Agency.

De Walter Lippmann îl leagă o amintire în egală măsură nostimă și semnificativă.

În martie 1966, Kremlinul dorea să știe care erau reacțiile în societatea americană față de „istorica” – nu? –

Conferință a XXIII-a a P.C.U.S., în cadrul căreia se confruntaseră două curente în privința înăsprii cenzurii în țară. Kalughin l-a vizitat pe Lippmann acasă și a aflat – cu stupoare, mărturisește el – cu toată sinceritatea – că

eminentul ziarist american habar nu avea că avusese loc la Moscova o asemenea conferință. „Într-adevăr – l-a întrebat Lippmann – chiar a avut loc un Congres? Spune-mi tu ce s-a petrecut

Ofițerii de acolo identificaseră la ambasada unei „țări europene importante” o tânără care prezenta suficient interes pentru a fi recrutată

acolo. Trebuie să îți mărturisesc faptul că mi-e greu să pricep politica guvernului tău”. Evident, Kalughin nu putea să trimită la Moscova un astfel de răspuns, așa că a stat de vorbă cu eminența cenușie a presei americane și

a cules impresiile acestuia despre relațiile sovieto-americane în general. După care, omițând orice referire critică, a brodat o telegramă, care i-a făcut fericiti pe cei de la Moscova, convinși că toată lumea urmărea cu sufletul la gură ultimele evenimente din U.R.S.S. Singura întrebare care îți poate veni în minte este: cum de s-a

menținut totuși regimul comunist atâta vreme la putere? ■

(Va urma)

**Cristian POPIȘTEANU,
Dorin MATEI**

Șase ani care ne-au schimbat soarta

1939-1945, șase ani de cumpănă, cărora prof. univ. dr. Dinu C. Giurescu, membru corespondent al Academiei Române, le-a consacrat aproape 300 pagini de analiză. O carte – *România în al doilea război mondial (1939-1945)*, Editura All, 1999 – scrisă într-o manieră aparte, cu care cititorii revistei noastre au făcut deja cunoștință (nr. 10, 11/1997). Autorul nu ocolește nici una dintre întrebările incomode ce se pot pune legat de evenimentele petrecute în acest interval de timp – și sunt foarte multe întrebări incomode –, având grijă permanent să precizeze că răspunsul ține cont de stadiul actual al cercetării și deci al cunoștințelor noastre.

DINU C. GIURESCU

ROMÂNIA
ÎN AL DOILEA
RĂZBOI
MONDIAL

Iată câteva dintre subiectele „fierbinți”, de obicei ocolite sau unilateral abordate: de ce a anunțat guvernul român evacuarea Basarabiei și Bucovinei doar în ultimul moment? De ce nu a fost apărută Transilvania cu armele? A fost Ion Antonescu „al treilea om al Axei”? Putea România, asemenea Finlandei, să se oprească pe frontul de Est după 150 km? Cum s-au aplicat legile antievreiești? De ce a continuat mareașul războiului contra U.R.S.S.? Există o alternativă la 23 august 1944?

Cititorul poate afla răspuns la toate aceste întrebări și la multe altele dintr-o carte care te surprinde începând chiar cu coperta.

„Lacrimile sunt limbajul mut al durerii“

(Voltaire)

Pentru că, în realitate, știm foarte puține lucruri despre ei, ne închipuim că oamenii care au trăit în urmă cu sute de ani gândeau și simțeau la fel ca noi. Și pentru că transformările tehnologice sunt izbitoare, ne limităm la ele, atunci când vorbim despre evoluția omenirii. Câteodată, se întâmplă să descoperim – grație unui izvor de epocă ce, din cine știe ce considerente, ajunge brusc sub reflectoarele interesului public – faptul că istoria oamenilor de acum câteva secole însemna și reacții diferite de cele pe care le avem astăzi în fața pericolului, a durerii, a fericirii. Apoi, uităm repede și ne fură vârtejul.

Evul Mediu a fost o lume a simbolurilor, în care fiecare gest avea semnificația lui. Romanele cavaleresti ne readuc atmosfera; dar trebuie să recunoaștem, cu părere de rău, că am pierdut cheia înțelegerii acelor simboluri. Cu atât mai bucuros este istoricul atunci când găsește izvoare explicite, care îi permit să înțeleagă – cât de exact este posibil – semnificația unor atitudini sau gesturi. Piroška Nagy-Zombory, care predă istoria Evului Mediu la Paris, a susținut o teză de doctorat consacrată rolului jucat de lacrimi în Occidentul secolelor V-XII și a semnat un articol în revista *L'Histoire*. Cu ajutorul ei, cât și a altor surse, să încercăm o rapidă incursiune într-un domeniu practic neabordat la noi.

LACRIMILE – O POSIBILĂ ISTORIE

MIRELA DANIELA TÂRNA

În epoca noastră este un lucru rar să plângi în public. Această exprimare a emoției este rezervată domeniului privat. O cu totul altă situație se întâlnea în Evul Mediu, atunci când femeile, dar și bărbații, simțeau chiar o plăcere

să plângă. Potrivit izvoarelor – și spre marea uimire a cititorului contemporan – călugări și preoți, părinți, îndrăgostiți și cavaleri plângeau, gemeau, hohoteau de plăns.

Istoricul și filosoful Johan Huizinga vorbea despre „ușurința emoției“, „înclinația spre lacrimi“ într-o vreme când, la sfârșitul Evului Mediu, viața era dură și plină de violență. În scrierile medievale întâlnim o reală abundență a lacrimilor. De asemenea, ele permit conturarea unui tablou al diversității lacrimilor. În *Cântecul*

În imagine: Christos a plâns de trei ori: când a intrat în Ierusalim, înainte de reînvierea lui Lazăr și în timpul rugăciunii de pe Muntele Măslinilor. Iconografia ulterioară a reținut doar acest din urmă moment, transpunându-l însă în cel al crucificării (detaliu din tabloul pictorului italian Antonello da Messina, din sec. XV).

lui Roland sunt surprinse atitudinile lui Carol cel Mare și gradăția emoțiilor sale: își mângâie barba, își răsucesce mustața și în final începe să plângă. În secolul XIII, *Cronica lui Rigord* evocă o scenă în care Philippe Auguste, încă tânăr, se rătăcește în timpul unei vânători și se întoarce singur la căderea nopții. El invocă ajutorul cerului cu lacrimi și gemete.

Emoții și regie

Contrar celor ce ne închipuim astăzi, regii și cavalerii Evului Mediu nu sunt cătuși de puțin umiliți de lacrimile de disperare sau de compasiunea pe care le provoacă atunci când plâng. Lacrimile nu pun deloc într-o lumină defavorabilă onoarea lor.

În romanele lui Chrétien de Troyes, care scrie la sfârșitul secolului XII, lacrimile sunt, în general, legate de sentimente negative: teama pe care o are o tânără, atunci când iubitul ei, cavaler, pornește la luptă; durerea resimțită de tânăra Enide, atunci când îi este acuzat iubitul, Erec, de lașitate, în *Erec și Enide*. Rare sunt lacrimile de bucurie, care apar ca rezultat al unei tensiuni sau al depășirii unui pericol, precum cele pe care le varsă Erec atunci când, după o luptă dură, își spintecă dușmanul în două.

Alături de aceste manifestări ale sentimentelor private, lacrimile pot avea și o destinație publică: gesturi sigure, aparent spontane, sunt în fapt strict codificate, potrivit unui ritual precis. *Cronica lui Rigord* relatează astfel lamentările unei ambasade bizantine, care cere intervenția regelui contra uzurpatorului și care povestește soarta nefericită a împăratului legitim și a familiei sale. Solii prințului bizantin, privat de tron, nu se pot abține și lasă să le curgă lacrimile. Scopul ambasadei este de a obține ajutorul francez, astfel că plânsul apare aici ca un mijloc eficace de emoționare și de convingere a auditoriului. Acest episod ilustrează foarte bine felul în care asemenea comportamente servesc ca mijloc de comunicare: lacrimile aparțin unui ansamblu de gesturi utilizate pe scena publică, veritabil limbaj cunoscut de toți; ele capătă un sens precis, acompaniind, ba chiar înlocuind

cuvântul. Indicând ostilitatea, furia, decepția, gesturile și lacrimile pot ajuta la declanșarea unui conflict politic. În același fel, atunci când ele manifestă căința sau penitența, demonstrează supunerea sau convertirea interioară, permițând potolirea animozității divine sau umane.

În Evul Mediu, exprimarea emoțiilor și lacrimile se încadrează într-un sistem de valori și comportamente marcate de creștinism. În acest context, lacrimile pot avea numeroase conotații: afecțiunea pentru un apropiat, devoțiunea pentru un sfânt sau pentru Dumnezeu, gratitudinea celor ce sunt salvați și profunzimea devoțiunii lor, chiar emoții exprimate public în cadrul unei reglementate puneri în scenă. Lacrimile sunt un mijloc de comunicare considerat mult mai sincer decât cuvântul, care poate ascunde sau trece sub tăcere adevărul.

Rămâne de explicat abundența lacrimilor în această epocă și valoarea pozitivă care le este atribuită. În secolele XII-XIII, autorii de texte, de orice natură, sunt în general clerici. Cultura scrisă se transmite exclusiv în limba latină. Aceste scrieri reflectă deci o cultură creștină dominantă, or creștinismul valorifică lacrimile.

Vechiul Testament recomandă lacrimile în rugăciune și în căință, în măsura în care ele

În drumul lor prin Infern, Dante și Vergiliu îi întâlnesc pe Giovanni Malatesta și soția sa, Francesca. Giovanni și-a surprins consoarta înșelându-l cu fratele lui și i-a omorât pe amândoi. Lacrimile de pe obraji îi arată că doar el regreă fapta, nu și Francesca

dovedesc sinceritatea celor care plâng. Noul Testament arată că Iisus însuși a plâns de trei ori: atunci când a intrat în Ierusalim, înainte de învierea lui Lazăr și la Muntele Măslinilor, înainte de arestarea sa. Sfântul Petru plânge în hohot după ce și-a trădat stăpânul, răscumpărându-și astfel vina: „Și Petru și-a adus aminte de cuvântul lui Iisus, care zisese: «Mai înainte de a cânta cocoșul, de trei ori, te vei lepăda de mine». Și ieșind afară, a plâns cu amar”. (Evanghelia după Matei, 26, 75). Maria Magdalena spală cu lacrimile ei și șterge cu părul său picioarele prăfuite ale lui Iisus – gest de dragoste și de căință, care poate șterge cele mai rele păcate. În final, după Discursul de pe munte, a plânge poate conduce la bunătatea celestă: „Preafericiți cei ce plâng, pentru că ei vor fi alinați”, spune Iisus. Martirii începuturilor creștine, care au murit pentru Iisus, așa cum Iisus a murit pentru oameni, întăresc relația între suferință și mântuire. După ce persecuțiile au luat sfârșit, această relație se spiritualizează: durerile fizice, pedepsele sunt înlocuite cu o durere morală, care se evidențiază mai ales prin lacrimi. Tristețea este întotdeauna animată de speranță: suferința nu este deloc valorizată în sine, ci în mod cert, în vederea mântuirii pe care ea o aduce.

Cât să stingi un incendiu

Din dorința de a-l imita pe Iisus până și în suferințele sale, din căutarea lacrimilor și din tristețea spirituală, se încheagă foarte repede practicile creștine. Chiar de la începuturile răspândirii creștinismului, se dezvoltă prescripțiile și practicile ascetice, care includ și lacrimile. Toate acestea se mențin și evoluează în Evul Mediu. Johan Huizinga descrie cum un tânăr bolnav de tuberculoză, Pierre de Luxembourg (sfânt din înalta aristocrație a secolului XIV), care încă de copil nu cunoaște altceva decât seriozitatea unei credințe stricte și meticuloase, își ceartă fratele când acesta râde, „căci este scris că Domnul nostru a plâns, dar nu că a râs vreodată”.

Despre lacrimi se elaborează o teorie privind corespondența între starea sufletească și

capacitatea de a plânge. Lacrimile abundente trimit la „moliciunea” sau blândețea sufletului, care se opune la duritatea și „uscăciunea spirituală”. Apare de asemenea ideea că lacrimile sunt, în definitiv, dependente de bunăvoința lui Dumnezeu, iar absența lacrimilor devine obiectul frământărilor intense.

Lacrimile rămân înainte de toate privilegiul celor pioși. În secolele VIII-IX, acest fapt este tot mai des menționat în viețile sfinților, ceea ce dovedește atenția pe care hagiografii le-o acordă lacrimile semnifică credința sinceră, căința, dragostea de Dumnezeu și mai ales apropierea de acesta. Biografia lui Benoit d'Aniane, reformator benedictin din secolul al IX-lea, tratează subiectul cu numeroase conotații și detalii. El amintește de „iertarea prin căință” de care se bucură sfântul, cel ce adesea plânge. Lui i se atribuie și următoarea minune: a stins cu lacrimile sale focul ce cuprinsese o bazilică a Fecioarei. Se conturează un nou model ascetic, centrat pe figura lui Christos.

Secolul XI aduce o inserare aproape organică a lacrimilor în discursul religios și ele capătă o conotație mistică. Prima dovadă a acestei transformări este Sfântul Romuald (mort în 1027): viața sa, însoțită de lacrimi de convertire, determină înaintarea lui pe drumul perfecțiunii. Plăcerea de a plânge este legată de o intensă dragoste de Dumnezeu. Lacrimile sunt dovada clară a credinței și niciodată ele nu sunt de ajuns. Lacrimile însoțesc figura lui Christos suferind și devin elementul de comunicare cu Dumnezeu, fără intermediul cuvântului și al instituției ecleziastice.

Expansiunea lacrimilor, valorizarea și popularizarea lor cunosc apogeul la sfârșitul Evului Mediu. Toate sursele, scrise și iconografice, atestă abundența lor și simbolizează o legătură privilegiată cu Dumnezeu.

Astăzi, conotațiile pe care le aveau lacrimile în Evul Mediu s-au pierdut. Atunci, ele au făcut parte din viața oamenilor și au exprimat profunde trăiri și sentimente, în contextul unei lumi puternic marcate de credință. Alături, lacrimile au redat convenții sociale și politice. ■

Cu ochii săi mari, somnoroși și visători, Dimitrie Cozadini ar fi putut ascunde un suflet de artist. Minte lui „abondentă“, structura de „pururea liberal“, fără prea multe scrupule (gheșeftist faimos, cum îl ponegresc conservatorii) și preocuparea pentru imagine („să mă înprospătez în memoria țării“) îl plasează însă în elita economică românească.

Avanpremieră editorială

Dintr-o amplă lucrare – Familiile boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie genealogică, istorică și biografică – ce va apărea sub coordonarea d-lui Mihai Dim. Sturdza la Editura „Simetria“, am publicat în numărul trecut prima parte dintr-un studiu consacrat fraților Grigore și Dimitrie Cozadini, veri primari ai domnitorului Al. Ioan Cuza. Să urmărim, în continuare, istoria acestor personaje deosebit de dinamice. Precizăm și de această dată: subtitlurile aparțin redacției noastre.

Alexandru Ioan Cuza
într-o gravură publicată
de Illustration în 1859...

FRAȚII COZADINI

MIHAI DIM. STURDZA

Urcarea pe tronul Principatelor Unite a vărului lor, Alexandru Ioan Cuza, deschise fraților Cozadini un larg câmp de activitate, de care se folosiră operând deseori în afara legii. Imediat după 24 ianuarie 1859, Grigore Cozadini fu numit prefect de Neamț, funcție căreia guvernul îi puse capăt după nici trei luni, imediat după sărbătorile Paștilor, când Grigore Cozadini încercase să împiedice o manifestație organizată de negustorii greci din Piatra – supuși

britanici – împotriva negustorilor evrei – supuși austriei. Consulul britanic din Iași, Henry-Arthur Churchill, interveni în favoarea partidei grecești, argumentând că Grigore Cozadini dăduse jandarmilor ordinul de a-l agresa pe starostele grec. Eșec foarte relativ în cariera politică a lui Grigore Cozadini, care se despăgubi aproape imediat, grație sprijinului lui Cuza și al lui Kogălniceanu, obținând concesiu-nea desfacerii băuturilor spirtoase pe tot

întinsul județului Neamț. Deputat liberal în numeroase rânduri, Grigore Cozadini va fi și vicepreședinte al Camerei, după care, încheindu-și activitatea politică, se va consacra în întregime agriculturii.

În pas cu norocul

Cariera de om politic și de afaceri a fratelui său, Dimitrie, a fost mai bogată. A început ca deputat unionist, în Divanul ad-hoc al Moldovei, după aceea sub Cuza, mai întâi ca ministru al Lucrărilor Publice (30 aprilie-29 septembrie 1860), apoi ministru de Finanțe (29 septembrie 1860-16 ianuarie 1861); el a cumulat în paralel cu funcțiile sale oficiale și alte însărcinări legate de interese particulare.

Din primul an de domnie a vărului său, Dimitrie Cozadini luase în concesiune, în asociație cu Nicolae Ceaur-Aslan, cunoscutul avocat din Iași, și cu Grigore Balș, fostul om politic antiunionist, proprietar al moșiei Bozienii Neamțului, direcția *Monitorului Oficial*. Concesiunea era ilegală, căci Direcția

...verii săi Grigore (1828-1897)...

publicațiilor statului avea un venit de 2 galbeni anual, percepuți prin lege de la fiecare din cele 500 de comune ale țării, cărora li se trimitea foaia în mod obligatoriu. După trecerea *Monitorului* în mâinile lui Cozadini, taxa impusă comnelor a fost dublată, concesiunea nemairaportând de acum înainte anual doar 10 000 de galbeni, ci 20 000. Campania dusă împotriva metodelor lui Cozadini în legătură cu această concesiune nu l-a împiedicat să întemeieze în 1861, împreună cu Odiseu Negroponte, mare negustor și supus britanic din Galați, Compania Națională a Navigației pe Prut. Acest lucru devenise posibil prin retragerea abuzivă de către guvern a privilegiului deținut anterior de niște comercianți greci. Noua „companie națională” a lui Dimitrie Cozadini era finanțată în parte de capital englez, avansat de Banca Otomană din Constantinopol. În consecință, consulul britanic din Galați îl informa pe ministrul său de Externe că navigația pe Prut este asigurată „by a Company of Moldavians, Greeks and English, under the Moldavian flag” [de către o companie a moldovenilor, grecilor și englezilor, sub steag moldovenesc].

Adversarii fraților Cozadini crezură că exproprierea de către stat a averilor mănăstirilor închinată va pune capăt beneficiilor realizate de cei doi Cozadini ca arendași ai moșiilor Sfântului Munte. Se întâmplă contrariul, căci Grigore Cozadini fu numit printre cei cinci membri ai comisiei guvernamentale însărcinate cu aplicarea legii. La sfatul său și fără să țină seama de protestele adversarilor, noua comisie generală a arendării (noilor) moșii ale statului (foste mănăstirești) își strămută licitația de la Iași la București și Grigore Cozadini, scăpând astfel de concurența moldoveană, plecă în Capitala țării cu o sumedenie de delegații date de acei arendași în care avea încredere. El se întoarse la Iași cu concesiunile aranjate conform dorinței sale și după ce-și rezervase arenda latifundiilor de la Galu, Pipirig și Munții din județul Neamț.

În 1866, Dimitrie Cozadini se asociase cu bancherul Jacques Neuschotz, consul onorar al Statelor Unite în Moldova, care-și spunea „baron”, spre a întemeia și conduce Societatea de asigurări „România”, altă întreprindere prematură față de realitățile țării și a cărei existență a fost de altfel foarte scurtă. La fel de scurtă a fost și prezența lui Dimitrie și Grigore Cozadini în sânul lojei masonice create la Iași

tot în 1866 sub auspiciile Marelui Orient al Franței (aflat la rândul său sub patronajul Alianței Israelite Universale) cu numele „Steaua României“. Dat fiind caracterul eminentement conservator al lojei, prezența fraților Cozadini, liberali notorii și asociați ai lui Kogălniceanu, nu se explică, probabil, decât prin dorința Partidului Liberal de a avea acolo niște observatori oculti.

Lucrătura subversivă împotriva vărului lor Al. I. Cuza nu scăpă atenției fraților Cozadini. Ei au fost informați de ceea ce se plănuia de către unii complotiști de la Iași, cneazul Constantin Moruzi și Theodor Boldur-Lătescu, care pleaseră să ia legătura, la București, cu Ion Ghica. Dimitrie Cozadini, „mirosind în aer o catastrofă, de teamă ca venind un nou regim, el să nu fie respins de la speculație“, plecă pe urmele lor în Capitală, asigurându-i pe conspiratori de sprijinul său. Așa se explică de ce, după abdicarea domnitorului, la 11 februarie 1866, D. Cozadini a fost totuși imediat numit comisar extraordinar al guvernului pentru plebiscitul din Moldova, în urma căruia Carol de Hohenzollern sosi în țară. „Zicala spune: când norocul schimbă pasul! Însă dl. Cozadini, istețul conspirator, nu așteaptă niciodată ca norocul să-și schimbe pasul, ci o apucă înaintea lui“ (*Dreptatea* [Iași], 26 februarie 1870).

Unul - ministru, celălalt - director de ziar

Prima mare concesiune pe care o dădu noul ministru de Finanțe a fost aceea a exploatării pădurilor statului din Moldova. Beneficiarul, D. Cozadini, o căpătă în schimbul unei sume atât de mici, încât guvernul fu silit să-l dea în judecată în urma unor proteste exprimate în ziare și în Adunarea Deputaților. Ancheta dezvălui abuzuri, D. Cozadini fu condamnat la o despăgubire de mai multe mii de galbeni, retrăgându-i-se atât concesiunea pădurilor statului, cât și aceea a *Monitorului Oficial*. Această afacere, denumită a „codrilor februaristi“, fu cauza că D. Cozadini rămase câțva timp în umbră, dar nu mult: la sfârșitul anului 1868 lua în antrepriză lucrările paveluirii Iașului, după care, plecând în Basarabia, deveni arendașul, în bloc, al tuturor moșiilor pe care Eforia Spitalului Sf. Spiridon din Iași le posedă la stânga Prutului, cedând apoi contractul altora, dar cu un beneficiu de 1 500 galbeni.

„În fine căzura roșii (adică liberalii lui Brătianu) și cerul s-a înseninat“, căci la conducerea treburilor statului veni Kogălniceanu, tot liberal, vechiul asociat al fraților Cozadini la exploatarea moșiilor mănăstirești și la direcția, încă în curs, a biroului de avocatură din Iași. „Dl. Dimitrie Cozadini s-a aruncat iarăși în zgomotul lumii, dezvelind o activitate neadormită, amestecându-se în toate afacerile, în toate licațiunile, în toate speculațiunile, realizând câștiguri peste câștiguri“. El prelua acum împreună cu Grigore Balș de la Bozieni, vechiul asociat al fratelui său Grigore, concesiunea monopolului tutunului, afacere din care se obțin, afirmau concurenții, un beneficiu de nu mai puțin de 40 000 galbeni. D. Cozadini se așază în continuare în capul altei asociații menite să construiască, tot în concesiune, șoseaua Bârlad-Vaslui. Șoseaua nu numai că a fost făcută la timp, dar, lucru nemaiauzit până

...și Dimitrie Cozadini (1824-1878). *Cel de-al doilea apare împreună cu fiica sa Eugenia (viitoarea soție a generalului Dabija), care era copil din flori, născută dintr-o legătură a tatălui ei cu Maria Baiardi (ultimela două fotografii se află la Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei Române)*

atunci, beneficiile au fost împărțite acționarilor încă înainte de terminarea ei. D. Cozadini, devenit brusc popular, participa acum la concesiunea Strousberg, însărcinată cu construirea căilor ferate și apără în fruntea lucrărilor legate de linia Roman-București. Avere sa de-acum enormă, precum și reputația sa de bun organizator dădură un nou avânt carierei sale: la 2 februarie 1870, D. Cozadini, mereu liberal și prieten al lui Kogălniceanu, era din nou ministru al Lucrărilor Publice. El declara cu această ocazie, altruist: „Am primit ministerul numai ca să mă împropătez în memoria țării”. Opoziția conservatoare era însă de părere contrarie și publica împotriva noului ministru o diatribă intitulată *Un gheșeftist faimos*, unde se putea citi: „Dacă dl. Cozadini ca simplu particular a realizat adevărate minuni, cine-și poate închipui ce gheșefturi va născoci mintea sa cea abondentă, când este ajutat de forța și de prestigiul unui ministru? A urmări pe acest Proteu în avântul tuturor transformațiilor sale comerciale este lucru imposibil!”

Însă cabinetul din care făcea parte nu dură decât 10 săptămâni, nereușind, printre altele, în eforturile sale de a bate monedă „națională”, doar cu efigia domnitorului Carol I, fără însemnele suzeranității otomane. După 1871, și datorită în bună măsură scandalului provocat de afacerea Strousberg, D. Cozadini se retrase din viața publică. Grav bolnav, el muri în 1878 pe Coasta de Azur la vârsta de doar 54 de ani, lăsând o mare avere celor două fiice ale sale, ai căror soți făcură interesante cariere politice: unul, generalul Dabija, ca ministru de Război și al Lucrărilor Publice; celălalt, George Scorțescu, ca director al unuia dintre cele mai bune ziare pe care le-a avut România, *Evenimentul* din Iași.

Sfaturi pentru alții

De mult uitată, fizionomia acestui om capabil, întreprinzător și fără prea multe scrupule, ni s-a păstrat în câteva fotografii ce ni-l înfățișează cu aceeași siluetă zveltă ca și cea a vărului său, domnitorul Cuza. La față semăna mult cu alt văr al lui (și al lui Cuza), prin bunicle Scanavi, anume generalul Savel Manu, cel mai discret și, probabil, cel mai dezinteresat membru al anturajului domnesc (ca ultim ministru de Război al lui Cuza, generalul

Savel Manu a fost și el arestat de conjurați în noaptea abdicării domnitorului). Ochii mari, aparent somnorși, parcă scufundați sub pleoape grele, într-o visare orientală, pot fi regăsiți și în portretul unui alt văr, Petru Mavrogheni, ministru de Finanțe în mai multe guverne ale vremii. Convingerile liberale ale lui D. Cozadini au fost apărute încă multă vreme după moartea sa de către fratele său Grigore, fostul membru al Comisiei Centrale de la Focșani, care pregătise Unirea. În profesia sa de credință, exprimată în 1881 în Parlament, se putea citi: „Mă simt dator să declar că am fost, sunt și voi rămâne pururea liberal; am conlucrat la toate actele mari naționale săvârșite de la '48 și până astăzi... Mă mulțimesc cu cât am agonisit de 30 de ani cu sudoarea frunții mele, neavând pe sufletul meu păcatul de a fi asuprit pe săteni, nici la moșia mea, nici la acele ce am ținut și țin încă în arendă”. În 1889, opt ani mai târziu, Grigore Cozadini declara Parlamentului că nu se mai socotea liberal, hotărând de atunci înainte să facă politică „pe cont propriu”.

Foarte bun cunoscător al situației agricole din Moldova, pe care o descrie în culori pesimiste, arătând că în cei zece ani ce urmaseră de la venirea lui Carol I țara cunoscuse șapte recolte proaste, două mijlocii și doar una foarte bună, însoțite de epidemii, de boli, apoi pagubele pricinuite de venirea și întoarcerea trupelor rusești în 1877-78, Grigore Cozadini afirma că nu se făcuse nimic pentru a facilita țăranilor plata datoriilor în care-i scufundase o împrumutări prost concepută și că învoielile agricole cu proprietarii moșiilor continuau să apese greu pe umerii foștilor clăcași. El citează faptul că numeroși proprietari, față de mizeria țăranilor, le plăteau impozitele către stat. În multe cazuri însă, datoria contractată era transformată în zile gratuite de muncă.

„Noi, clasa luminată, prin sacrificiile ce vom ști să facem la timp, vom ridica moralul săteanului și vom contribui la ridicarea stării sale materiale. Când într-o țară mulțimea e fericită... etc., etc.”

Grigore Cozadini avea, desigur, dreptate. Nu se poate spune însă că el însuși făcea ceea ce-i sfătuia pe ceilalți să facă. Este adevărat că administrarea de către el a moșiei dotale de la Budeștii Ghicăi, în județul Neamț, era exemplară, inclusiv față de săteni. Nu acesta era

însă cazul pe cealaltă moșie a sa, Frumușita, din județul Covurlui, unde posedă 3 500 de hectare de pământ arabil bun. Un deputat conservator din Galați, adversarul său politic, scria, de altfel: „La Frumușita, starea sătenilor și locuințelor e mijlocie; hrana lor, inferioară. Ca și în mai toate satele noastre, consistând din mămăligă și legume, rareori din cărnuri și substanțe mai nutritive. Cartoafe nu se seamănă“.

La Frumușita totuși în parte și cu ajutorul proprietarului, se înființaseră două școli, unde învățau 61 de băieți și 16 fete, o judecătorie comunală, precum și un post de supraveghere, inclusiv a contrabandei din regiunea Dunării. Acolo erau staționați 20 de călărași cu schimbul, 30 de dorobanți cu schimbul și 32 de milițieni. Proprietarul nu locuia mai niciodată la această moșie a sa. ■

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

• Gh. Buzatu – O ISTORIE A PETROLULUI ROMÂNESC.

Editura Enciclopedică, București, 1998, 572 pp.: monografie a „aureului negru“ din țara noastră, cu o vastă bibliografie și documente din arhive din România, S.U.A., Marea Britanie, Federația Rusă și Germania.

• Doru Bădără – TIPARUL ROMÂNESC LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XVII-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XVIII-LEA.

Editura Istros a Muzeului Brăilei, Brăila, 1998, 250 pp., 83 figuri: originală sinteză a activității celor 11 centre tipografice românești din perioada 1678-1716.

• DOCUMENTE PRIVIND MIȘCAREA NAȚIONALĂ A ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA (studiu introductiv de Șerban Polverejan).

Editura Viitorul Românesc, București, 1998, vol. I (1881-1891), 604 pp.; vol. II (1892-1894), 660 pp., 43 000 lei: corpus de documente, în majoritate inedite, din Direcția Cluj a Arhivelor Naționale, din perioada cuprinsă între proclamarea Regatului român și Memorandum.

• Jesus Pardo – CONVORBIRI CU TRANSILVANIA (traducere de Constantin Sfetcu).

Editura Viitorul Românesc, București, 1999, 416 pp.: prima carte publicată în Spania (în 1988) despre această provincie românească, datorată unui cunoscut scriitor spaniol, fondator și director al revistei Historia 16 (1975).

• ANUARUL DE ISTORIE ORALĂ (coordonator Doru Radosav).

Editura Presa Universitară Clujeana, Cluj-Napoca, 1999, 480 pp.: primul volum al publicației editate de Universitatea „Babeș-Bolyai“ – Facultatea de Istorie și Filozofie, Catedra de Istorie Medie și Istoriografie și Institutul de Istorie Orală.

• Iurie Colesnic – SFATUL ȚĂRII.

Editura Museum, Chișinău, 1998, 352 pp.: enciclopedie consacrată personalităților, faptelor și documentelor din vremea când s-a pregătit unirea Basarabiei cu România.

• ANTOLOGIE DOMNEASCĂ (cuvânt înainte, selecție, adnotări și indici de Barbu Berceanu).

Editura Minerva, București, 1999, 272 pp.: 347 de texte, „de la vorbe ocazionale, la inscripții în piatră“, dintre anii 1330 și 1946.

• Prof. univ. dr. Nicolae Ciachir – BASARABIA VOIEVODALĂ ROMÂNESCĂ PÂNĂ LA SFÂRȘITUL CELUI DE-AL

II-LEA RĂZBOI MONDIAL.

Editura Oscar Print, București, 1999, 152 pp.: compendiu de istorie a Moldovei dintre Prut și Nistru.

• Aurel Filimon – RELATIILE ROMÂNIO-BELGIE ÎN EPOCA MODERNĂ.

Editura Vrantop, Focșani, 1998, 282 pp.: revelații din arhivele belgiene.

• Ștefan Delureanu – GENEZA EUROPEI COMUNITARE.

Editura Paideia, București, 1999, 402 pp.: subintitulat Mesajul democrației de inspirație creștină, studiul este însoțit de „o recuperare parțială a patrimoniului europeanist al lui George Ciorănescu“, cu o anexă documentară, texte traduse de Nicoleta Panait și Patricia Panait.

• Ioan Badea, Petre Marinescu – REMEMORĂRI DIN EPOPEEA DÂMBOVITEI.

Editura Viitorul Românesc, București, 1998, 224 pp.: cartea este dedicată „tuturor acelor care au pus inima, mintea, puterea și gândul întreprinzător la renașterea răului ce s-a contopit cu suferințele, greutățile, dar și cu bucuriile poporului român“.

Legendă și adevăr istoric

În noaptea de 18 spre 19 ianuarie (s.v.) 1821 înceta din viață, la București, Alexandru Suțu, ultimul domn fanariot al Țării Românești.

Încă din momentul respectiv, dar mai ales după aceea, împrejurările morții acestui domnitor au fost considerate suspecte, suscitând numeroase controverse.

OTRĂVIT DE MOARTE BUNĂ

MARIAN STROIA

Potrivit lui Constantin D. Aricescu, unul din primii istorici care s-au aplecat asupra momentului 1821, „vodă Alexandru Suțu căzuse bolnav încă de la 3 decembrie 1820 și muri la 19 ianuarie 1821“. La începutul lucrării sale, același autor susținea textual: „Revoluțiunea izbucni în ziua când Suțu murea veninat“, lansând astfel pentru prima oară versiunea morții prin otrăvire a domnitorului muntean.

În același an cu Aricescu (1874), versiunea morții prin otrăvire și-a găsit un nou adept. Ilie Fotino, afirmă că domnitorul ar fi

fost otrăvit de medicul său personal, doctorul Christari. Dându-și seama, Suțu l-ar fi chemat în grabă de la Craiova pe doctorul Depalte, care îi era prieten, dar, din păcate, acesta a sosit prea târziu.

„Veninat“ la „fântânea“

La sfârșitul secolului, teza otrăvirii – îmbogățită cu noi detalii – a fost îmbrățișată și de A.D. Xenopol: „Revoluționarii [români, greci, nu se știe – n.n.], se hotărâsc atunci a întrebuița veninul spre a înlătura atare piedică

[opoziția domnitorului la planurile lor – n.n.] și pun pe medicul lui Suțu, Depalte, a otrăvi fântâneaua pe care acesta o avea la braț. Domnul simțindu-se rău instituie el singur o căimă-cămie care, imediat după moartea lui, întâmplată la 18 ianuarie 1821, avea să fie pusă în față cu revoluția“.

Mitul morții prin otrăvire s-a perpetuat și în istoriografia secolului XX, capcană în care a căzut și Nicolae Iorga. A fost influențat de versiunea lui A.D. Xenopol, dar și de relatările unor izvoare editate chiar de el însuși. Iată cum descrie Mihail

Cioranu „asasinarea“ domnului, mărturie semnalată de Iorga în 1921: „Domnul Alexandru Suțu, simțind mai sus arătatele comploturi și intrând în cercetare, a vrut să curioască acest complot mai de aproape. Grecii, temându-se de o trădare din parte-i, prin doctorul Mihail Hristari, l-a otrăvit, punându-i otravă la fântânela ce o avea la brațul stâng, care otrăvire s-a și dovedit prin doctorul Depalte, iarăși grec, ce se afla atunci cai-macam la Craiova și care a fost adus pe dată pentru aceasta. Așadar, la 18 ale lui ianuarie anul 1821 a murit acest domn Suțul și la 20 ale aceleiași luni s-au îngropat în mănăstirea Sf. Spiridon Nou din București“.

Versiunea lui Mihail Cioranu indica mobilurile și nominalizarea făptașilor (doctorii Christari și, respectiv, Tebaldo).

Un deceniu mai târziu, preocupat în continuare de lărgirea bazei documentare asupra momentului 1821, Nicolae Iorga a introdus în circuit științific însemnările unuia din cărturarii moldoveni mai puțin cunoscuți, Ștefan Scarlat Dăscălescu: „Turcia... s-a grăbit a numi domn pe Alexandru Vodă Suțu, atât de persecutat de ceilalți fanarioți și de Rusia și nenorocit, menit să moară de otrăvă“.

Aceeași culegere de izvoare editate de Iorga conținea și mărturia lui Constantin Izvoareanu (contemporan cu mișcarea revoluționară de la 1821), cunoscută sub numele de *Istoria lui Tudor*. Acesta adaugă un amănunt: „În București pe Suțu l-au otrăvit doctorul Hristari (grec de nație) la fântânela. Doamna a ascuns moartea lui până s-a pregătit de plecare: îl pune la fereastră despre pod; eu singur, de mirare, am mers de m-am uitat, pe care l-am și văzut la fereastră pus; în urmă s-au dat pe față și s-au îngropat, iar Doamna a plecat în Țara Nemțească“.

Foarte secret, vă informez

Dat fiind caracterul ambiguu și confuz al izvoarelor, Iorga a fost nevoit să facă o prezentare evazivă: „Ipsilanti știa că încă de la 30 ianuarie s.n. Alexandru Suțu, domnul muntean, murise «de un erisipel flegmonos care i se urcase la piept», deși s-a crezut că această moarte ținută în ascuns câțiva timp pentru a se pregăti succesiunea fiului mai mare a fost pregătită prin otrăvirea «fântânelei» de către d-rul Christari...“

Așadar, versiunea morții prin otrăvire a fost preluată

necritic de la un autor la altul, cu mai multe sau mai puține adăugiri. Nici unul dintre cei menționați anterior (cronicari sau istorici) nu explică însă ce era acea „fântânela“ sau „fântâneală“ și cum a fost ea (și cu ce) otrăvită.

Acest detaliu medical ni l-a lămurit dl. dr. G. Brătescu, pasionat cercetător al istoriei medicinei românești. Potrivit explicației furnizate de domnia sa, exista atunci „părerea“ potrivit căreia imunitatea unui pacient la boli mai grave putea fi obținută prin administrarea sub control a unei surse de infecție minoră, și ca atare neprimejdioasă. „Fântânela“ în cauză nu era altceva decât un flegmon aflat pe brațul stâng al domnitorului și pe care, în fiecare dimineață, medicul acestuia, M. Christari îl verifica cu atenție, îl deschidea și apoi îl închidea la loc.

Putea fi otrăvită o asemenea mică infecție de o manieră care să provoace moartea pacientului? Răspunsul pe care îl dau virusologii contemporani – ținând cont de nivelul cunoștințelor de atunci – este cu fermitate negativ. Și atunci? Ce s-a întâmplat de fapt cu adevărat, în ianuarie 1821, la Curtea Domnească de la București?

Răspunsul ni-l oferă, până la urmă *arhivele*. În cazul de față, cele rusești. O cercetare atentă, efectuată în urmă cu patru ani la Moscova, în fondul Ambasadei ruse la Constantinopol din Arhiva Politică Externă a Imperiului rus, ne-a furnizat cheia întregii probleme. Ea se află în raportul ultrasecret expediat din București, la 20 ianuarie 1821, de consulul general al Rusiei în Principate, Alexandru Pini, către baronul Grigori Stroganov, ambasadorul de la Constantinopol al aceleiași puteri.

Iată cuprinsul documentului:

Foarte secret
Litteris E

București 20 ianuarie 1821
Primit la 1 februarie 1821
cu Pachet N. nr. 17

Domnule Trimis,

În raportul meu foarte secret, sub litera D, am avut onoarea să informez pe Excelența Voastră de a fi luat măsurile necesare, pentru a proceda, cu ajutorul oamenilor de specialitate, la o inspecție formală asupra cauzei morții domnitorului A. Suțu.

Deși am utilizat precauțiile și menajamentele cele mai deosebite pentru a risipi orice impresie defavorabilă pe care, după asigurarea câtorva persoane de încredere, o propunere de

asemenea natură ar fi putut să o producă asupra familiei domnului, clerului și boierilor care, puternic atașați prejudecăților religioase și temându-se să se compromită în fața Porții, prin consimțământul lor la o operație până acum fără precedent, ar putea să se opună deschis la aceasta, am crezut cu atât mai mult că este de datoria mea să mă abțin de a mai insista asupra executării ordinelor Excelenței Voastre referitoare la subiectul despre care este vorba.

În afara imposibilității de a întreprinde o disecție în mijlocul mulțimii care nu a încetat să-l înconjoare pe Prinț din momentul morții

Tudor Vladimirescu și pandurii săi

sale până în acela în care a fost coborât în mormânt, trei dintre medicii care l-au tratat pe domn, de-a lungul bolii sale, și pe care mă bizuisem pentru a efectua operația, mi-au declarat că ei sunt intim convinși că moartea domnitorului *nu este efectul unei otrăviri* [subl. n.s.], ci consecința unui erizipel care s-a transformat pe nesimțite în gangrenă.

Rămân al Excelenței
Voastre
Prea supus și umil servitor
A. Pini

Raportul lui Pini era un act *oficial*, care implica responsabilitatea personală și directă a semnatarului, iar în serviciul diplomatic rus furnizarea unor date eronate sau deliberat greșite avea consecințe dintre cele mai neplăcute pentru persoana în cauză.

Iată ce ne face să credem că aceasta este explicația cea mai plauzibilă a evenimentului de la 18 ianuarie (s.v.) 1821. Cuprins de simptomele erizipelului (o boală a pielii vindecabilă azi cu antibiotice cu spectru larg), Al.

Suțu a încercat în zadar să preîntâmpine agravarea bolii. Metoda empirică a îngrijirii cotidiene a „fântânelei” de la braț nu a avut, în cazul de față, nici o eficiență. Netratat, erizipelul a degenerat, la începutul lui 1821, în gangrenă, iar evoluția rapidă a acestui proces a condus la o septicemie ce a provocat moartea domnitorului.

La aproape două secole de la episodul în cauză, accesul în arhive îngăduie dezlegarea enigmei. Legenda se risipește ca un abur în fața realității... ■

Istoria nu este futurologie. În ceea ce privește secolul XX, pot spune că a fost marcat de o serie de tragedii, de energii risipite, de o mare deschidere pentru importanța realizării păcii. Este secolul în care ideologia a abdicat, în care am descoperit că națiunile industrializate nu se pot dezvolta decât dacă adoptă o societate deschisă, instituind democrația și o adevărată separare a puterilor în stat. În 1933, Germania a fost singura țară puternic industrializată – din câte știu eu – care a creat o dictatură cu o ideologie fascistă,

Două secole în câteva rânduri

Prof. dr. FRIEDRICH P. KAHLENBERG,
președintele Arhivelor Federale din Germania

puternic, că influența Parlamentului european va fi mai puternică, sper că vor intra în Uniunea Europeană țările încă absente din Europa Centrală, sper că Federația Rusă se va dezvolta economic și financiar pentru a ajunge la nivelul restului Europei. Altfel, Europa nu se va afla în siguranță.

A consemnat
Dorin MATEI

pentru că nu exista o separare a puterilor.

Despre secolul XXI? Sper că instituțiile europene se vor dezvolta suficient de

WEIMAR, ORAȘUL ÎN CARE MINISTRI A FOST UN POET

*„La noi la Weimar, distanțe
mari nu sunt; mărimea noastră
stă în spirit“*

*(Thomas Mann,
Lotte la Weimar)*

FLORENTINA DOLGHIN

Într-un singur an, 1999, Weimarul celebrează 250 ani de la nașterea lui Goethe, 240 de la nașterea lui Schiller, 80 de ani de la crearea școlii Bauhaus și de la prima republică germană. Și, dacă ne depărtăm puțin de Weimar, 1999 este și cel al semicentenarului Republicii Federale Germania și al unui deceniu de la căderea Zidului Berlinului. Prea multe pe capul unui oraș atât de mic... Și totuși...

Joi 6 februarie 1997, Germania cancelarului Kohl înregistra 4,7 milioane de șomeri, repetând cifra zilei de 15 ianuarie 1930. S-au făcut atunci fel de fel de speculații, în care Republica de la Weimar revenea obsesiv. „Un număr atât de important de șomeri este o amenințare pentru democrație“, atrăgea atenția Oskar Lafontaine, liderul opoziției social-democrate. Sau: „Weimarul ar trebui să fie un

avertisment“, adăuga un alt deputat.

Din fericire, situațiile erau diferite. Germania din 1997 nu mai era cea a Republicii de la Weimar. Pe atunci, țara străbătuse doar un foarte scurt trecut republican. Constituția de la Weimar, micul oraș al Turingiei ales de prima republică germană ca sediu al parlamentului său, data doar din 31 iulie 1919, când regimul prezidențial succedase monarhiei.

Cei 14 ani ai unei republici

Asupra Republicii de la Weimar istoria își îndreaptă proiectoarele selectiv și insistând pe consecințele perioadei, respectiv instaurarea nazismului și anii de coșmar ce i-au urmat. Dar Republica de la Weimar a debutat cu un veritabil vânt de nebunie. În 1920 au fost 4 900 greve și acte de violență organizată; marca germană

s-a prăbușit: în ianuarie 1919 un dolar valora 8,52 mărci, la începutul anului 1923 – 18 000 mărci, în august același an 4,6 milioane, iar în noiembrie – 8 milioane. Inflația a ajuns la 322 la sută. Planul Dawes (de la numele bancherului american), din aprilie 1924, a permis Germaniei să iasă din criză: paritatea dolar-marcă a revenit la 4,20 DM.

De fapt n-a fost decât o bancrută organizată, cu depunători ruinați, urmată de o colonizare a economiei germane. Odată marca stabilizată, capitalurile străine au început să curgă, din care două treimi erau americane. În șase ani țara a împrumutat 30 miliarde de mărci. Evident că, în aceste condiții, crahul bursier de la New York, din 24 octombrie 1929, a lovit brutal Germania. Vinerea neagră, cea care a provocat prăbușirea cursului, a fost cu adevărat o catastrofă.

Intrați în vârtje, oamenii de afaceri americani, au încercat să-și repatrieze urgent capitalurile. Așadar, pentru Germania piețele străine de export au dispărut, importurile de materii prime au fost compromise, uzinele și-au închis porțile, șomajul a scăpat oricărui control.

Sărăcia crescând continuu, au crescut și tensiunile sociale. La 27 martie 1930, cancelarul în funcție, social-democrat, a demisionat. Noul cancelar, Heinrich Brüning, pus în imposibilitatea de a guverna, a dizolvat Reichstagul.

Între timp, naziștii au „aspirat” furia străzii și au canalizat-o spre violență. Încă din 1924 pe străzile Weimarului au apărut primele cruci gamate ale lui Hitler; în oraș a avut loc și primul congres al național-socialismului. În 1930 un membru din partidul lui Hitler a devenit ministru de Interne și al educației populare. El putea testa în Turingia, la Weimar, „politica culturală” național-socialistă, aplicată întregii Germanii după 1933.

De pildă, Școala Bauhaus a lui Walter Gropius – veritabil manifest al noii arhitecturi germane, cu jocul ei de linii verticale și orizontale, cu clădirile ei funcționale din sticlă și beton, înstăpânită o vreme la Weimar, a fost catalogată de naziști drept „antigermană”, „degenerată”, purtătoare a ideilor socialiste și închisă în 1933, după ce în 1925 fusese transferată la Dessau.

În urma alegerilor din 1930, NSDAP-ul, partidul nazist, a urcat în Parlament de la

12 locuri la 107. Brüning a guvernat numai prin ordonanțe. În doi ani, Reichstagul nu a funcționat decât 72 de zile. Economic țara era la pământ. În martie 1932 a fost reales Hindenburg, urmat îndeaproape de Hitler, care, cu peste 13 milioane de voturi, a dublat capitalul de sufragii al naziștilor. În mai, Brüning a demisionat. I-a succedat Franz von Papen, artizanul preluării puterii de către Hitler. Așadar, omul potrivit la locul potrivit. La 31 iulie 1932, cu 230 locuri în Parlament, NSDAP-ul a devenit primul partid al Germaniei. În ianuarie 1933, Hindenburg, presat de von Papen, i-a predat puterea lui Hitler. După 14 ani de viață, Republica de la Weimar și-a luat locul în istorie.

Inima verde

Social-democrații lui Friedrich Ebert, primul președinte al Republicii de la Weimar, preferaseră Potsdamului – reședința electorilor de Brandenburg, supranumită Versailles-ul Prusiei – orașul de pe Ilm. La Weimar băntuia încă spiritul lui Goethe și Schiller. Cei doi scriitorii germani – care marcaseră epoca de aur a orașului, devenit leagăn al clasicismului german și capitală intelectuală a țării – se odihnesc în cripta marilor duci de Saxa-Weimar. Weimarul se afla chiar în mijlocul țării, dar și în centrul Europei, fiind – cu dealurile și văile lui împădurite – un fel de inimă verde a continentului.

Friedrich Hegel

Heinrich Heine

Friedrich von Schiller

„Unde îmi puteţi găsi atâtea bogăţii într-un spaţiu atât de restrâns, întreba rectoric Goethe. Rămâneţi la noi, alegeţi-vă Weimarul ca reşedinţă“. El ademenise în oraşul, cu numai 6 000 de locuitori – considerat un fel de Atenă a nordului – o pleoră de alte celebrităţi. Frumuseţea liniştitoare a peisajului a atras şi ea poezii, muzicanţii şi gânditorii epocii. La sfârşitul veacului XVIII, pe colinele Muntelui Etter de la Weimar, marea ducesă Anna Amalia, nepoata lui Frederic cel Mare, îi primea vara în castelul ei pe toţi marii filosofi şi scriitori care au şlefuit marea Germanie clasică. Toţi au trecut pe aici, marcând locurile cu amprenta lor de geniu. Din martie 1714 organist al Curţii de la Weimar a devenit Johann Sebastian Bach, apoi concertmaistru, cu obligaţia de a compune o cantată în fiecare lună.

Goethe a venit şi el la invitaţia fiului mării ducese, tânărul duce Karl-August, în septembrie 1775. Avea

26 de ani şi va rămâne în acest ducat adormit, pe care el îl va scoate din lăncezeală, o mare parte a vieţii sale: aproape 50 de ani, întrerupţi de o „fugă“ în Italia. Pentru început el primea 1 200 taleri anual, titlul de consilier privat de legaţie şi o căsuţă cu grădină pe malurile Ilmului.

Rând pe rând, autorul *Suferinţelor tânărului Werther*, mult îndrăgit de Karl-August, de care îl va lega o lungă şi trainică prietenie, va fi consilier artistic, administrator, regizor, director de teatru, ba şi actor la nevoie, desenator, om de ştiinţă, ministru al Artelor şi al Ştiinţelor, ministru de Război şi al Lucrărilor publice, membru al Consiliului secret, ministru de Interne, prim-ministru, într-un cuvânt, un fel de eminenţă cenuşie a tânărului duce şi a mamei sale văduve.

Cu spiritul, fantezia şi vioşia lui, Johann Wolfgang von Goethe va anima şi domina întreaga viaţă publică a ducatului şi, în general, existenţa micii curţi ducale.

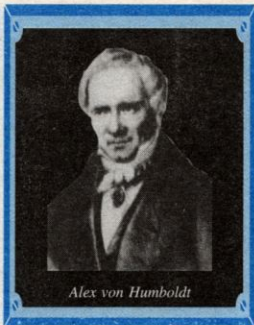
„Am păşit în viaţa activă precum şi în domeniul ştiinţei abia atunci când nobilul cerc de la Weimar m-a primit prietenos; acolo, afară de alte avantaje nepreţuite, mă aştepta fericirea de a respira, în locul aerului din casă şi din oraş, atmosfera rustică, de pădure şi grădină“.

În micul Weimar, Goethe a scris prima versiune a *Ifigeniei în Taurida*, *Elegiile romane*, *Reinecke Vulpoiul*, *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister*, *Ucenicul vrăjitor*, *Faust*, cele patru volume din *Poezie şi adevăr*; a tradus *Nepotul lui Rameau* (de Diderot) şi *Tancred* (de Voltaire).

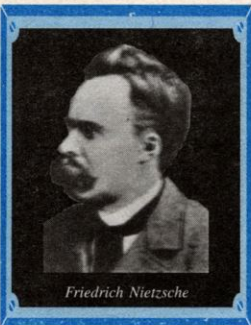
Tânărul duce îl cunoscuse pe marele scriitor într-o călătorie la Frankfurt, locul de naştere al lui Goethe, şi simţise în el viitorul geniu, pe cel care va pune pe picioare capitala Turingiei. Năvalnic şi pasionat, Goethe a început cu stabilizarea finanţelor şi a continuat cu crearea unor noi industrii şi modernizarea procedeelelor agricole şi forestiere.

Friedrich von Novalis

Alex von Humboldt

Friedrich Nietzsche

Iritat de glorie

La 37 de ani însă, o vârstă respectabilă în epocă, scriitorul celebru, omul politic înconjurat de o curte de bărbai și femei care îl idolatri-zau, simte că se sufocă în această lume mică și fleacă, unde fiecare îl supraveghează pe fiecare. Mediul Curții i se pare strâm și apăsător noului ministru al lui Karl-August. Se înăbușă și sub reproșurile Charlottei von Stein, care se vrea egeria lui, dar care mai ales vrea să îi corijeze – și îi-o spune – „natura sălbatică”. Baroneasa, o femeie de 33 de ani, nu prea frumoasă, dar înțeleaptă, era soția unuia dintre cei mai înalți funcționari ai Curții. Domina întregul cerc intelectual de la Weimar, subjugând total și inima poetului.

Goethe e plictisit și de atâtea sarcini administrative, dar mai ales de conveniențe, între care aceea că i se amintește săcâtor de admirativ – că este autorul lui Werther. „Nu sunt un animal fantastic la care să te holbezi”, spune el iritat

despre valurile de pelerinii ce începuseră a se perinda la Weimar.

Hotărăște atunci să dispară din viața cetății și, la 3 septembrie 1786, ora 3 dimineața, fără să înștiințeze pe nimeni despre țelurile călătoriei sale, pornește spre Italia, ca să „renască” în lumina sudului.

Nu rezistă însă decât doi ani departe de Weimar. Dar și în peninsula este tot cu gândul acasă. Vilele de la Veneția, palatele romane și ruinele de la Pompei, arhitectura greacă îl vor influența în reconstrucția castelului lui Karl-August. Suveranul își pregătește căsătoria cu fiica țarului, Maria Pavlovna, cea care va aduce Weimarului fastul de la Curtea Rusiei. La dispariția lui Goethe, marea ducesă va lua conducerea lucrărilor castelului imperial, amestec de influențe germane, italiene și ruse.

Întors în 1788 la Weimar, poetul nu-l va mai părăsi decât odată cu moartea, peste 44 de ani, în 1832. Impregnat de idei antice și rousseauism, Goethe a făcut din Weimar un

sălaș al gândirii umaniste, cu grădini romantice, stânci, statui, șerpi de piatră, sfincși, parcuri savante și vile romane. Restabilirea lui în acest oraș dobânda liniștea definitivă.

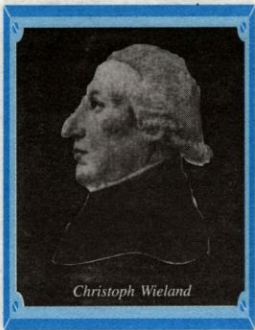
Ca să-l vadă pe maestru sau să zăbovească mai mult alături de el, vor veni la Weimar mari oameni ai epocii. S-a oprit pentru câțiva timp o călătoare ilustră, d-na de Staël, refugiată din Franța, unde își proclamase protestul împotriva dictaturii împăratului Napoleon. Pregătea o carte despre Germania și aduna material documentar.

Filosoful francez Victor Cousin, călătorul și arheologul Jean-Jacques Ampère, poetul și revoluționarul polonez Mickiewicz, poetul Heinrich Heine, muzicianul Felix Mendelssohn-Bartholdy, copil încă, Alex. von Humboldt, Schelling, Hegel, Novalis, cu toții vizitează Weimarul și pe Goethe.

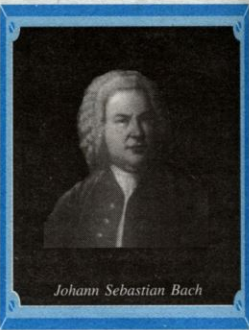
„Cu ce treburi ai venit la Weimar, domnule Heine?” îl întreabă Goethe. „Treburile mele s-au sfârșit îndată ce am

Madame de Staël

Christoph Wieland

Johann Sebastian Bach

călcăt pragul Excelenței Voastre^a – a rămas celebru răspunsul de spirit al marelui poet.

Primul reporter de scandal

În oraș s-a instalat apoi o celebritate: Christoph M. Wieland, autor de romane filosofice în stil voltairian, unul dintre primii traducători germani al lui Shakespeare.

Pentru Goethe, dar și pentru Weimar un eveniment l-a reprezentat prietenia lui cu Friedrich Schiller, începută în 1794, cinci ani mai târziu Schiller stabilindu-se definitiv la Weimar. La 9 mai 1805, când a murit Schiller, cel mai bun prieten, Goethe a fost răvășit. Și, cum o nenorocire nu vine niciodată singură, în anul următor, în urma bătăliei de la Jena, din timpul războiului franco-prusac, francezii au pătruns în Weimar în calitate de învingători, iar locuința poetului nu a fost cruțată.

În tot acest timp, orașul a fost cutreierat de un „spirit perfid“, cum îl numește

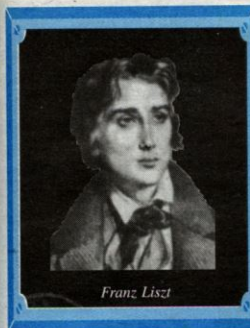
Goethe, un anume Karl August Böttiger, considerat primul reporter de scandal al Germaniei și una dintre cele mai antipatice figuri de la cumpăna sec. XVIII-XIX. El nu ierta nimic din lumea mondenă. Și nici pe Goethe. În timpul unor excursii la țară se pare că cei doi s-ar fi bătut atât de crunt, „încât s-a lăsat cu vărsare de sânge“, cum scrie Böttiger. Reporterul avea curaj; intriga și polemica nu-i erau străine. Prin el ne-a parvenit latura umană a falei spirituale a Weimarului.

Ce-ar fi fost Weimarul fără Goethe? El a vrut să aducă – și a adus – la Curtea lui Karl-August toată crema intelectualității germane. A reușit cu Herder, care devine predicator al Curții. Nici nu era prea greu. Weimarul atrăgea ca un magnet. Marele duce, împreună cu Goethe, ca sfătuitor și ministru, animatori plini de înțelegere, încurajau și acordau sprijin. Compozitorii de avangardă ai vremii priveau orașul ca locul unde puteau fi ascultați interpreții la modă.

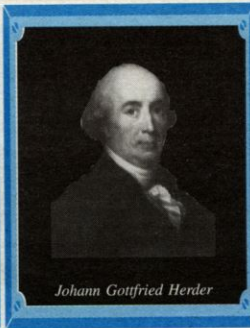
La Weimar, Johann G. Herder și-a elaborat opera de

căpetenie, *Ideii asupra filosofiei istoriei omenirii* (1784-1791), în urma unor îndelungate schimburi de vederi cu marele poet, care – în treacăt fie spus – își revendică chiar mare parte din ideile lucrării. Împreună cu prietenul și secretarul său, Johann Peter Eckermann, Goethe face plimbări pe vârfurile munților din jur, pentru a medita și conversa, iar prietenul, om de mare devotament, notează aproape zi de zi cu sârguință spusele lui Goethe, rodul acestor plimbări fiind volumul *Convorbiri cu Goethe*.

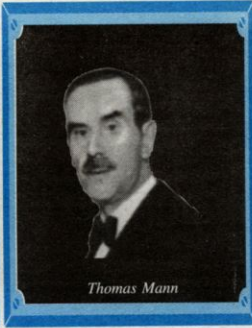
Sinistră ironie: în jurul „stejarului lui Goethe“, cum era cunoscut locul unde se opreau de obicei cei doi, a funcționat, începând din 1937, la doar 8 km de centrul orașului, lagărul nazist de la Buchenwald. Acolo aveau să moară, la peste 100 de ani după dispariția poetului german, 50 000 din cei 250 000 deținuți. Scriitorul spaniol de expresie franceză Jorge Semprun, autorul cărții *Scrisul sau viața*, consacră volumul tocmai acelei perioade din existența

Franz Liszt

Johann Gottfried Herder

Thomas Mann

lui. După anul 1945, lagărul a fost folosit de sovietici contra adversarilor regimului; 7 000 din cei 28 000 de deținuți au murit la Buchenwald, în cei cinci ani până la închiderea lui, în 1950.

Thomas Mann la „Elefant“

După clasici, la Weimar au venit să-și petreacă apusul vieții Franz Liszt, stabilit permanent acolo din 1841 și petrecând în oraș perioada cea mai fertilă a vieții sale, și Nietzsche, în 1897, care a murit trei ani mai târziu în vila Silberblick. O vreme, scriitorii germani s-au reunit regulat la Weimar, cu prilejul inaugurării săptămânii cărții germane.

Din 1902, arhitectul Henry Van de Velde întemeiea la Weimar ceea ce va deveni Școala de arte decorative. Patru ani mai târziu însă, în ciuda faptului că orașul era un loc de întâlnire între artiștii întregii Europe, marele duce a interzis, socotind-o „pornografică“, o expoziție

Rodin. În 1922 orașul a găzduit congresul dadaștilor și constructiviștilor.

Astăzi a vizita Weimarul înseamnă a păși pe urmele și umbrele lui Lucas Cranach cel Tânăr, prezent din 1555 în capela Sfântul Petru și Pavel, ale lui Thomas Mann, care a locuit mult timp la celebrul hotel „Elefant“, lunga clădire luxoasă, pe care avea să o revadă nostalgic, întors din exil, în 1949, pentru a primi „Premiul Național Goethe“, acordat la 200 de ani de la nașterea marelui poet.

*
* *
*

Dincolo de primul document ce citează Weimarul, datând din anul 899, ducatul de Saxa-Weimar a intrat în istorie printr-o înfrângere. În bătălia de la Mühlberg-an-der-Elbe, din 1547, Carol Quintul repurtază o victorie strălucită asupra prinților lutherani. Johann Friedrich de Saxonia, supranumit „Cel mărinimos“, liderul Federației protestante de la Schmalkalden – în rândul căreia a

luptat, din prietenie pentru Johann Friedrich, și celebrul pictor Cranach cel Bătrân, la 78 de ani – a trebuit să-și reducă pretențiile politice. Căzut prizonier, el a pierdut teritoriul, restrângându-și domeniul strict în jurul capitalei minusculului său ducat Weimar, locuit de câteva mii de țărani.

La distanță de 450 de ani și la sfârșitul mileniului doi, Weimarul s-a răzbunat. A cucerit lumea prin cultura sa. S-a făcut cea mai bună alegere pentru orașul cultural european al anului 1999. Weimarul a fost preferat Avignonului, Bolognei, Cracoviei, localității Santiago de Compostella. Nici un alt oraș nu întrupează mai bine ambivalența naturii umane ca Weimarul, cu partea lui luminoasă și cu partea lui de umbră. Simbolul inteligenței germane și cel al furiei barbare. Fantoma lui Goethe și umbra lui Schiller, în luptă cu spectrul lui Hitler la Buchenwald. Două fațete ale istoriei germane, despărțite de doar 8 km. ■

Universitatea

În extinderea lor spre vest din a doua jumătate a secolului I, romanii și-au construit o tabără în Britania, în zona din jurul râurilor Rea și Tame (denumită astăzi Midlands). Au utilizat-o numai temporar, codrii din regiune fiind o barieră în calea înaintării în adâncime. Dar drumurile construite de ei atunci au rămas sin-

BIRMINGHAMUL ȘI CELE 1 001 MEȘTEȘUGURI ALE SALE

MIHAI CONRAD

Registrul cadastral început din porunca lui Wilhelm Cuceritorul, în 1086, la două decenii de la bătălia de la Hastings – în urma căreia ducele Normandiei a devenit regele Angliei sub numele de William I și s-a instalat la Londra –, atestă că majoritatea locuitorilor erau serbi și prea puțini oameni liberi. Prima diplomă acordată așezării Birmingham datează din 1166, din timpul domniei lui Henric II, întemeietorul dinastiei Plantagenetilor, când autoritatea regală s-a consolidat. Într-un hrisov semnat de regele Richard Inimă de Leu (1189-1199) apare un anume Ricoard, lord de Birmingham (cu titlu acordat după cel al localității), căruia i se confirmase prin acel act posesiunile lui și ale urmașilor lui.

Treptat mica așezare a devenit un târg, cu o populație în creștere și cu un negoț practicat, în secolele XII-XIII, prin libertăți și drepturi garantate de rege. Taxele încasate, de pildă, în târgul de animale și cereale se împărțeau între suveran și lord, acesta din urmă având și dreptul de a judeca și micile pricini de încălcare a legii.

Despre bunăstarea zonei vorbește un fapt aparent marginal: modesta biserică normandă se reconstruiește prin danii. Devine Biserica „Sf. Martin“, o instituție respectată, ce conferă distincție vieții locale. Ea păstrează până astăzi mormintele primilor lorzi de Birmingham. Se mai știe că al treilea sau al patrulea dintre ei a fost înnoobilat în anul 1306 și că după 1500 ramura veche s-a stins.

Moarte de om

Lipsită de căi de transport pe apă, ceea ce o priva de contactele cu marea, aspect foarte important în Evul Mediu, așezarea n-a putut evolua până în secolul XVIII ca un mare oraș. A rămas un târg manufacturier. Abia după vreo 500 de ani de la prima atestare documentară i s-a acordat statutul de burg (*gogough*). Registrele comunale s-au ținut însă cu strictețe, zi de zi, așa încât cercetătorul poate afla că în anul 1327 erau 75 capi de familie, care plăteau impozit a 20-a parte din venit.

gurii martori ai perioadei. Mai târziu, în veacul V, anglo-saxonii au defrișat porțiuni întregi de teren, au cultivat pământul și au construit case. S-au născut astfel mici cătune, între care Birmingham. Numele viitorului oraș pare a proveni de la o veche căpetenie anglo-saxonă.

Primăria

Rețeaua de drumuri și viața comercială au înflorit, Birminghamul devenind „punctul nodal” al unui perimetru de 40 km. Pe pășuni turmele s-au înmulțit, lâna și pieile au trebuit prelucrate, iar registrele comunale și parohiale și-au făcut datoria să ia pulsul aventurii acestor oameni dârzi.

În 1367, clericul William Auncel a plecat într-o așezare învecinată – notează documentele – să practice tragerea cu arcul. Un concetățean l-a rugat să-i nimerească – dacă poate – căciula, pe care și-a aruncat-o iute la pământ. Auncel s-a lăsat provocat, a tras, săgeata a ricoșat într-o piatră și a omorât un om. Registrul a menționat incidentul, pentru că Auncel a primit o scrisoare din partea regelui, în care acesta îl absolvea de vină.

În timpul domniei Elisabetei I (1558-1603) atelierele manufacturiere ale Birminghamului s-au diversificat. De la cuțite și alte tacâmuri locuitorii au început să toarne săbii, scuturi, apoi arme de foc, la comandă, prin contracte scrise. Această viitoare industrie s-a păstrat până astăzi. Era epoca Revoluției industriale în Anglia, când Birminghamul, situat la doar 180 km nord-vest de Londra, cu cei 5 000 locuitori ai săi, a fost un „bun conducător” al mișcării.

În acea vreme la Birmingham au trăit James Watt, inventatorul mașinii cu aburi, Matthew Boulton și William Murdock, pionieri ai dezvoltării ei, chimistul Joseph Priestley și tipograful Baskerville, contribuind la înflorirea orașului. Fabrica lui Boulton cel care a dezvoltat

mașina cu abur pentru folosire industrială, a devenit cunoscută în întreaga Europă.

Cu poștalionul, în sunetul cornului

În 1714 nu se mai prelucra numai fierul, ci și bronzul și cuprul. S-a edificat și finisat atunci actuala catedrală „Sf. Filip”. Totuși, dezvoltarea industrială de la începutul secolului XVIII a fost încetinită din cauza molimilor din veacul precedent (1626, 1631, 1637, 1654), în special epidemii de ciumă. Au apărut meserii noi, ca potcovari, fierari, rotari ș.a. La mijlocul secolului XVII, în ciuda epidemiilor, populația orașelului a ajuns la 60 000 de locuitori, iar registrele consemnau, spre exemplu, în perioada 1590-1610 un număr de botezuri ce îl depășea anual cu 20 pe cel al înmormântărilor, în timp ce în 1656 și 1660 această cifră ajunge la 54.

În ceea ce privește transportul, până spre anul 1770 el se făcea exclusiv pe căi rutiere. În anul 1785, prin oraș treceau 80 de rute de transport de mărfuri cu căruțele și existau 28 de trasee de diligențe, din care 12 erau zilnice, 4 cu punct terminus Londra. Fiecare diligență pleca însoțită de strigătele și urările celor ce îi însoțeau pe călători, de îndemnurile conducătorului diligenței, care era și poștalion și de sunetele cornului.

Buzunarul omului obișnuit era afectat îndeosebi de costul ridicat al cărbunelui adus din mine, folosit nu numai la încălzitul

locuințelor, ci și în atelierele industriale. Soluția ieftinirii a constituit-o săparea de canale navigabile, realizându-se treptat o întreagă rețea, ce folosisse capitalul oamenilor avuți, dar și subsidiile de la Parlament. Multe ateliere s-au construit chiar pe malul canalelor. Perioada 1770-1830 a fost numită de aceea „era canalelor”.

A început era marilor invenții, era lui „homo faber”: mașina cu aburi și apoi locomotiva. Invenția lui James Watt (1736-1819), perfecționată apoi de alți inventatori, a avut imediat multiple aplicări industriale: cu ajutorul aburului s-au bătut rapid monede și medalii, s-a tras sârma, s-au fabricat țevi și conducte, penițe, s-a obținut aer comprimat. Revoluția industrială era în plină maturitate.

O invenție a atras după sine alta și astfel, s-au perfecționat diverse ramuri industriale și chiar au apărut altele noi. Rata invențiilor a crescut. Dacă în deceniul 1771-1780 erau două anual, între 1841-1850 cifra a ajuns la 26,5 patente. S-au dezvoltat meserii și preocupări legate de modă: catarama pentru curele și pantofi, bijuterii. În directă sau indirectă legătură cu confecționarea nasturilor, în 1860 era folosită munca a 6 000 de persoane. Apoi nasturii de metal demodându-se, s-au purtat cei din os, corn, lemn, carton presat, porțelan, sticlă, „perlați” confecționați din sideful scoicilor. Au apărut ramuri industriale, ce nu aveau aparent nici o legătură cu industria grea. De la obținerea și folosirea prafului de cacao s-a ajuns la fabricarea bomboanelor de ciocolată (*Cadbury*), consumate și comandate și peste graniță.

Birminghamul și-a trimis primii deputați în Parlament după legea reformei din 1832, prin care se uniformiza censul electoral, dublându-se

numărul electorilor. În 1873, primar al orașului a devenit industriașul Joseph Chamberlain. În cei trei ani ai mandatului său s-au inițiat reforme cruciale pentru urbe, între care planuri de lichidare a mahalalei și de refacere a centrului orașului.

În deceniul cinci al secolului XIX, savanții din Birmingham au intrat în relații cu inventatori din alte zone ale Europei. La recomandarea lui

Wilhelm Siemens (1823-1883), Alfred Krupp (1812-1887), după o vizită la Birmingham, a cedat contra sumei de 10 000 lire sterline invenția sa privind călirea pieselor metalice brute (în fapt suma a constituit capitalul, inițial, al dezvoltării oțelăriilor din Essen). Ca urmare, și tehnicieni englezi au fost invitați să lucreze în Germania.

„Cele trei capitale ale Angliei” – Londra, Liverpool și Birmingham –

erau legate atât prin drumuri cât și prin canale, ceea ce avantaja schimburile economice între ele. Utilizarea forței aburului a condus la inventarea de către George Stephenson (1781-1848), în anul 1829, a locomotivei. Comercianții și industriașii din Birmingham au transpus repede în practică această nouă invenție, astfel că în 1837 s-a dat în folosință calea ferată spre Liverpool, iar în 1838 cea spre Londra. Primul tren (55 km/oră) avea o locomotivă (botezată Fulgerul) și opt vagoane purtând fiecare un nume (Rândunica, Ogarul etc.). Era format numai din vagoane de clasa I, fiind urmat la scurt timp de un altul, format din vagoane de clasa a II-a. Primul *Mers al trenurilor* ne arată că până la Londra călătoria dura patru ore și jumătate. Zilnic circulau 12 trenuri în fiecare sens.

Modernizarea orașului s-a desfășurat într-un ritm din ce în ce mai alert. Ca și în alte orașe

Neville Chamberlain nu se despărțea niciodată de umbrela sa. Într-o zi însă a uitat-o acasă. Când a coborât din trenul care-l aducea la Londra, a fost cât pe ce să ia umbrela unui călător. Necunoscându-l, acesta l-a apostrofat tăios. Chamberlain și-a cerut scuze și, pentru a evita repetarea unui asemenea incident, a cumpărat în ziua aceea... trei umbrele. Pe când se întorcea cu trenul spre casă, a nimerit din nou în același compartiment cu călătorul de dimineață. Văzând umbrelele, acesta a spus:

– Văd că azi ți-a mers bine!

occidentale, și la Birmingham reamenajarea și sistematizarea centrului orașului au avut loc la mijlocul secolului XIX. Prima linie de tramvai (cu cai) a apărut în 1873, dar a fost înlocuită repede de tramvaiul cu aburi și apoi, în 1907, cu cel electric. Electrificarea orașului a început în 1882, iar în 1900 s-a înființat universitatea.

Centenara Aston Villa

Industria a continuat să se diversifice. Se fabricau motoare și echipamente electrice, din 1906 au apărut automobilele Austin și apoi motocicletele Norton și anvelopele Dunlop.

Ramurile industriale importante din Birmingham au prosperat în timpul primului război mondial, ca de altfel și în cele precedente: războiul Crimeei (1854-1855), cel cu burii (1899-1902). S-au fabricat muniții, tolueen pentru explozibili, 700 de avioane; tungstenul din oțelurile speciale a fost înlocuit cu crom, mai ușor de procurat, s-au făcut investiții importante în domeniul călirii oțelurilor, pentru studiul structurii acestuia, s-a inventat, aparatul microfotografic.

Războiul a atins orașul prin cele trei raiduri de dirijabile germane Zeppelin, care au făcut unele pagube uzinei Austin (deși majoritatea bombelor au căzut pe câmp), dar mai ales prin morții și mutilații ce au constituit sângerosul obol al acestuia. În onoarea lor, municipalitatea a ridicat în 1925 un Memorial.

După război, viața și-a reluat cursul normal; sportul preferat, fotbalul a devenit prezent în viața orașului, iar echipa favorită, Aston Villa (clubul a fost înființat în 1874), din ce în ce mai cunoscută. Rețeaua telefonică s-a extins exploziv (primele telefoane fuseseră montate în 1879).

Secolele XIX și XX evidențiază de asemenea personalități politice. În conducerea municipalității au jucat un rol important trei generații Chamberlain: după primul deja amintit, un lord primar și Arthur Neville Chamberlain (1869-1940) deputat, apoi prim-ministru între anii 1937-1940.

În prezent, marea aglomerare urbană Birmingham are peste un milion de locuitori, iar împreună cu suburbiile peste două milioane. El rămâne centrul industriei ușoare a Marii Britanii, fiind încă descris drept „orașul celor 1 001 meșteșuguri”. ■

MAGAZIN ISTORIC - NUMĂR SPECIAL LUNA BUCUREȘTILOR

Istoria Capitalei la 540 ani de la prima ei atestare documentară.

Numărul nu s-a distribuit prin abonament.

Nu poate lipsi din colecția dvs.

Îl mai puteți procura doar de la punctul de difuzare de la sediul redacției.

Pentru a-l primi nu trebuie decât să expediați, prin mandat poștal – completând citeț adresa dv. – suma de 8 500 lei (reprezentând costul revistei și taxele poștale) pe adresa: dl. Constantin Mușat, revista *Magazin istoric*, căsuța poștală 1-702, Oficiul poștal București 1.

FARUL DIN ALEXANDRIA

Aflat în drum spre Cairo, arheologul francez Auguste Mariette s-a oprit la Alexandria, în anul 1850. Dar a fost decepționat, căci nu mai era mare lucru de văzut în fosta capitală a ultimei dinastii de faraoni ai Egiptului, Lagizii. Succesive cuceriri, frecvente cutremure de pământ și valurile mării nimiceră cea mai mare parte a orașului care fascinasе Antichitatea și apoi imaginația istoricilor. Doar coloana lui Pompei își mai înălța încă cei 27 m de granit, servind, în absența farului, drept reper pentru navele care se apropiu de port.

În 1863, războiul de secesiune din Statele Unite, ce a opus statele din Sud, producătoare de bumbac, celor industrializate din Nord, a redus foarte mult exporturile americane. Prețul bumbacului egiptean a crescut. Îmbogă-

*Reconstituirea
cea mai
probabilă*

țiții și-au ridicat palate și vile, distrugând alte vestigii antice.

În ultimii ani, orașul antic Alexandria a făcut obiectul unei mari campanii de salvare arheologică, ajutată uneori și de șansă, dar beneficiind în principal de un important sprijin financiar din partea unor firme, precum Elf, Leica, Zodiac, EDF, Gedeon sau postul de televiziune France 2.

Evident, un loc important l-a ocupat fostul far din Alexandria, una dintre cele șapte minuni ale lumii (revista noastră a prezentat până acum, începând din nr. 5/1999, piramida lui

Keops, grădinile suspendate ale Samiramidei și templul lui Artemis din Efes).

Cea mai mare pagodă

În anul 331 î.e.n. Alexandru cel Mare avea 25 ani. Cucerise Egiptul și se pregătea să pornească mai departe. Avea nevoie de un port sigur și bine apărat la Mediterana, care să îi asigure legătura cu Grecia. A găsit un amplasament care i-a plăcut în partea de Vest a Deltei Nilului, în fața Insulei Pharos. Legenda spune că, neavând cu ce altceva să îi traseze

planul, arhitectul Dinocrates a folosit făină. Dar abia a terminat, că un val de păsări s-au lăsat pe sol și au ciugulit conturul. A fost considerat un semn de bun augur.

Alexandru cel Mare nu a avut răbdare să asiste la începerea lucrărilor. A pornit spre noi cuceriri. Avea să moară la 33 ani, în Babilon, fără să vadă vreodată orașul ce îi poartă numele.

Generalii săi și-au împărțit imperiul. Inteligentul și

vicleanul Ptolemeu Soter (Salvatorul) a primit Egiptul. Urmașii săi, Ptolemeu II și Ptolemeu III, au transformat Alexandria în cel mai mare și important oraș al Mediteranei Orientale, rivala intelectuală și artistică a Atenei.

Loc de întâlnire al lumii grecești cu cea orientală, egipteană în primul rând, Alexandria a fost un oraș cosmopolit și, în același timp, un oraș al vieții spirituale, dar și al plăcerilor. Se spune că tălpile san-

dalelor curtezanelor lăsau imprimate în praful străzii cuvintele „Urmează-mă“.

O dovadă o constituie și grandioasele festivități organizate – într-un stil ce pare mai curând hollywoodian, decât menit să placă zeilor – pentru „lansarea“ arborelui genealogic al lui Ptolemeu Soter. El s-ar fi tras din semizeul Heracles (Hercule, la romani) și chiar și din zeul Dionysos, al vinului și beției. Drept pentru care, în vremea urmașului său Ptolemeu II, pe străzile Alexandriei a trecut următoarea procesiune. În frunte se afla un car cu patru roți, pe care se găsea un elefant. Pe spatele acestuia era întins Dionysos. Îl urmau 500 de fete tinere îmbrăcate cu tunici de purpură, strânse cu centuri de aur. În strigăte și cântece, sub o ploaie de petale de flori și de aur, sute de satiri și de tineri băieți precedau un burduf gigantic, din piei de leopard, care avea o capacitate de 100 000 litri. Din el curgea vin continuu, strâns de 120 satiri în vase din aur masiv. Un alt car era urmat de cămile, struți, elefanți, un urs alb, o girafă și un rinocer. Pe el se înălța un falus enorm, aurit, având 70 m lungime. Începând cu Ptolemeu II, căsătoriile consanguine au devenit regulă, cuplul regal fiind asociat zeilor-soți Iris și Osiris.

Alexandria adăpostea un Museion și o vestită bibliotecă, pe lângă numeroase palate și frumoase grădini. Dar faima orașului a constituit-o farul. Mulți autori antici ne-au

lăsat mărturie despre impresionanta construcție ridicată de Sostratos din Guida. Dispunem și de relatările cronicarilor arabi. Dar este dificil de stabilit cum arăta farul inițial și care sunt modificările ce i s-au adus pe parcurs. Potrivit lui Ibn al Sayg, călător venit din Malaga, în secolul XII, farul măsura 120 m înălțime. Iar un cronicar chinez afirma, în anul 1225, că era cea mai mare pagodă pe care o cunoștea. Datorită celebrității sale, farul din Alexandria a fost des reproduș pe monete, mozaicuri sau chiar suveniruri de călătorie, precum paharul găsit la Begram, în Afganistan. În anul 1909, arheologul german Hermann Tiersch a propus o reconstituire, care este considerată

Statuie recuperată din mare

până astăzi cea mai apropiată de realitate.

Farul avea trei niveluri. La bază se găsea un turn pătrat, deasupra lui se ridica un altul octogonal, urmat de unul rotund. În vârf se găsea o statuie colosală. Rostul de far îl îndeplinea, pe timp de noapte, cu ajutorul unui foc alimentat cu lemne sau alt combustibil. Nu se știe dacă dispozitivul era prevăzut cu o lentilă sau cu o oglindă, pentru ca lumina focului să ajungă cât mai departe. O mașinărie hidraulică ridica până în vârf combustibilul. Se spune că noaptea farul lumina până la o distanță de 50 km.

Repetate cutremure au făcut ca farul să se năruie, după secolul IV e.n. A fost reparat în vremea primelor dinastii arabe, când s-a ridicat o moschee în vârful lui. Călătorul arab Ibn Battuta a putut să urce până în vârful turnului pătrat, în anul 1326, dar tot el ne spune că în anul 1349 acest lucru nu mai era posibil. În 1477 sultanul mameluc Kaitbay construiește un fort pe amplasamentul fostului far.

Tot în secolul IV e.n., în urma unui cutremur foarte puternic, urmat de un val seismic, palatul Ptolemeilor a fost înghițit de mare. Apoi creștinii, cu fanatismul proaspeților convertiți, au distrus ceea ce mai rămăsese din bibliotecă.

O bună parte a vechiului oraș a dispărut sub noile construcții. Întâmplarea scoate, din când în când, la iveală câte o urmă. Astfel, cu câțiva

ani în urmă, un excavator care lucra pe șantierul unei noi autostrăzi a nimerit în Necropolis, imensul oraș-cimitir. Vreme de șapte veacuri, din secolul II î.e.n. până în secolul V e.n., aici au fost îngropați morții orașului. Rudele veneau la sărbătorile religioase și mâncau în camerele special amenajate, pentru a fi aproape de cei dispăruți.

Dar multe vestigii se află în rada portului, sub apa mării. Scufundările s-au făcut cu mare dificultate, pentru că, din rațiuni de securitate, zona se

afla sub protecție militară. De câțiva ani însă, Institutul francez de arheologie orientală a inițiat o campanie de scufundări soldată cu rezultate spectaculoase. Pe o suprafață de două hectare, la adâncimi variind între 6 și 8 metri, s-au descoperit 2 000 de piese arhitectonice, relate revistei *Historia* Jean-Yves Empereur, directorul Centrului de studii alexandrine. Un colocviu ținut la Alexandria, la inițiativa UNESCO, a subliniat importanța și necesitatea pre-

zervării acestui sit arheologic. Condițiile naturale permit amenajarea unui parc arheologic submarin. Vizitatorii l-ar putea vizita fie scufundându-se, fie din ambarcațiuni cu fundul transparent.

În condițiile în care sunt puține șanse să se poată scoate la iveală, de sub construcțiile moderne, ruinele vechiului oraș, vestigiile aflate pe fundul mării capătă o importanță aparte pentru arheologi. ■

**Adaptare de
Dorin MATEI**

ARMATA AMERICANĂ LA MUZEUL MILITAR

Pe parcursul unei luni (8 iulie - 8 august a.c.) Muzeul Militar Național a găzduit o expoziție *U.S. Army - Tradiție și profesionalism*, dedicată zilei Independenței Statelor Unite ale Americii și armatei americane de uscat. Arme, uniforme și accesorii, decorații și fotografii - toate din colecțiile muzeului, achiziționate în timp, prin schimburi cu instituții de profil și colecționari din toată lumea și prezentate pentru prima oară publicului - au trasat evoluția acestei armate din anii 1776-1783 până azi.

Începuturile au fost prezentate prin două piese deosebit de valoroase: pușca cu cremene tip „Brown Bess”, cu care faimoșii „Minute men” (voluntarii din unitățile de miliții ale coloniilor) i-au înfruntat pe experimentații soldați ai armatei regulate britanice, și pușca cu capsă model „Snider”, fabricată de manufacturile din Springfield, una din numeroasele tipuri de arme folosite în timpul războiului civil (1861-1865).

Primul război mondial a avut în „vitrina” lui două uniforme complete de infanteriști, cu toate accesoriile de echipament, inclusiv faimoasa pușcă mitralieră „Lewis”, alături de binecunoscuta mitralieră „Colt”, primele arme automate utilizate de soldații americani pe frontul european. Vizitatorii pasionați de istoria armamentului au putut vedea pistolul mitralieră

„Thompson”, model 1921, calibrul 0,45 (11,43 mm), atât de mediatizat în filmele cu gangsteri, precum și varianta sa militară, „Thompson” M1, utilizat în timpul celui de-al doilea război mondial.

Perioada postbelică, atât de agitată, în care rolul forțelor armate americane a crescut enorm, ca urmare a asumării statutului de superputere mondială, a fost reprezentată prin două uniforme de soldat, ținuta de oraș, iar participarea soldaților americani la războaiele din Vietnam și din Golf a fost marcată, alături de fotografii și accesorii de echipament, de două puști de asalt M16 A1, model 1967, calibrul 5,56 mm.

În ultima parte, expoziția prezintă aspecte ale misiunilor cu caracter umanitar desfășurate în diferite părți ale globului de către militari americani, precum și momente ale cooperării militare româno-americane în cadrul programului „Parteneriat pentru pace” sau cu ocazia unor misiuni „peace keeping”, desfășurate în comun.

La vernisaj au participat domnul James Rosapepe, ambasadorul Statelor Unite ale Americii în România, domnul Adrian Rațiu, secretar general al Ministerului Apărării Naționale, precum și membri ai corpului diplomatic și atașați militari acreditați la București.

Horia Vladimir ȘERBĂNESCU

DOMNI FANARIOȚI ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ

IOAN... (1716-1719)	↓	ÎN OCOLI	↓	AUR NEGRU	↓	NEGATIE	↗	
MIHAI... (1730-1731; 1741-1744)		CAPITALA EGIPTULUI		PRIMELE VACANȚEI		DANĂI	↘	
	↙	↓		↓		SPORT CU ARMA	↓	NUN
ÎN AVANI	→		ORAȘ ÎN CIAO	→				↓
ION MINULESCU			MIHAI... (1783-1786; 1791-1793; 1801-1802)				CONSTRUCȚII PROVIZORII DIN LEMN	
STÂNJENEL	↓		↓	IERBAR FĂRĂ MARGINII	→		↓	
				ÎN ARMURĂI	↓			
						CAMPION	↗	
						A LINIȘTI		
ALEX... (1793-1796; 1799-1801)						MIEZ DE PARĂI	↘	CONSTAN- TIN... (1797-1799)
ALTITUDINE	→					INTERECȚIE		
NOTA MUZICALĂ	↓			DIVINITATE LA MUSULMANI	↓			↓
		SE INSPIRĂ		POET ROMÂN, OCTAVIAN... (1881-1938)				
		↓	MATEI... (1752-1753)	↓				
			LOCUIȚE					
CEAS			↓			ANINĂ LA MÎJLOC!	→	
DECOR FĂRĂ FINAL!	→					LISTA CU ERORI		
VEHICUL								
NICOLAE... (1782-1783)	↓							
							FOARTE ÎNTINS	
		INTRARE ÎN SĂRMAȘUI!	→			PRIMELE VEȘTI!	↗	
		TALER						
		ÎN ETERI!	↘		ZGÂRCIT	→		
		ÎN MAPE!			ÎN CALĂ!			
ALEX TOMA	→			ARAT LA CAPETE!	→			
ABISI!	↓					13 SOLI!	→	
ALEX... (1774-1782; 1796-1797)								
	↓							

DICTIONAR: ATI

Gogu GHEORGHE

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

Ce își doreau bucureștenii, în urmă cu cinci decenii?

Rubrica *Ne scriu cititorii*, din ziarul *Viața Capitalei*, consemnează unele dintre aceste dăleante.

Interzicerea accesului consumatorilor însoțiți de câini în magazinele Alimentara. Un ghid și o hartă a Capitalei. Bătrânilor, infirmilor și femeilor cu copii să li se dea locul în tramvaie. Mezelurile să fie păstrate „în condițiuni igienice”. Sunt necesare mai multe vespasiene în punctele aglomerate ale orașului. Centrele de pâine să fie deschise între orele 6.00-9.30 și de la 14 la 15.30 „pentru ca toți cei din câmpul muncii să poată consuma pâinea proaspătă”. Stărpirea șobolanilor. Să se ștergă toate lozincile vechi de pe ziduri, de tipul „Votați Soarele!” Să se mai înființeze un post pentru informații telefonice deoarece, „03 a devenit extrem de aglomerat”. Baia populară „23 August” din Colentina să fie repusă în funcțiune. Scoaterea stâlpilor nefolositori și pomilor uscați de pe străzi.

Se înființază primele Gospodării Agricole Colective (G.A.C.), în urma hotărârii Plenarei C.C. al P.M.R. din 3-5 martie 1949. Ele sunt în comunele Turnișor, jud. Sibiu, Luna de

Jos-Cluj, Zăbrani-Arad, Râșcani-Vaslui, Laslea-Târnava Mare (actual Sibiu). „Cu inima plină de emoție, de bucurie și de nădejde – scrie *Scânțea* din 27 iulie – a pășit acest prim detașament de țărani muncitori pe drumul revoluționar al transformării socialiste a agriculturii”.

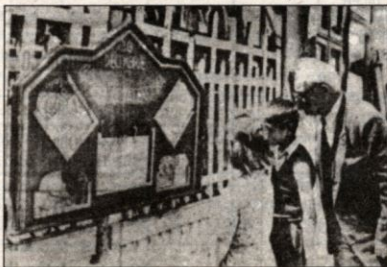
De fapt, în spatele frazelor bombastice – mobilizatoare din presă erau suferințele celor care nu au acceptat să fie deposezați de pământ, de atelaje etc. Rezistența împotriva colectivizării a cunoscut forme dramatice, lumea satului fiind grav tulburată în rosturile ei. Au fost arestați atunci mulți țărani, luând drumul închisorilor, al canalului, sau al coloniilor de deportați unii nemairevenind niciodată la casele lor.

Un personaj pitoresc din Bucureștii de odinioară: caricaturistul N. Petrescu-Găină este evocat de Sergiu Dan, în *Adevărul* din 16 iulie.

Artistul „avea nevinovata meteahnă de a se socoti parizian. L-am apucat și eu – notează autorul – pe meșterul Găină, cu capul său tăios, încorsetat într-un guler înalt, cu statura superbă de conchistador și cu faimoșii săi pantaloni de culoarea oului de rață.

Trăsătura cu adevărat stranie a acestui parizian era aceea

Cititorii unei gazete cetățenești

că nu trecuse nici odată granițele țării și, după câte mi s-a povestit, nici de caldarâmul Bucureștiului nu se depărtase de multe ori. Iar din București nu cunoștea decât hotelul unde locuia, birtul la care mânca, Calea Victoriei și alte câteva străzi inevitabile.

Mi-a fost dat să-l aud pe acest Petrescu get-beget lămurind un prieten care pleca pentru întâia oară la Paris.

— Vrei să tragi la Hotel Vendôme? Nu te sfătuiesc. E scump și pretențios; în locul tău aș alege Hotel Molière, lângă Comedia Franceză, la doi pași de Cafe-neaua Regence. Cât privește masa să n-o iei la Poccardi. Te vei simți mult mai bine la Dronant.

Mă minunam, întrebându-mă câte ghiduri o fi depozitat bietul Găină în capul său, ca să ajungă el, care nu contemplanse decât Dâmbovița, la această inutilă, riguroasă și infailibilă cunoaștere a cetății de pe malurile Senei?“

La 4 iulie, trenul mortuar, care îl ducea spre patrie pe secretarul general al Partidului Comunist Bulgar, președintele Consiliului de Miniștri, Gheorghe Dimitrov, mort la Moscova, se oprește în Gara Băneasa, unde are loc un miting de doliu. Vorbesc Ana Pauker, secretar al C.C. al P.M.R., ministru de Externe, dr. Petru Groza, președintele Consiliului de Miniștri, și Mincio Neicev, președintele

Cei mari în tabără...

Economii și Consemnațiuni lansează certificatele de economie; în trei săptămâni sunt distribuite 1 722 460 de certificate.

Societatea Pentru Răspândirea Științei și Culturii își începe activitatea; prima conferință, *Pământul — formarea lui*, are loc la 25 iulie la Fabrica „Flacăra Roșie“.

Biroul Politic al C.C. al P.M.R. hotărăște să se înceapă construirea „Centrului de industrie grafică Casa Scântei“. Se înființează Ministerul Electricității și Industriei Electrotehnice.

Scriitorul brazilian Jorge Amado, autorul între altele al romanului *Secerișul roșu* vizitează București și se întâlnește la Uniunea Scriitorilor cu Zaharia Stancu, președintele Uniunii, cu Mihai Beniuc, Marcel Breslașu, Mihai Novicov.

În Parcurile Național (Herăstrău), Libertății (Carol) și la Grădina Botanică

sunt organizate tabere pentru pionieri.

La 16 iulie temperatură record — 33,5 grade.

Un reportaj din *Viața Capitalei* din 2 iulie prezintă Cartierul Muncii cu doleanțele locuitorilor din această parte a orașului.

...și cei mici pe plajă

I
U
L
I
E

A
U
G
U
S
T

1
9
4
9

Între altele, lipsa alimentării cu apă, extinderea liniilor de tramvai, construirea unei grădinițe, înființarea unui „Aprozar“, a unui depozit de lemne, a unei farmacii și reglementarea aprovizionării cu lapte.

„În mijlocul cartierului – scrie ziarul – se găsește ferma fraților Vogl, luată în arendă de la moștenitorii lui Viescescu. Deși această fermă are nu mai puțin de 30 vaci, totuși acestea par a fi sterpe atunci când vreun muncitor din cartier vrea să cumpere un kilogram de lapte“.

Acută este problema apei și în Ferentari, scrie *Viața Capitalei* din 9 iulie. „Este cartierul cu o singură cișmea la 190 străzi“. Se face speculă în Ferentari în special cu băuturi alcoolice, „la vedere sau pe sub mână“.

Ferentari avea faima unui cartier cu zeci și sute de borfași, faimă în răspândirea căreia au jucat un rol important cârciumarii de aici“.

Din cele 190 străzi, doar patru sunt pavate, „iar unele dintre ele trebuie ridicate ca nivel pentru a fi ferite de infiltrarea scursorilor“.

Se eliberează noile Buletine de identitate de care beneficiază toți cei născuți în 1934 sau înainte de această dată.

Cu acest prilej se constată că mulți bucureșteni nu aveau actele de stare civilă (naștere, căsătorie etc.).

„Faptul nu ne surprinde – scrie Em. Socor în *Adevărul* din 4 august – pentru că neglijența populației în această materie este arhicunoscută. Până mai

anul trecut mulți nu aveau nici Buletinul populației și, cu siguranță, mai sunt și astăzi unii care nu-l posedă. Așa se explică de ce astăzi, la oficiile de stare civilă se văd cozi interminabile și plictisitoare, de care oamenii ar fi fost scutiți, dacă fiecare din ei, într-o zi oarecare, și-ar fi sacrificat un sfert de oră ca să-și pună în regulă documentele

existenței lui sociale.

Dar așa se întâmplă la noi în toate domeniile, chiar când e vorba de necesități mai stringente. N-ați observat că la distribuirea alimentelor naționalizate lumea se îngrămădește în ultimele zile și-și pierde vremea făcând coadă?“

Ca un fapt caracteristic, cunoscutul gazetar F. Brunea-Fox semnalase, în același ziar, la 3 august, că într-o singură zi (30 iulie) la *Mica publicitate* din *Universul* au fost declarate 340 pierderi de acte. „Nu-i o grozăvie să prăpădești un act de identitate – comentează Fox. A ști să-l păstrezi, iată ceva care caracterizează elogios virtutea cetățeanului“.

O nouă publicație: *Cum vorbim*, „revistă pentru studiul și explicarea limbii, organ al Societății de Științe

Istorice, Filologice și Folclor“. Este editată de un Comitet de redacție alcătuit din: N.I. Barbu, I. Coteanu, Al. Graur (redactor responsabil), Iorgu Iordan, G. Istrate, G. Marcuson, Emil Petrovici, Al. Rosetti.

În paginile ei – articole despre fapte de limbă, explicații de cuvinte, stilistică ș.a.

Ghișeu C.E.C. la Uzinele „Grivița Roșie“

În numărul din iulie sunt însă reproduse și două documente cu caracter mai deosebit: *Raportul Secției de Științe Medicale a Academiei R.P.R.* și cuvântarea președintelui Academiei, Traian Săvulescu, în ședința prezidiului Academiei din 28 iunie.

În amintitul raport, este criticată *Revista de oftalmologie* pentru „disprețul fățiș pe care-l manifestă față de publicul medical din țara noastră [care] se vedește nu numai în conținutul revistei, ci și într-o inadmisibilă desconsiderare a limbii române. Ea publică articole mai ales în franceză și engleză, întreținând vechea tradiție burghezo-moșierească de desconsiderare a limbii naționale...”

Serviciile poștale nu pot distribui cu promptitudine corespondența deoarece există în oraș multe străzi cu nume identice. Până la 1 decembrie 1948 s-au schimbat în București denumirile a 1345 artere. Există două străzi Alunului, două Amurgului, două Avram Iancu, trei Andrei Mureșanu ș.a.

Adeseori factorii poștali – consemnează *Viața Capitalei* din 14 iulie – „neglijând munca, în loc să ridice toată corespondența, au plecat pe teren numai cu o parte din ea, iar restul au lăsat-o în pupite”.

Deși astfel de lipsuri au fost constatate mai demult „ele nu sunt oglindite în gazeta de perete *Poștașul* a Oficiului special

Mareșalul K.E. Vorosilov, aflat la București la sărbătorirea zilei de 23 August, împreună cu veterani de la 1877

București 1. Vina nu o poartă numai colectivul redacțional, ci și organizația de partid și cea sindicală, care nu sprijină și nu urmăresc îndeajuns întrecerile în muncă organizate în secția cartare și distribuie”.

Asupra importanței

„gazelor cetățenești”, ziarul amintit revine la 16 iulie, prezentând câteva dintre acestea afișate pe străzile Capitalei.

Astfel, la capătul liniilor de tramvai de pe Calea Rahovei este o gazetă cu „aspect plăcut” în care sunt dezbătute problemele cartierului, în special cele edilitare.

La Foișor sunt combătute superstițiile și criticați cei care se folosesc de ele. „În strada Cireșoaiei 17, un proprietar hrăpăreț vrând să scape de chiriașul său, s-a apucat să-l sperie cu... duhurile rele. Se urca în fiecare noapte în pod, învelit într-un cearșaf alb și făcea acolo tot felul de zgomote.

Chiriașul era gata să se mute, când un vecin care a sesizat situația l-a demascat pe proprietar tocmai când își juca cu mai mult foc rolul de strigoi”.

În fine, într-o altă gazetă este satirizat ceasul electric din apropiere, care era „plin de capricii”, prin următoarea epigramă: „Eu sunt ceasul de la Pompei / Și nu știu ce să mă fac! / Aș da tot ce am pe lume / Ora să arăt exact”.

Și ceasul s-a potolit, începând să meargă normal... ■

Jorge Amado, cu soția, la sosirea în Capitală

Rubrică de
Ioan LĂCUSTĂ

In acest an, între 2 și 4 iulie, în organizarea Fundației Academia Civică și a Memorialului Sighet, s-a desfășurat cel de al VII-lea Simpozion dedicat totalitarismului comunist, cu tema *Anii 1949-1953 – mecanismele terorii*.

Ținând cont de numărul mare de participanți (120) și numărul record de comunicări înscrise (153), pentru prima dată, ședințele de comunicări s-au ținut în paralel, în două săli: în tradiționalul amfiteatru al Liceului „George Enescu” și în reședința inaugurată sală a Memorialului. În prima zi, în deschiderea lucrărilor simpozionului, în prezența unui numeros public (printre care proeminente personalități din țară și străinătate, precum Laurențiu Ulici, Nicolae Noica, Mihai Bârlea, prefectul jud. Maramureș, Maria Brătianu, fiica istoricului Gheorghe Brătianu, Tudor Dunca, ambasadorul român în Germania, academicianul Al. Zub, Stéphane Courtois, coautor al *Cărții negre a comunismului*), în incinta fostului penitenciar, scriitoarea Ana Blandiana, președinta Fundației Academia Civică și a Alianței Civice, a evocat eforturile deosebite depuse pentru amenajarea continuă a spațiilor muzeale, construirea unei săli de conferințe a Memorialului și realizarea grupului statuar „Cortegeul sacrificiilor” (autor Aurel Vlad) ș.a. Au fost înmânate diplome de onoare celor care au contribuit, prin diferite donații, la realizarea Memorialului din Sighet.

Temei centrale, enunțată în titulatura simpozionului, îi pot fi circumscrise asemenea comunicări precum cele privind formele diabolice, inclusiv „metodele reeducării” de la Pitești și din alte închisori co-

SIGHET 1999

muniste românești, și „subiecții” acestora (țărani care se opuneau colectivizării, intelectualii democrați din toate zonele vieții economice, social-politice, instructiv-educative și cultural-artistic, slujitorii bisericii greco-catolice, romano-catolice, dar și ortodoxe, intermizați doar din cauza credinței lor, militarii patrioți, slujbașii onești ai vechiului stat român), rezistența anticomunistă de la sate, luptătorii din munți, „rețetele” proceselor fabricate.

Ca și la precedentele simpozioane de la Sighet, cercetătoarea moscovită Tatiana Pokvailova, de la Institutul de slavistică de pe lângă Academia de Științe a Federației Ruse, în comunicarea sa *Problema controlului informației în contextul politicii de represiune a Kremlinului și a partidelor comuniste din țările Europei de Est (1949-1953)* a venit cu informații inedite excerptate din arhivele rusești, în cazul de față privind presiunea sistematică exercitată asupra partidelor comuniste din țările-satelite, îndeosebi prin secțiile de propagandă și agitație (aghitprop) și politică externă a P.C.(b)U.S. În esul comun *Mecanismele represiunilor din interiorul partidului în România de la hotarul anilor '40 și '50* autoarele Galina Murașko și Albina Noskova, de la același institut moscovit menționat mai sus, au relevat printre altele, că atât înălțarea grupului Vasile Luca, Ana Pauker și Teohari Georgescu (într-un anumit context favorabil, creat de conducerea sovietică), cât

mai ales condamnarea și execuția lui Pătrășcanu, deși cu consultarea Moscovei, au fost hotărâte la București de grupul lui Gh. Gheorghiu-Dej. Polemici aprinse s-au iscat în jurul problemei luptelor din partidul comunist și a represiunilor împotriva unor membri marcați ai acestuia. Semnificativă pentru viziunea cvasigenerală a participanților la simpozion poate fi considerată expunerea *Cazul Pătrășcanu – absurdul la români* (un caz similar cu cel al lui N. Buharin în U.R.S.S.), a președintelui Uniunii Scriitorilor, Laurențiu Ulici.

Cu un interes major a fost audiată și comunicarea Laviniei Betea (Arad) *Victime ale „fracționismului” în Partidul Comunist Român*, însă afirmația potrivit căreia ilegalității excluși și ostraciizați de confracții lor de idei din partidul comunist au suferit cele mai teribile torturi fizice și psihice a declanșat opinii contrare, exprimate de către Gheorghe Onișoru și Cezar Zugravu (ambii din Iași), în debutul comunicărilor *Arestarea și anchetarea lui Teohari Georgescu* și, respectiv, *Securitatea. Câteva comentarii pornind de la niște cifre*.

În comunicările lor, oaspeții de peste hotare (Bulgaria, Elveția, Franța, Germania, Republica Moldova, Polonia, Rusia, Slovenia, S.U.A., Ucraina) au înfățișat aspecte relevante din istoria comunismului în România, din fostele țări captive ale blocului sovietic și din impactul realităților românești asupra cetățenilor propriilor state.

Comunicările simpozionului vor apărea anul viitor în două volume, însumând peste 1 000 de pagini. ■

Dumitru BALAN

DIALOG CU CITITORII

BUCURIA MEA

Ancheta-concurs lansată de revista noastră în nr. 6/1999 încă nu s-a încheiat. În momentul când acest număr al lunii august ia drumul tiparului, continuă să sosească scrisorile cu răspunsuri.

Sunt o bucurie pentru noi, pentru că putem constata cât de aproape sunteți de noi, stimați cititori, cât de mult iubiți revista și cât de mult doriți să ne ajutați să o facem mai atractivă, mai interesantă.

Vă mulțumim.

În numărul viitor, 9/1999, vom publica numele câștigătorilor.

Dintre multele scrisori sosite, reproducem câteva rânduri din cele trimise de o tânără cititoare. Mă numesc NICOLESCU ANA-MARIA și-am îndrăznit să vă scriu vouă, realizatorilor unei reviste deosebite și cu mare succes la public, pentru a-mi exprima atașamentul față de voi și, implicit față de revista poporului român. Sunt elevă a Liceului Pedagogic-Ploiești și am avut marele noroc să am la disciplina „Istorie” o renumită profesoară care a reușit să-mi dezvolte dragostea față de această materie.

Ana-Maria continuă și cu o observație critică justificată. Din păcate, soluționarea ei presupune o hârtie mai bună și condiții de tipărire peste cele de care dispunem în prezent, deci un preț cu mult mai mare al revistei.

Am o singură obiecție referitoare la ilustrații, nereprezentând un defect: nu sunt atât de bine redată, mă refer la mărime și la imposibilitatea de a observa anumite detalii. Este totuși o stimulare să vedem pe cât posibil în lucrările de specialitate sau în original ilustratele respective. Rugămintea mea ar fi să nu întrerupeți apariția bucuriei mele (fără exagerare), în ciuda dificultăților care se vor ivi.

Îți mulțumim pentru frumoasele cuvinte și te asigurăm că ne vom strădui să nu întrerupem apariția „bucuriei tale” și a atâtor și atâtor alți cititori.

ANCHETA-CONCURS

Iată alte gânduri ale cititorilor participanți la ancheta-concurs.

CAMELIA IORGULESCU, avocat, din București: Sincere felicitări pentru munca pe care o desfășurați pentru apariția revistei.

DIANA ROȘU, elevă, din Deva: Magazin istoric este o tradiție. Tatăl meu a citit-o chiar de la apariție. Eu am descoperit-o întâmplător, la un chioșc de difuzare a presei, abia în octombrie anul trecut.

APOSTU LĂCĂTUȘ, navigator, din Galați: Trimit răspunsurile, împreună cu toată considerația și respectul ce vi-l port pentru ceea ce faceți de 33 de ani.

MIHAELA URENCIUC, din Ilva Mică, jud. Bistrița-Năsăud, studentă, anul I, Facultatea de Istorie, Universitatea „Babeș Bolyai”, Cluj-Napoca: Sunt o cititoare a Magazinului istoric de 4 ani și cumpăr revista lună de lună, „cartea noastră de istorie” care, în situația mea, se adaugă multimei de cărți de istorie pe care le consult în fiecare lună.

EUGENIU VOICU, pensionar, din București: Această carte de istorie nu trebuie să lipsească din biblioteca mea. Ea stă în raft alături de Istoria românilor, de Biblie, de alte lucrări valoroase referitoare la istoria noastră. Este pentru prima oară când vă scriu. Vă felicit pentru tot ce ați făcut ca această carte să treacă prin timp.

MIHAIL STAN, inginer, șef lucrări, Universitatea „Valahia”, din Târgoviște: Salutări și cele mai bune urări, cu alese gânduri și încredere în munca dvs., în viitorul revistei.

NU LA BRAȘOV

Domnul avocat CONSTAN-TIN VOICULESCU, veteran de război, din Brașov, fost jurist-consult al Uzinelor „Tractorul” din acest oraș între 1943 și 1970, precizează pe marginea rubricii În București, acum 50 ani, din nr. 12/1998: Informația că la Uzinele „Tractorul” s-ar fi fabricat primele motociclete românești nu este exactă. Acestea s-au produs de către Uzinele Tohan-Zărnești.

Facem cuvenita rectificare, cu mulțumiri corespondentului nostru.

PRECIZĂRI

DI. AURELIAN STROE, din București, ne semnalează câteva nedorite erori strecurate în paginile unor numere din revistă.

Nr. 12/1998, p. 55, coloana 3, rândul 18 de jos: poștise, nu pastise; aceeași pagină, coloana 3, rândul 11 de jos: Coup de Fouet, nu Camp de Fouet.

Nr. 2/1999, p. 57, casetă, rândul 8 de sus: Fort Worth, nu Fortworth; p. 59, coloana 1, rândul 3 de jos: J.F. Kennedy nu J.K. Kennedy.

Nr. 3/1999, planșa III, sus: arma infanteriei, nu din armata de infanterie; p. 64, rândul 19 de jos: verității, nu varității.

De asemenea, domnii VASILE BERINDE, din Baia Mare și A. STAN din București ne atrag atenția că în articolul Nicholas Georgescu-Roegen: ultimul interviu (nr. 4/1999 au apărut mai multe transcrieri greșite de nume: Zapan (și nu Zăpen), Gheorghe Țițeica (și nu fiul său, Șerban), Edouard Goursat (și nu Eduard Gomsat), Borel (și nu Boul).

Ne cerem scuze și mulțumim pentru atenția cu care suntem citiți.

CONTENTS (Romanian History) E. Condurachi The Unknown South-East Europe • M. Stavinschi, V. Mioc The Eclipses – Past and Present • The 8th Congress of South-East European Studies. An Interview with R. Theodorescu, Member of the Romanian Academy • G. Ștrempeț Jan Urban Jarnik, A Czech Scholar and Friend (1848-1923) • C. Bălăceanu-Stolnici The Way WWII started (Recollections) • M. Chirițoiu 1964. Hruščiov takes care of the Frontiers • F. Guida The Italian Press about August 23rd, 1944 • Al. Sococ The Russian Czar at Constantza • M.D. Sturdza Family Chronicles: Cozadini (II) • M. Stroia The Death of Voivode Alexandru Suțu • D. Lăzărescu The Statue of Stephen the Great from Loreto (Italy) • A.S. Ionescu Buffalo Bill in Transylvania • F. Dolghin Martha Bibescu to the Countess of Balasy • I. Lăcustă In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) E. Condurachi L'inconnue Europe de Sud-Est • M. Stavinschi, V. Mioc Les éclipses – passé et présent • Le VIIIème Congrès d'Etudes Sud-Est Européennes: interview avec l'académicien R. Theodorescu • G. Ștrempeț Jan Urban Jarnik, un homme de lettres tchèque, ami du peuple roumain (1848-1923) • C. Bălăceanu-Stolnici Comment a commencé la deuxième guerre mondiale (mémoires) • M. Chirițoiu 1964. Khrouchtchev s'intéresse des frontières • F. Guida La presse italienne sur le coup d'état du 23 août 1944 • Al. Sococ Le tsar de Russie à Constantza • M.D. Sturdza Chroniques de famille: Cozadini (II) • M. Stroia La mort mystérieuse du prince Alexandru Suțu • D. Lăzărescu La Statue d'Etienne le Grand à Lorette • A.S. Ionescu Buffalo Bill en Transylvanie • F. Dolghin Le don de Marthe Bibescu pour la comtesse de Balasy • I. Lăcustă A Bucarest il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Е.Кондурачи Незвестная юго-восточная Европа • М.Ставински, В.Миок Затмения - история и настоящее • VIII-ой Съезд юго-восточных исследований : интервью академика Р.Теодореску • Г.Штремпель Ян Урбан Ярник, чешский учёный друг (1848-1923 гг.) • К.Балачану-Столничи Так началась вторая мировая война (воспоминания) • М.Кирицою 1964 г. Хрущёв заботится границами • Ф.Гуйда Государственный переворот 23-ого августа 1944 г. в итальянской печати • Ал.Сочек Царь России посещает город Констанцу • М.Д.Стурдза Семейные хроники : род Козадини (II) • М.Строя Смерть государя Александру Суцу • Д.Лазареску Статуя Штефана Великого в Лорето • А.С.Ионеску Буффало Билл в Трансильвании • Ф.Долгин Подарок Марты Бибеску к графине де Баласи • И.Лăкустă В Бухаресте 50 лет назад

INHALT (Rumänische Geschichte) E. Condurachi Das unbekannte Süd-Ost Europa • M. Stavinschi, V. Mioc Die Sonnenverdarkung in der Geschichte und heute • Der VIII-te Süd-Ost europäische Studien Kongress: Gespräch mit Herrn Akademiker R. Theodorescu • G. Ștrempeț Jan Urban Jarnik, ein tschechischer Gelehrter und Freund (1848-1923) • C. Bălăceanu-Stolnici So ist der Zweite Krieg ausgebrochen (Erinnerungen) • M. Chirițoiu 1964. Khruschchev befasst sich mit die Gränzen • F. Guida Die italienische Presse über den Staatsstreich von 23 August 1944 • Al. Sococ Der russischer Tsar in Constantza • M.D. Sturdza Familien-Chroniken: Cozadini (II) • M. Stroia Wie der Prinz Alexandru Suțu starb • D. Lăzărescu Ein Standbild von Stephan der Grosse in Loreto • A.S. Ionescu Buffalo Bill in Siebenbürgen • F. Dolghin Martha Bibescu an die Prinzessin von Balasy • I. Lăcustă In Bukarest vor 50 Jahre

SUMARIO (Historia romana) E. Condurachi La Europa desconocida del sur-este • M. Stavinschi, V. Mioc Las eclipses – historia y presente • El VIII° Congreso de estudios sur-este europeos: entrevista con el académico R. Theodorescu • G. Ștrempeț Jan Urban Jarnik, un erudito checo amigo (1848-1923) • C. Bălăceanu-Stolnici Así empezó la segunda guerra mundial (recuerdos) • M. Chirițoiu 1964. Khrushchov se interesa por las fronteras • F. Guida La prensa italiana sobre el golpe de Estado del 23 de agosto de 1944 • Al. Sococ El Tzar de Rusia en el puerto rumano Constantza • M.D. Sturdza Crónicas de familia: Cozadini (II) • M. Stroia Cómo ha falleci el príncipe Alexandru Suțu • D. Lăzărescu La estatua de Esteban el Grande en Loreto • A.S. Ionescu Buffalo Bill en Transylvania • F. Dolghin Martha Bibescu se dirige a la condesa de Balasy • I. Lăcustă En Bucarest hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la oraș și de la sate; difuzare redacție, Constantin Mușat, telefon: 315.09.91

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

telex: 11995 – Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (țări europene);

90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)

Revista Magazin istoric poate fi găsită pe INTERNET la

http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm.

E-mail: mistoric @ itcnet.ro

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 6 000

